

lokale energie

monitor

2015

EDITIE 2015

RESULTATEN EN IMPACT VAN EEN BEWEGING

TUSSENRAPPORTAGE 20 NOVEMBER 2015

Inhoud

3	VOORWOORD
4	SAMENVATTING
8	1 INLEIDING
10	2 BURGERCOLLECTIEVEN, COÖPERATIES IN DE ENERGIE
20	3 PRODUCTIE: COLLECTIEVE ZON
36	4 PRODUCTIE: COLLECTIEVE WIND
46	5 ACTIVITEITEN: LEVERING, COLLECTIEVE INKOOP EN ENERGIEBESPARING
52	BIJLAGES

Auteur: Anne Marieke Schwencke in opdracht van HIER opgewekt
Uitgave: 20 november 2015

Voorwoord

HIER opgewekt is in 2012 gestart met een inventarisatie van lokale energie-initiatieven. In totaal zijn de afgelopen jaren meer dan 500 burgerinitiatieven in kaart gebracht, een aantal dat nog steeds groeit.

In de afgelopen jaren ontstond de behoefte om meer zicht te krijgen op deze opkomende lokale 'coöperatieve energiesector'. Niet alleen bij de Stichting HIER opgewekt, het samenwerkingsverband van ODE-Decentraal en het HIER klimaatbureau, ook bij de partijen met wie we samenwerken. Denk aan de netwerkbedrijven, VNG, de Borgingscommissie Energieakkoord, het ministerie van Economische Zaken en RVO.nl. En niet in de laatste plaats bij de energiecoöperaties zelf.

Welke projecten zijn er gerealiseerd, wat zit er in de pijplijn? In hoeverre dragen de lokale energie-initiatieven bij aan realisatie van de nationale doelstellingen op het gebied van energiebesparing en duurzame energie?

Deze Lokale Energie Monitor geeft daarop een eerste antwoord. We hebben ons daarbij geconcentreerd op de burgercoöperaties' (de collectieven met een juridische rechtsvorm) en de productieprojecten van voornamelijk zonne-energie en windenergie. We staan daarnaast ook stil bij de activiteiten van de coöperaties in de energiehandel en op het gebied van energiebesparing. We zien dit als een belangrijk en waardevol begin van de monitor.

Onze ambitie is om het beeld de komende jaren verder compleet te maken. Naast de collectieven, die zich richten op duurzame energie zijn er honderden initiatieven die gezamenlijk met energiebesparing bezig zijn. Ook hier willen we de komende jaren meer zicht op te krijgen.

Het beeld dat de Lokale Energie Monitor 2015 schetst, is inspirerend. De nieuwe coöperatieve energiebeweging is er in enkele jaren in geslaagd om tienduizenden mensen aan zich te binden, een kleine honderd collectieve zonprojecten en de eerste reeks windprojecten te realiseren. En er zit nog veel meer in de pijplijn.

Op 20 november presenteren we een tussenrapportage, eind december gevolgd door het definitieve rapport. We roepen de coöperaties daarom op hun projecten te melden als deze nog niet zijn opgenomen.

Naast de landelijke partijen die aan de monitor hebben meegewerkt, willen we vooral alle lokale energiecoöperaties en onze regionale partners danken voor hun bijdrage. De hoge respons op de enquête was essentieel om een betrouwbare monitor op te kunnen stellen. We zien deze medewerking als een belangrijk signaal voor het groeiende zelfbewustzijn van de lokale energie-initiatieven.

Sible Schöne
HIER opgewekt

Burgers in de energie

Samenvatting

LOKALE ENERGIE MONITOR: DE EERSTE EDITIE 2015

Dit is de eerste editie van de Lokale Energie Monitor, de jaarlijkse rapportage van, voor en door de lokale burgerenergiebeweging.

Het gaat over burgercollectieven in de energie. Over hun activiteiten en hun resultaten. Over de energiecoöperaties, de dorps-, wijk- en buurtinitiatieven en de collectieve crowdfunders en hun energieprojecten. Ze mobiliseren burgerkapitaal – geld, tijd en expertise – en investeren doelgericht in energie en maatschappij. Samen vormen ze een burgerenergiebeweging.

Hoeveel collectieven zijn er? Welke projecten realiseren zij en wat zit er nog in de pijplijn? Wat is de landelijke impact van alle lokale inspanningen? Deze monitor geeft – zoveel mogelijk – antwoord op deze vragen.

De eerste editie 2015 richt zich op productie en burgercoöperaties. Hier gebeurt namelijk veel: het aantal coöperaties neemt toe. Dit geldt ook voor collectieve productieprojecten met zonne-energie en wind op land.

GROEI VAN HET AANTAL COÖPERATIES

Als we kijken naar burgerbetrokkenheid in de energie, dan springt de snelle groei van de energiecoöperaties in het oog. Dit zijn de burgercollectieven met een juridische rechtsvorm (meestal een coöperatie). Nederland telt er momenteel 212. Tussen 2012 en

2014 is het aantal razendsnel toegenomen en deze groei zet door, met name in de Noordelijke provincies. Burgers werken samen aan lokale productie, besparing, collectieve inkoop van zonnepanelen en energie, soms in combinatie met glasvezel, zorg, elektrisch vervoer en voedsel. De coöperaties vertegenwoordigen samen 35 tot 40 duizend leden.

Daarnaast zijn er nog vele informele burgerinitiatieven die actief zijn met energiebesparing in buurten en wijken. Vanwege de kleinschaligheid en het gebrek aan zichtbaarheid, is niet bekend hoe groot deze groep is.

COLLECTIEVE ZON: SAMEN INVESTEREN EN BEHEREN

Burgers zijn een belangrijke motor achter de snelle groei van zonne-energie. Ze investeren massaal in zonnepanelen op hun eigen dak. Ze investeren ook steeds vaker – als collectief – in zonnecentrales op daken of op grond van anderen ('zon op andermans dak'). Het aantal van dit soort collectieve zonprojecten neemt snel toe. Sinds 2012 zijn 90 collectieve zonprojecten opgezet, waarvan driekwart in 2014 en 2015. Vijftig van deze projecten zijn met lokale energiecoöperaties gerealiseerd, de rest met andere initiatiefnemers en crowdfundingplatforms. Driekwart van de installaties is ondergebracht in een (project)coöperatie. Dit betekent dat de deelnemers mede-eigenaar zijn van de installatie. Het gaat om projecten op daken van scholen, sport- en kennisinstellingen, ziekenhuizen en in drie gevallen op grond. Het grootste

zonnepark met 2900 zonnepanelen bevindt zich op Goeree-Overflakkee en is van windcoöperatie Deltawind.

Er is momenteel 6,3 MWp gerealiseerd met 24.000 zonnepanelen en een opbrengst die gelijk is aan het stroomverbruik van 1600 huishoudens. Het meeste zonvermogen is gerealiseerd in Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland.

In totaal is 10 miljoen euro geïnvesteerd waarvan minstens 5 tot 6 miljoen euro door burgers. Ze nemen tussen 10 tot 100% van de financiering voor hun rekening. Minstens 4700 burgers hebben direct geïnvesteerd in een project, met bedragen variërend van 100 euro tot soms 3000 euro per deelnemer. Anderen investeren indirect via hun coöperatie (die namens alle leden investeert). Het animo onder medeburgers om mee te financieren is groot; de meeste projecten van de coöperaties en crowdfunding platforms zijn snel 'uitverkocht'.

De initiatiefnemers steken, behalve geld, ook veel eigen tijd en expertise in een project, gemiddeld rond 500 uur per project. De meeste projecten maken gebruik van de SDE+-regeling, een exploitatiesubsidie; 19 projecten maken gebruik van de nieuwe 'regeling Verlaagd tarief' (postcoderoosregeling).

Er staat voor bijna 26 MWp gepland voor 2016, waaronder een opvallend aantal grote zonneparken in Friesland. De trend is: van klein naar groter en van dak naar grond en zelfs water (met een drijvend park in Bergerden).

COLLECTIEVE WIND: DE HERONTDEKKING VAN DE BURGERWINDMOLEN

De Nederlandse windsector kent een lange coöperatieve 'burgerwind' traditie, die bijna 25 jaar geleden in gang is gezet door ondernemende burgers. Er staat 83 MW aan coöperatief windvermogen opgesteld, ongeveer 3% van het totale wind op land vermogen. De oudere windcoöperaties zijn nog steeds volop actief. Rond 2011/ 2012 ontstaat een aantal nieuwe coöperatieve windinitia-

tieven: de Windcentrale heeft negen bestaande molens aangekocht met financiering van particulieren, in Limburg en Overijssel zijn nieuwe windturbines gerealiseerd door Zuidenwind en Deventer Energie. Burgers hebben gezamenlijk 16,5 miljoen euro geïnvesteerd in deze projecten. In Houten en Hazeldonk organiseerden de coöperaties de financiële participatie (respectievelijk 2,5 miljoen euro en één miljoen euro).

De windcoöperaties reserveren een deel van hun opbrengsten voor projecten in hun gemeenschappen, bijvoorbeeld verduurzaming van een school, sportclub of dorps huis of andere maatschappelijke voorzieningen. Dit gaat soms om substantiële bedragen, van 10 tot 200 duizend euro per coöperatie per jaar (in verschillende projecten).

Er zit voor minstens 150 MW in de coöperatieve pijplijn (vijftig turbines). Op de Krammersluizen werken de windcoöperaties Deltawind en Zeewind aan het 'grootste burgerinitiatief van Nederland' met een honderd MW windpark. In Nijmegen staat een coöperatief windpark in de steigers, waarvoor ruim duizend leden deze zomer twee miljoen euro hebben opgebracht. Daarnaast zijn er plannen voor financiële participatie via een coöperatie in windparken bij Hellegatsplein (met Qurrent) en bij Netterden (met AGEM, een coöperatie van gemeenten). Deze plannen zijn vergevorderd.

BURGERS OP ZOEK NAAR POSITIES IN DE WIND

Burgers zijn ook betrokken bij andere (minder vergevorderde) plannen. Ze zoeken actief naar een positie in de windmarkt. Ze zijn bereid te investeren als de omgeving ervan profiteert. Ze vormen samenwerkingsverbanden met elkaar om hun eigen positie te versterken. Hun coöperaties zijn bij twintig lopende projecten betrokken in een groot aantal regio's, van de Betuwe tot Zeewolde. Sommige plannen zijn vergevorderd, andere zijn nog in een oriëntatiefase. Vrijwel altijd gaat het om een samenwerking met een ontwikkelaar en andere partijen. Niet alle plannen komen van de

grond. Friese plannen van coöperaties liggen stil als gevolg van provinciaal beleid. Dat geldt ook voor plannen in Noord-Holland. In de gemeente Utrecht heeft een energiecoöperatie haar plannen voor windturbines op een industrieterrein moeten laten varen door toenemende weerstand in de stad.

HANDEL IN EIGEN DUURZAME STROOM...

Lokaal opgewekte duurzame stroom – van eigen zonnedaken, windmolens of waterkrachtcentrales – krijgt steeds meer waarde. De markt verandert. De coöperaties staan aan de wieg van deze ontwikkeling en dragen er aan bij. Ruim 55% van de coöperaties biedt de mogelijkheid om via de coöperatie duurzame energie in te kopen. Dit is steeds vaker eigen stroom, opgewekt in eigen productie-installaties. Dit levert producten op als Zeeuwse stroom en Kennemerwindstroom. Energieleveranciers – bestaande en nieuwe – organiseren de ‘levering van eigen stroom’. In 2013/ 2014 zijn twee coöperatieve leveranciers ontstaan: de Duurzame Energie Unie (DE Unie) en Noordelijk Lokaal Duurzaam (NLD Energie). Deze ‘coöperaties van coöperaties’ met een leveranciersvergunning handelen direct op de energiemarkt en houden de handelsmarge binnen de coöperaties. De aangesloten coöperaties investeren in nieuwe productie of maatschappelijke voorzieningen in hun dorp. De exacte omvang van deze markt is (nog) niet in kaart gebracht.

... EN NOG VEEL ANDERE ACTIVITEITEN

Veel coöperaties organiseren collectieve inkoopacties voor zonnepanelen voor particulieren. Uit een steekproef blijkt dat deze acties soms stevig kunnen bijdragen aan het geïnstalleerde zonvermogen in hun gemeente of regio. De acties van Zeeuwind, samen met de Milieufederatie Zeeland, hebben 10% van alle Zeeuwse zonnepanelen geleverd. In twee andere gemeenten gaat het om bijna 30% van alle zonnepanelen.

Energiebesparingsinitiatieven van en met burgers zijn in heel Nederland te vinden. Minstens 70% van de energiecoöperaties is actief op dit terrein. Ze organiseren informatiebijeenkomsten, energiecafés, energiemarkten, bieden energie- en warmtescans en feedback op de energienota aan voor woningeigenaren, verzorgen energieloketten, cursussen, ontwikkelen leskisten voor scholen, organiseren wedstrijden en eerste hulpacties bij energielekken voor huiseigenaren. Ze treden actief naar buiten, halen regelmatig de lokale media en hebben een bereik dat hun eigen ledenaantallen overschrijdt. Ze werken vaak met gemeenten of netbeheerders, in opdracht, met een subsidie en op vrijwillige basis. Het resultaat van hun acties is – net als elders – lastig te meten.

VINGER AAN DE POLS

De monitor 2015 maakt zichtbaar waar de energiebeweging van burgers staat. De initiatiefnemers zelf, beleidsmakers en bestuurders hebben daar behoefte aan. Burgers zijn actief op alle terreinen: opwekking, besparing en handel. Ze realiseren collectieve zonen windprojecten. Ze krijgen meer zeggenschap over energie. Ze mobiliseren hun medeburgers en creëren nieuwe handel. Ze hebben soms aanzienlijke projecten onder handen of ontwikkelen zich als coöperatieve onderneming. De burgerbeweging ontwikkelt zich en wordt steeds professioneler. Er wordt voorzichtig gesproken over de opkomst van een nieuwe sector: de collectieve of coöperatieve energiesector. Vanaf 2015 volgen we de voortgang en trends en houden we jaarlijks de vinger aan de pols.

OVERZICHTSTABEL**REALISATIE EIND 2015****GEPLAND 2016/ 2017
(VRIJWEL ZEKER)****PLANNEN
(LANGERE TERMIJN,
ORIËNTATIEFASE)****Aantal energiecoöperaties**

212 wind- en lokale coöperaties
21 projectcoöperaties
18 participatie collectieven (niet coöperatief)
totaal aantal leden: 35-40.000

**Collectieve zonprojecten
(productie)**

90 projecten
6,3 MW
Investing: 10 miljoen euro
waarvan 5-6 miljoen euro door burgers
via 4700 deelnemers (direct in project)
via de coöperatie (namens de leden)

> 46 projecten
> 26 MW

> 46 projecten

Collectieve windprojecten

83 MW

150 MW(productie)

Levering

2 coöperatieve leveranciers
55% coöperaties biedt mogelijkheid inkoop
stroom (en gas) via een bestaande
energieleverancier (kortingsregeling,
vergoeding aan coöperatie)
aantal klanten, verkoop onbekend

**Collectieve inkoopacties
zonnepanelen**

30% van de coöperaties
Steekproef: 60.000 panelen, 15 MW
20-23 miljoen euro

Energiebesparing

70% van de coöperaties
groot aantal soorten acties, bijeenkomsten,
producten en diensten
bereik eigen gemeenschap
lastig te kwantificeren

Lokale fondsen

Opbrengsten gereserveerd voor eigen
gemeenschappen, maatschappelijke doelen
Totaal bedrag onbekend. In sommige gevallen
10 tot 20 duizend euro per coöperatie per jaar
(diverse projecten)

Inleiding

DE EERSTE EDITIE 2015

Dit is de eerste editie van de Lokale Energie Monitor, de jaarlijkse rapportage van, voor en door de lokale *burgerenergie*beweging.

Het gaat over burgercollectieven in de energie. Over hun activiteiten en hun resultaten. De *collectieven* zijn groepen mensen die in hun eigen omgeving samenwerken aan verduurzaming van de energievoorziening, versterking van de lokale gemeenschap en economie. Het gaat om de energiecoöperaties, de dorps-, wijk- en buurtinitiatieven en de collectieve crowds die samen projecten ontwikkelen, beheren en financieren. Ze mobiliseren burgerkapitaal: tijd, expertise en geld. Samen vormen ze een *burgerenergie*-beweging.

Sinds 2005 neemt het aantal van dit soort burgercollectieven sterk toe. Ze hebben soms aanzienlijke projecten onder handen of ontwikkelen zich als coöperatieve onderneming. Er wordt voorzichtig gesproken over de opkomst van een nieuwe sector: de collectieve of coöperatieve energiesector. In deze monitor kijken we in het bijzonder naar de prestaties van de energiecoöperaties, de initiatieven met een rechtsvorm.

SAMEN VINGER AAN DE POLS

Het doel van de Lokale Energie Monitor is om de vinger aan de pols te houden. Vanaf nu verschijnt deze jaarlijks.

Deze monitor laat de resultaten, voortgang en trends zien. Tot op heden ontbreekt een dergelijk volledig overzicht van de sector (in wording). De monitor geeft - zoveel mogelijk - antwoord op de volgende vragen:

- Wat voor soort en hoeveel burgercollectieven zijn er eigenlijk?
- Met wat voor soort activiteiten houden zij zich bezig?
- Welke resultaten bereiken zij?
- Welke projecten zijn gerealiseerd en wat zit er nog in de pijplijn?
- Wat is de impact van de inspanningen op lokaal niveau?
- Wat dragen deze projecten - in kW, MW en in euro's - bij aan realisatie van de landelijke en lokale doelen? Aan de lokale economie? Aan de maatschappij en onze gemeenschappen?

Deze monitor geeft – zoveel mogelijk – antwoord op deze vragen.

INITIATIEF HIER OPGEWECT EN ODE DECENTRAAL

De Lokale Energie Monitor is een initiatief van Stichting HIER opgewekt, het samenwerkingsverband van HIER klimaatbureau en ODE Decentraal.

Wij werken nauw samen met partners van regionale samenwerkingsverbanden van energiecoöperaties. De coöperaties zelf hebben actief bijgedragen door informatie aan te leveren via een uitgebreide enquête en direct contact (periode: 15 september-9 oktober 2015). Specialisten van de nationale onderzoeksinstituten ECN, PBL, CBS, RVO.nl, VNG en RWS helpen mee om de Monitor goed op te zetten en voor komende jaren te verbeteren. Daarnaast hebben zonprojectontwikkelaars informatie met ons gedeeld (ZonnepanelenDelen, Zon op Nederland, Greencrowd).

IN 2015: FOCUS OP PRODUCTIE

De eerste editie 2015 focust op de productie. Er gebeurt namelijk veel. In heel Nederland gaat het snel met zonne-energie, de 1 GW zonne-energie grens is in 2015 gepasseerd. De verwachting is dat er in 2020 minstens 4 GW mogelijk is. Dat zijn minstens 16 miljoen zonnepanelen, één voor iedereen in Nederland. Burgers – als individu en in een collectief – dragen hier in belangrijke mate aan bij. Ook in de wind zit veel ontwikkeling en burgers zoeken ook hier een rol en positie. Er is een lange – weliswaar bescheiden – traditie om windturbines in coöperatief verband te ontwikkelen, financieren en beheren. Die ontwikkeling maken we zoveel mogelijk zichtbaar in deze monitor.

BURGERS IN EEN LOKAAL SPEELVELD

Burgers zijn niet de enige spelers in de *lokale energie* sector. Andere belangrijke aanjagers van zonne-energie zijn de bedrijven, agrariërs, gemeenten, woningcorporaties, sportinstellingen, scholen, ziekenhuizen en andere maatschappelijke instellingen. De ontwikkeling van wind op land is grotendeels in handen van de energiebedrijven en projectontwikkelaars. In deze monitor kijken we specifiek naar de inbreng van burgerscollectieven in dit krachtenveld.

AANPAK: WORK IN PROGRESS

Dit jaar voeren we de monitor voor het eerst uit. In relatief korte tijd is informatie verzameld en verwerkt tot deze eerste jaarrapportage. De bedoeling is om de monitor de komende jaren verder uit te breiden en te perfectioneren. Het is *work in progress*.

De informatie is verzameld met behulp van regiopartners, een enquête onder initiatieven en online research (openbare bronnen). De enquête is half september verstuurd aan alle bij HIER opgewekt bekende initiatieven met de oproep: *laat zien waar je staat!* De regiopartners hebben het stevig onder de aandacht gebracht in hun eigen regio's. Dit heeft geleid tot een hoge respons onder de beoogde doelgroep: 140 van de 212 'coöperaties' (de collectieven met een juridische rechtsvorm) hebben gereageerd. In december volgt een evaluatiefase en de definitieve afronding van de rapportage over 2015. We stellen dan ook de aanpak vast voor de monitoring van komende jaren. We gaan dit vanaf nu jaarlijks doen. Een wensenlijstje ligt al klaar.

Deze versie van de Lokale Energie Monitor 2015 is een tussenrapportage. De definitieve versie verschijnt uiterlijk begin januari 2016.

Burgercollectieven in de energie

Individuele burgers zijn op vele manieren bezig met energie. Ze plaatsen zonnepanelen op hun dak en werken aan energiebesparing in huis. Ze werken ook met anderen samen. Deze monitor gaat over deze samenwerking, over de burgercollectieven, de groepen burgers die zich organiseren in collectief verband om hun gedeelde energiedoelen te bereiken. We kijken in het bijzonder naar de ‘energiecoöperaties’, de collectieven met een juridische rechtsvorm.

Vragen die we in dit hoofdstuk beantwoorden, zijn:

- Hoeveel coöperaties/ collectieven zijn er?
- Wanneer zijn ze opgericht?
- Waar zijn ze gevestigd?

BURGERCOLLECTIEVEN: FOCUS OP DE BURGER-COÖPERATIES

Energiecoöperaties zijn collectieven die een eigen organisatie oprichten – een coöperatie, bedrijf, stichting of vereniging – om hun gedeelde energiedoelen te bereiken. In de praktijk zien we dat lokale initiatiefnemers een ‘energiecoöperatie’ oprichten zodra ze

met grotere projecten aan de slag (willen) gaan. Het gaat al snel om serieus geld, contractuele verplichtingen en verantwoordelijkheden. Dat vraagt om structurele langjarige samenwerking en continuïteit. Meestal kiezen de initiatiefnemers voor de juridische rechtsvorm van de coöperatie u.a (uitgesloten aansprakelijkheid); het kan ook een stichting, vereniging of bedrijf zijn of zelfs meerdere rechtsvormen voor verschillende activiteiten. Er is sprake van een registratie bij de Kamer van Koophandel.

Burgers die zich vanuit een bestaande vereniging organiseren, een buurt-, wijk- of dorpsvereniging, een vereniging van eigenaren (VVE) of een huurdersvereniging, rekenen we mee als ‘energiecoöperatie’

als ze energieprojecten ontwikkelen, of structureel samenwerken met een energieleverancier. Meestal gaan de initiatiefnemers zelf over tot het oprichten van een energiecoöperatie.

Burgers die een coöperatie oprichten voor één coöperatief gefinancierd project rekenen we mee als projectcoöperatie. Andere – niet coöperatieve – collectief gefinancierde projecten zien we in deze monitor terug bij de collectieve zon- en windprojecten (zie verder).

Is het beeld hiermee compleet? Hebben we alle burgercollectieven daarmee in het vizier? Een groep wijk- en buurtinitiatieven blijft deels onder de radar van deze monitor. Dat zijn met name de groepen die gezamenlijk met energiebesparing bezig zijn in en om hun eigen huis. Ze werken vaak samen met een energiecoöperatie, een initiatief van de gemeente of een andere partij. Denk aan: Energieambassadeurs, met Buurkracht van Enexis, HOOM van Alliander, Energiesprong, Slim Wonen, Duurzame Buren, WijzijnOM! Het is niet bekend hoe groot deze groep precies is. Een aantal dat zich heeft gemeld bij HIER opgewekt is in de bijlage opgenomen (en op onze website onder: Initiatieven).

Twee belangrijke categorieën *burgercollectieven* blijven in deze monitor 2015 onderbelicht: de Verenigingen van Eigenaren en huurders van woningcorporaties. Als ze samenwerken met een energiecoöperatie zien we ze terug in deze monitor, anders blijven ook zij onder de radar. In 2016 kijken we of we deze categorieën beter in beeld kunnen krijgen.

DE ENERGIECOÖPERATIES

De term 'energiecoöperatie' gebruiken we voor burgercollectieven met de volgende kenmerken:

- Er is sprake van een formele organisatie met een juridische rechtsvorm en registratie bij de Kamer van Koophandel. Dit kan zijn: coöperatie u.a (uitgesloten aansprakelijkheid), stichting of vereniging, besloten vennootschap of anders.
- Burgers (particulieren) zijn de belangrijkste dragers van de organisatie.
- Het primaire doel van de energiecoöperatie is verduurzaming van de energievoorziening en energiebesparing. Dit is (meestal) gekoppeld aan een bredere doelstelling, namelijk verbetering van de leefomgeving, leefbaarheid, versterking van de gemeenschap en van de lokale economie.
- De energiecoöperatie houdt zich primair bezig met energie. Dit houdt in: lokale energieopwekking, energiebesparing en energielevering. Soms wordt dit gecombineerd met andere activiteiten zoals zorg, autodelen, glasvezel of voedsel.
- In het geval van productie treedt de coöperatie op als initiatiefnemer, projectontwikkelaar, financier, exploitant en/of eigenaar van een productie-installatie. Het zeggenschap ligt bij de leden.
- De rol als financier is een wezenlijk kenmerk. De coöperatie stelt haar leden in staat om financieel te participeren in de lokale energieproductie. Het is een middel om geldstromen te mobiliseren en binnen de gemeenschap te houden.

We onderscheiden drie soorten:

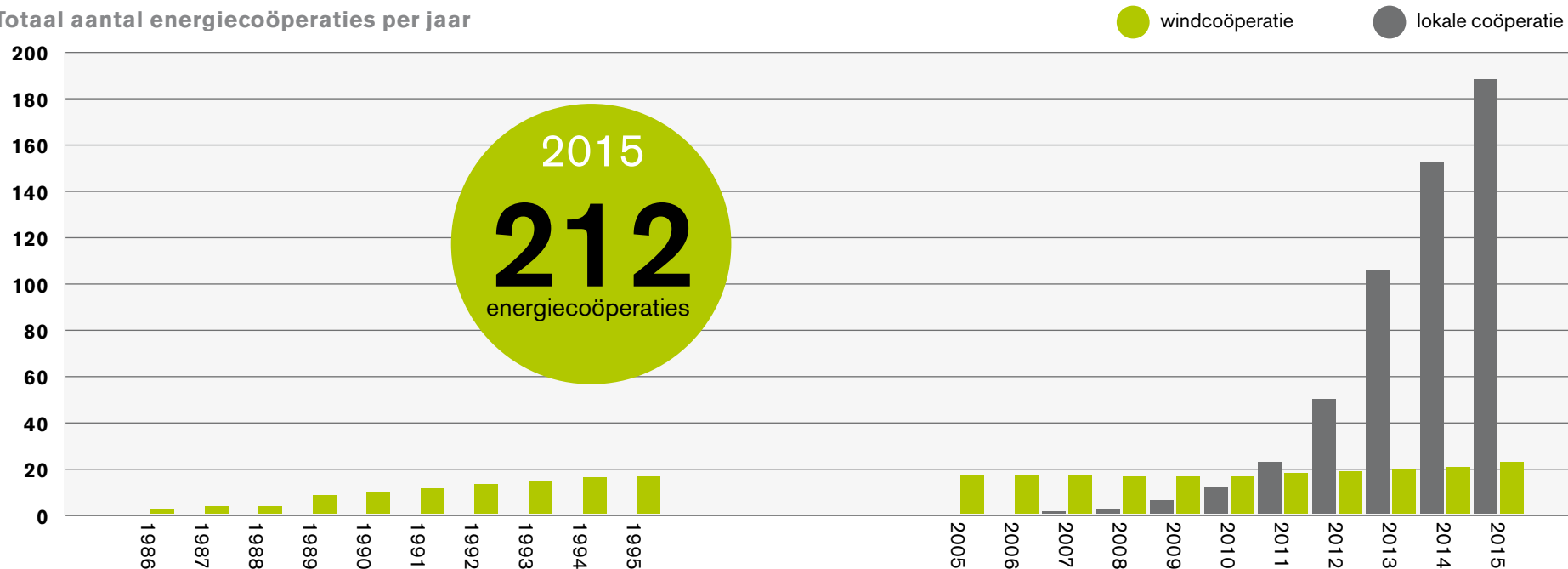
- Een *windcoöperatie* is primair gericht op windproductie.
- Een *lokale energiecoöperatie* richt zich op verduurzaming van de omgeving – de buurt, het dorp, de stad of regio (lokaal) en ontwikkelt *meerdere* projecten en activiteiten.
- Een *project- of productiecoöperatie* is verbonden aan één specifiek project (of productie-installatie).

ontwikkelen en financieren al jaren windturbines in coöperatief verband. De meeste van deze coöperaties bestaan nog steeds. Vanaf 2007 ontstaat een tweede golf energiecoöperaties: de lokale energiecoöperaties. Ze hebben een vergelijkbare maar iets bredere doelstelling dan de windcoöperaties en zijn meer op hun directe leefomgeving gericht (vandaar: lokaal). Het gaat hen niet alleen om lokale opwekking van duurzame energie, maar ook om energiebesparing en -levering. De eerste lokale energiecoöperatie is Texel Energie dat in 2007 is opgericht.

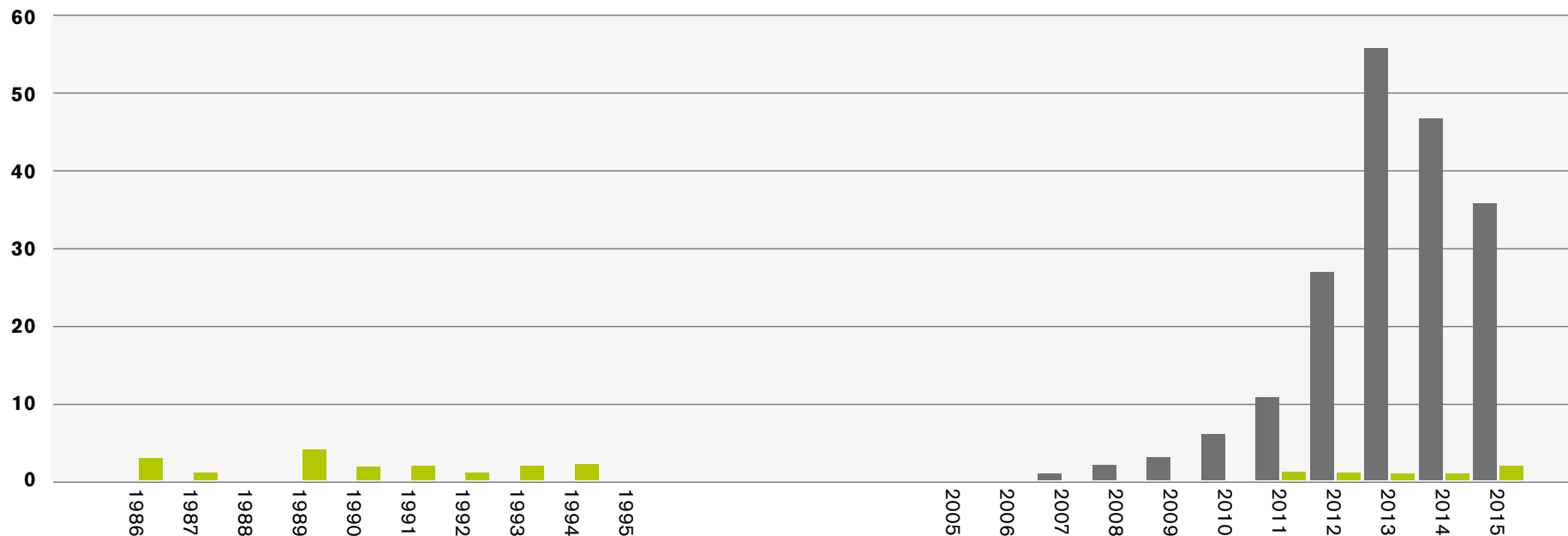
DE OPKOMST VAN ENERGIECOÖPERATIES

Energiecoöperaties zijn al actief sinds eind jaren 80, begin jaren 90. De eerste windcoöperaties ontstonden 20-25 jaar geleden en

Totaal aantal energiecoöperaties per jaar

Aantal energiecoöperaties: nieuw opgericht per jaar

Eind 2015 zijn in totaal 212 energiecoöperaties actief.

- 23 windcoöperaties waarvan 12 eerste generatie windcoöperaties (opgericht in de jaren tachtig en negentig), vijf Friese dorpsmolen stichtingen (jaren 90) en vier nieuwe windcoöperaties (na 2010).
- 189 lokale energiecoöperaties.

In de figuren op pag 12 en 13 is de ontwikkeling in de tijd goed te volgen: de snelle groei van het aantal nieuwe coöperaties tussen 2011 en 2014 met een piek rond 2013 in het aantal nieuwe oprichtingen. Driekwart van de lokale coöperaties is na januari 2013 opgericht, 44% na januari 2014, 20% in 2015. Dit betekent dat de meeste lokale energie-coöperaties twee tot drie jaar bezig zijn.

Het aantal windcoöperaties is lange tijd stabiel gebleven (op een aantal fusies na vóór 2000). In 2011 ontstaat voor het eerst een

nieuwe windcoöperatie: Zuidenwind in Limburg. Deze heeft inmiddels haar eerste windmolen gerealiseerd met ondersteuning van Meerwind en De Windvogel van de eerste generatie (zie Productie Collectieve Wind). In Nijmegen, de Betuwe, Limburg en Almere zijn recent vier nieuwe burgerwindcoöperaties opgericht.

Een klein aantal zonnecoöperaties opgericht rond 2009 is inmiddels weer gestopt; zij kregen hun zonprojecten onvoldoende van de grond.

DE TOENAME VAN PROJECTCOÖPERATIES (EN - BVS)

Vanaf 2012/2013 ontstaan steeds meer coöperaties die zijn opgericht voor één project en productie-installatie: de projectcoöperaties. Het bekendste voorbeeld is de Windcentrale waarbij de Winddelers – de financiers van één windturbine – samen een coöperatie vormen. Er bestaan inmiddels negen Windcentrale coöperaties.

Met Zon op Nederland, een coöperatieve dienstverlener uit Noord-Holland, zijn 18 van dit soort projectcoöperaties gericht op zon ontstaan. Vier hiervan zijn op initiatief van een lokale coöperatie tot stand gekomen. Door ontwikkelaar Solar Green Point zijn zeven projectcoöperaties ontstaan, waarvan vijf met een lokale coöperatie. In 2015 is één coöperatie opgericht met steun van ontwikkelaar Energie van Hollandse Bodem (EVHB). Inmiddels zijn er meer gepland. De 'regeling verlaagd tarief' (postcoderoosregeling) voor coöperaties vormt een belangrijke aanjager achter het ontstaan van deze projectcoöperaties.

Het onderscheid tussen *lokale* coöperaties en *projectcoöperaties* is belangrijk om dubbeltellingen te voorkomen. Projecten van lokale coöperaties worden namelijk ook vaak ondergebracht in een nieuw opgerichte *projectcoöperatie* (of BV). Windparken zijn vaak ondergebracht in een project BV. Zo heeft bijvoorbeeld de lokale energiecoöperatie BredaDuurSaam de productiecoöperatie *Coöperatie ZonneWijde u.a* opgericht voor de deelnemers in dit project. Voor zover bekend zijn er minstens 20 projectcoöperaties die niet verbonden zijn aan een lokale coöperatie.

OPKOMST VAN CROWDFUNDING PLATFORMS

Ook het aantal burgers dat financieel participeert in een project via één van de crowdfunding platforms neemt toe. Als de deelnemers samen een coöperatie vormen dan rekenen we dit collectief tot de projectcoöperaties. Het collectief of de crowd hoeft echter geen formeel samenwerkingsverband te vormen. Ze staan ingeschreven bij het obligatieregister maar hebben verder niets met elkaar. Ze hebben wel impact als collectief dus we rekenen ze mee bij de collectieve projecten (zie Collectieve Zon en de bijlagen). Vier platforms hebben zich gespecialiseerd in crowdfunding, financiering met particulieren: SolarGreenpoint, Greencrowd, Zonnepanelen-Delen en Duurzaam Investeren.

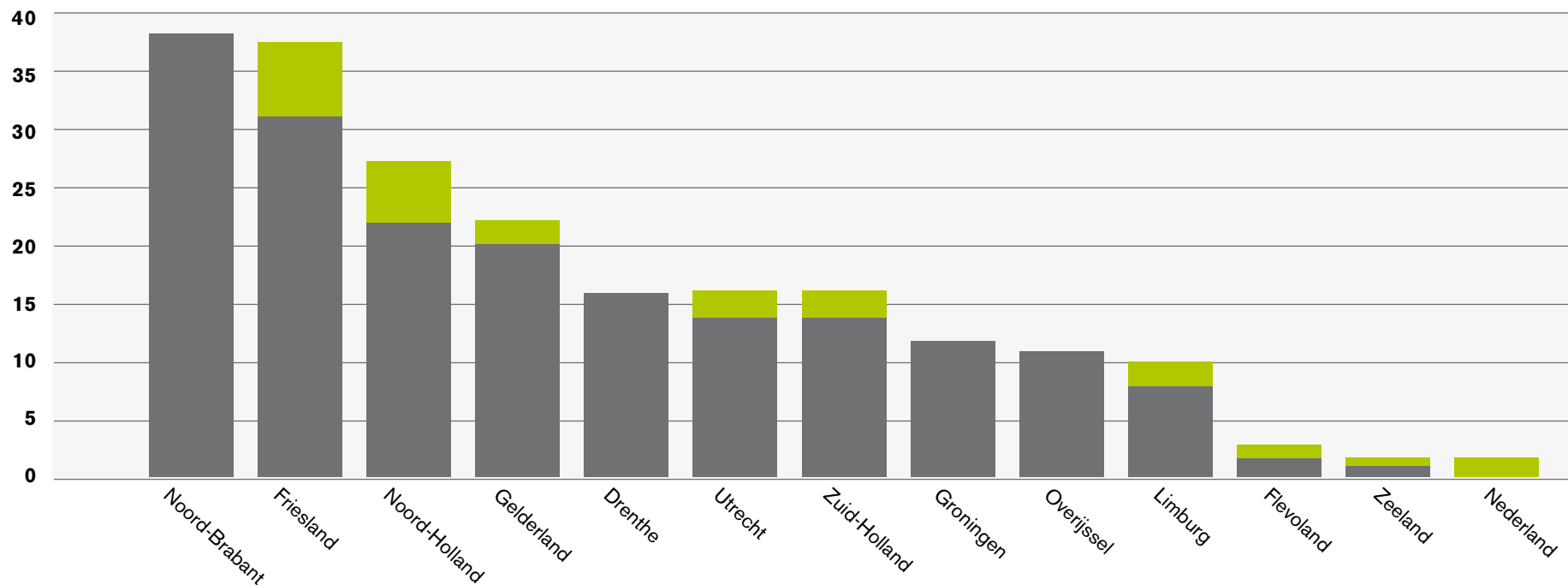
AANZIENLIJKE VERSCHILLEN TUSSEN DE PROVINCIES

Er bestaan aanzienlijke verschillen tussen de provincies in aantallen coöperaties. Noord-Brabant en Friesland hebben het grootste aantal coöperaties. Dit is gedeeltelijk te verklaren uit het verschil in inwonersaantallen per provincie. Als we het aantal coöperaties per miljoen inwoners bekijken dan springen Friesland, maar ook Drenthe en Groningen er uit.

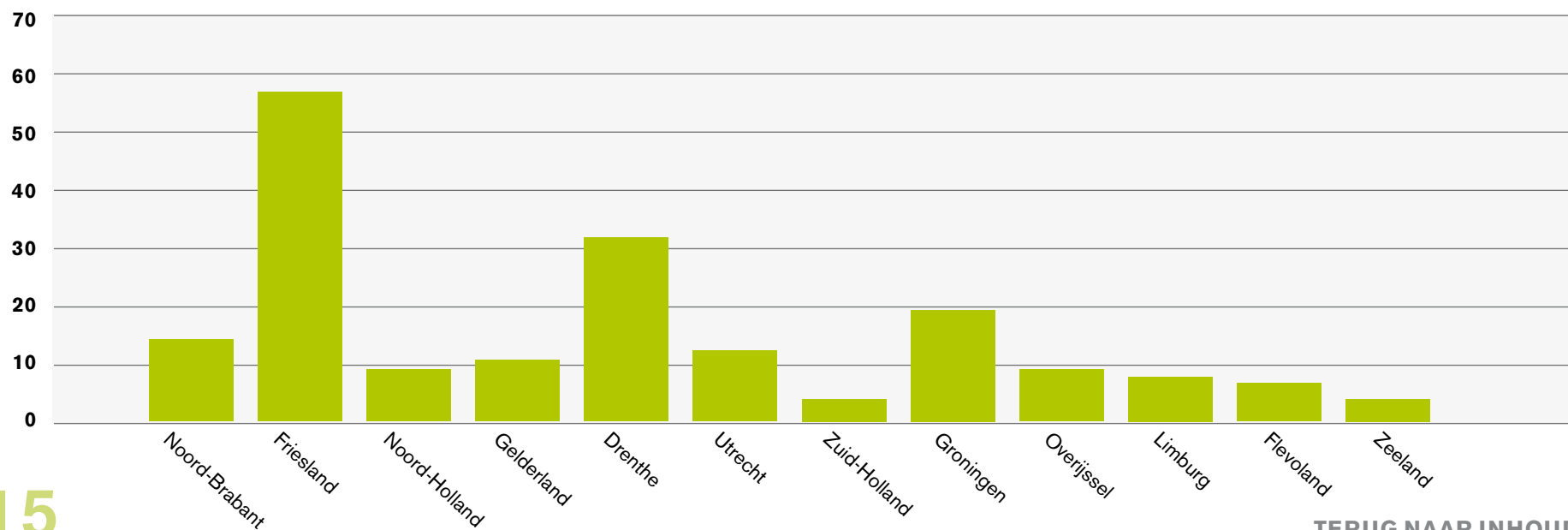
- In de provincie **Noord-Brabant** zijn maar liefst 38 lokale energiecoöperaties actief. De eerste zijn opgericht in 2011: Morgen Groene Energie uit Eindhoven en BredaDuurSaam uit Breda, snel gevolgd door de andere in 2012, 2013 en 2014. De groei van het aantal coöperaties is inmiddels gestabiliseerd. Ongeveer 60% is ouder dan twee jaar (opgericht vóór 2014). Het grote aantal hangt deels samen met het grote aantal inwoners in de provincie (2,5 miljoen).
- Ook **Friesland** heeft veel coöperaties (37) waaronder één windcoöperatie en vijf dorpsmolenstichtingen. Per miljoen inwoners heeft Friesland het grootste aantal coöperaties. De Amelander Energie Coöperatie (AEC) is de eerste (2009). In deze provincie is 70% van de nieuwe energiecoöperaties jonger dan twee jaar. Het aantal neemt snel toe na 2014. Dit is toe te schrijven aan de oprichting van de provinciale koepel Us Kooperasje en de Noord-Nederlandse coöperatieve leverancier Noordelijk Lokaal Duurzaam (NLD Energie: zie onder Energielevering). Het aantal Friese coöperaties neemt nog steeds toe. Ze ontstaan hier vaak vanuit een dorpsvereniging (die zelf al veel ouder is). Ook in **Drenthe** en **Groningen** neemt het aantal nieuwe coöperaties nog toe.

Aantal energiecoöperaties per provincie

windcoöperatie lokale coöperatie

Aantal energiecoöperaties per miljoen inwoners

- In **Noord-Holland** en **Gelderland** zijn tussen de 20-25 coöperaties actief. Opvallend is dat ongeveer driekwart van de coöperaties is opgericht vóór 2014 waaronder de vijf oude windcoöperaties in Noord-Holland. In deze regio's zijn daarmee relatief veel ervaren coöperaties actief. Dit kan het relatief grote aantal zonprojecten verklaren.
- In **Overijssel** zijn 11 coöperaties actief. Deze zijn bijna allemaal ouder dan twee jaar. In deze regio worden energie-activiteiten vanuit dorpsverenigingen georganiseerd. Het Duurzame Dorpen programma uit 2011 van de provincie is daarin een belangrijke aanjager. Waar deze dorpen aantoonbaar energieprojecten realiseren, rekenen we ze mee als *lokale coöperatie*. Duurzaam Hoonhorst is bijvoorbeeld geen coöperatie in formele zin, maar heeft wel een lokale collectieve warmtevoorziening gerealiseerd.
- In de provincie **Utrecht** zijn 16 coöperaties actief. Energie-U van de gemeente Utrecht is de oudste (2010). We rekenen hier ook een aantal actieve wijkinitiatieven mee zoals Duurzaam Soesterkwartier en Whats Next Zeist. Dit zijn geen formele organisaties, maar ze hebben één of meerdere energieprojecten gerealiseerd (zoals Zon@School). In deze regio zijn daarnaast ook andere wijkinitiatieven actief die we nog niet in de figuur terugzien (ongeveer twaalf, geen formele rechtsvorm). Zij richten zich voornamelijk op energiebesparing en collectieve inkoop van zonnepanelen.
- **Flevoland** en **Zeeland** blijven achter wat betreft het aantal coöperaties. Windcoöperatie Zeeuwind is met haar 1700 leden ook meteen de grootste in Zeeland en voorziet waarschijnlijk in de Zeeuwse behoefte. In Flevoland speelt mee dat de

bevolkingsdichtheid relatief laag is en dat de windsector vrijwel geheel in handen is van agrariërs met eigen windturbines. Deze hebben zich in collectief verband georganiseerd.

DE COÖPERATIES VERTEGENWOORDIGEN 35-40.000 LEDEN

De 'coöperaties' zijn voor de overgrote meerderheid 'coöperaties' in juridische zin en meestal een coöperatie u.a (uitgesloten aansprakelijkheid). Dit betekent dat ze leden hebben. In totaal vertegenwoordigen de ruim 200 coöperaties minstens 35.000 tot 40.000 leden.

- De windcoöperaties hebben rond de 10.000 leden. De meeste zijn lid van Zeeuwind, Deltawind en De Windvogel. Deze aantallen zijn redelijk betrouwbaar. De coöperaties houden al jaren een ledenadministratie bij.
- De lokale coöperaties hebben samen meer dan 10.000 leden. Dit is een schatting want het exacte aantal is lastig te achterhalen (niet online, enquête niet volledig). Van de oudere lokale coöperaties weten we dat zij tussen de 200 en 500 leden hebben, met één uitschieter naar 3500. We gaan ervan uit dat de jongste coöperaties voorlopig nog minder dan tien leden hebben. Dat dit aantal soms snel kan toenemen blijkt bij de jonge Nijmeegse windcoöperatie. Met het openstellen voor participatie in hun nieuwe windpark hebben ze in korte tijd meer dan 1000 nieuwe leden geworven (eind 2015).
- Bij de projectcoöperaties zijn de deelnemers in het project ook de leden van de coöperatie. Samen gaat het om ongeveer 1000 deelnemers/ leden. De Windcentrale met haar negen projectcoöperaties vertegenwoordigt ruim 15.000 leden.

De leden hebben zeggenschap ofwel invloed op de activiteiten, projecten en investeringen van de coöperatie.

VAN VRIJWILLIGERS TOT COÖPERATIEVE MICRO-ONDERNEMINGEN

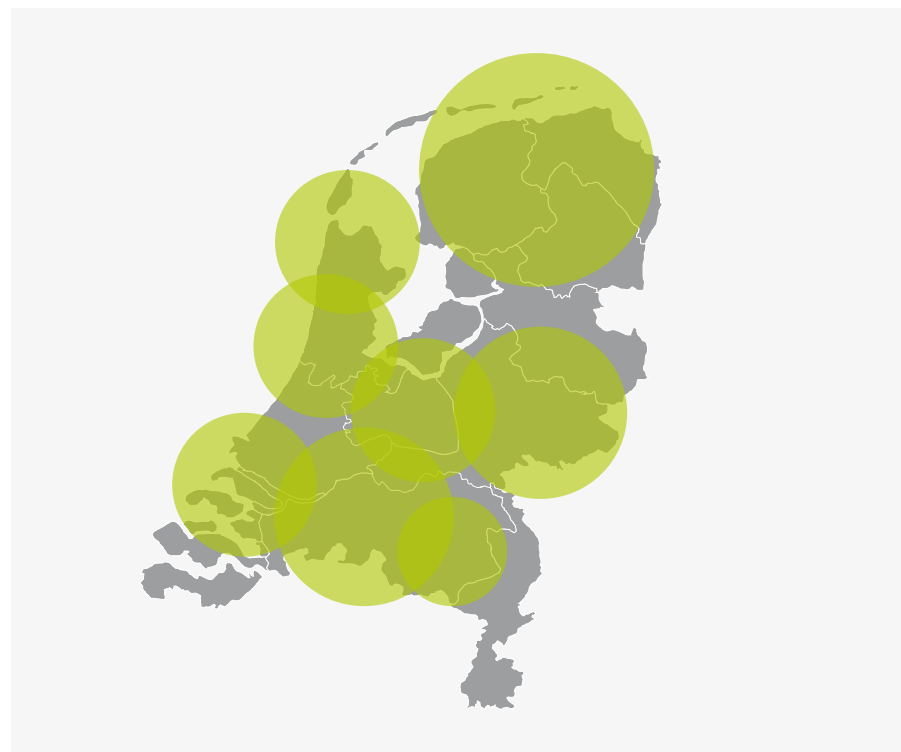
Er bestaan grote verschillen tussen de energiecoöperaties. Het overgrote deel van de lokale coöperaties bestaat uit kleinschalige vrijwilligersorganisaties met een beperkt budget en jaaromzet. De inkomsten bestaan uit de opbrengsten van de collectieve inkoopacties, energielevering, productie en adviesopdrachten (zie verder). De meer ervaren, oudere lokale coöperaties (ouder dan 3-4 jaar) hebben een jaaromzet tussen de 50.000 en 200.000 euro en 1 tot 2 mensen betaald aan het werk. De grotere windcoöperaties zitten daarboven, met een jaaromzet tot 2,5 miljoen (afhankelijk van het aantal windmolens). Volgens de indeling van de Europese Unie zijn ze hiermee te classificeren als zogenaamde micro-ondernemingen (minder dan 10 werknemers, omzet kleiner dan 2 miljoen).

Een voorbeeld:

Een mooi voorbeeld van een succesvolle 'ondernemende' coöperatie is de windcoöperatie Deltawind. Deze coöperatie bestaat ruim 25 jaar, heeft 1600 leden en beheert 21 windturbines met een balanswaarde van 10 miljoen euro waarvan 4 miljoen gefinancierd met leningen van leden (rendement van 4-5%) (bron: Jaarverslag 2013). Een klein bedrijfsbureau met betaalde krachten (4,5 fte) zorgt voor het onderhoud, het beheer en de ontwikkeling van nieuwe projecten. Deltawind werkt samen met windcoöperatie Zeeuwind uit Zeeland (1800 leden) aan het 'grootste burgerinitiatief van Nederland': het windpark Krammer op de Krammersluizen (100 MW).

REGIONALE SAMENWERKING

Steeds meer regionale samenwerkingsverbanden

De coöperaties organiseren zich in toenemende mate in regionaal verband. In de provincies Friesland, Groningen en Drenthe zijn provinciale samenwerkingsverbanden – coöperaties van coöperaties – ontstaan. Vrijwel alle lokale coöperaties zijn daarbij aangesloten. Deze koepels zijn tegelijkertijd ook aanjagers van

de groei van nieuwe lokale coöperaties. Samen hebben ze een coöperatieve leverancier opgericht: Noordelijk Lokaal Duurzaam (zie: Activiteiten). In Gelderland werken coöperaties samen in de Stedendriehoek en de Gelderse community of practice, in Noord Holland en rond de metropoolregio Amsterdam bestaan actieve informele regionale netwerken. In Noord-Brabant hebben coöperaties zich in verschillende verbanden georganiseerd (via T-Wind, Hart van Brabant, Verenigde Energie Coöperaties (VEC), Zuid-oost Brabant). Windprojecten vormen vaak aanleiding om regionaal de krachten te bundelen. De windcoöperaties werken samen in REScoopNL. Een twintigtal coöperaties heeft zich aangesloten bij een andere coöperatieve leverancier DE Unie.

LOKALE DUURZAAMHEIDFONDSEN VAN COÖPERATIES

De coöperaties dragen op meerdere manieren bij aan verduurzaming en versterking van de regio. Allereerst leveren hun eigen projecten en activiteiten inkomsten of besparingen op waarvan de deelnemers profiteren. Een aantal coöperaties heeft daarnaast speciale fondsen ingericht waarin een deel van de winst wordt ondergebracht (soms in een aparte stichting). Dit deel is bestemd voor duurzame en sociale projecten in de regio. Ze verstrekken subsidies en schenkingen voor zonnepanelen en LED-verlichting op scholen, sportinstellingen en verbetering van de voorzieningen. Dat gaat soms om substantiële bedragen (tot 20.000 euro per jaar bij één windcoöperatie). Op deze manier ontstaat aanvullende maatschappelijke waarde.

Voorbeelden zijn:

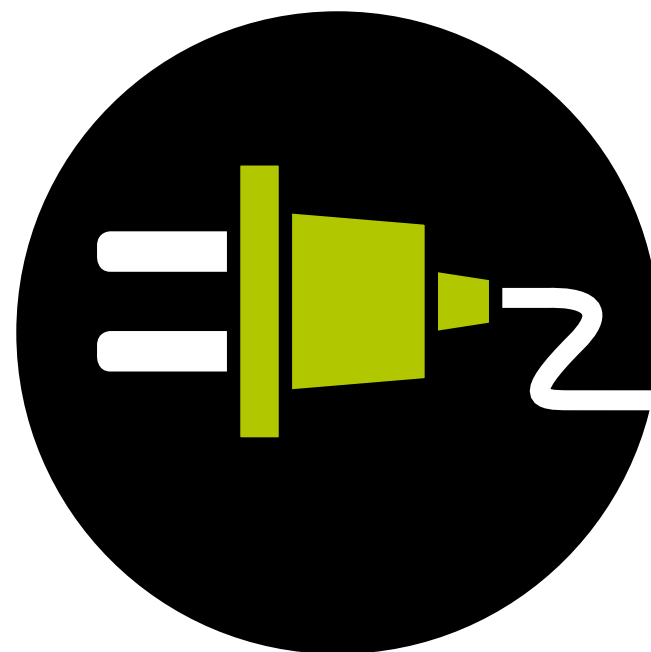
Stichting Duurzaam Waterland dat in 2015 een collectief zonproject op Marken (Zon op Marken) en een project met heatpipes in een zwembad ondersteunt; de Helderse windcoöperatie De Eendragt, met haar stichting Eendragt in de samenleving en de Friese dorpsmolens die afgelopen jaren veel lokale projecten ondersteunden. In Limburg is de investering van een nieuwe windturbine gecombineerd met een investering in een glasvezelnet.

LOKALE ENERGIECOÖPERATIES EN -BEDRIJVEN VAN GEMEENTEN

Een aantal gemeenten bundelt regionaal de krachten en heeft een eigen energiecoöperatie of lokaal energiebedrijf opgericht, soms met een participatiefonds voor financiering regionale projecten. We rekenen ze niet mee als burgercollectieven, omdat in dit geval overheden de primaire initiatiefnemers zijn. Deze overheidscoöperaties werken echter wel vaak met de burgercoöperaties samen. Bij de projecten zien we deze lokale/ regionale spelers dan ook terug.

- In 2012 is de Energiecoöperatie Dordrecht opgericht, de samenwerking tussen de gemeente Dordrecht en energiebedrijf HVC.
- Acht gemeenten uit de Achterhoek hebben in 2013 de Coöperatieve Achterhoekse Groene Energiemaatschappij (AGEM) opgericht. AGEM ontwikkelt, coördineert en investeert in regionale projecten, vaak samen met de burgercoöperaties in de regio.
- De gemeente Haarlemmermeer heeft een eigen energiebedrijf opgericht (Tegenstroom) en een participatiefonds (Meermaker) voor ontwikkeling en financiering van duurzame energieprojecten (in 2014). De gemeente heeft 3,3 miljoen euro ingebracht wat vervolgens is aangevuld door bedrijven en andere financiers tot 33 miljoen.

- De Duurzame Energie Coöperatie Regio Alkmaar (DECRA) is een coöperatie van vijf gemeenten in Noord-Holland (opgericht november 2014).

Productie: Collectieve zon

Burgers zijn een belangrijke motor achter de opkomst van zonne-energie. Ze investeren massaal in zonnepanelen op eigen dak. De energie-coöperaties hebben deze trend aangejaagd, versterkt en ondersteund met collectieve inkoopacties.

Burgers organiseren zich daarnaast in collectief verband om zonnecentrales op daken of grond van anderen te realiseren. In dit deel gaat het om dit soort collectieve zonprojecten, ook wel aangeduid als 'zon op andermans dak (of grond)'.

Kenmerken van collectieve zonprojecten:

- Het zijn relatief grootschalige zonne-energie projecten waarbij zonnepanelen zijn geplaatst op het dak of de grond van een derde partij (anders dan van het collectief).
- Een burgercollectief is er actief bij betrokken als initiatiefnemer, ontwikkelaar, beheerder, financier en/of eigenaar (een of meerdere rollen).

Met burgercollectieven op het gebied van zonne-energie' doelen we op de groepen uit hoofdstuk 1: de energiecoöperaties, projectcoöperaties en een collectief van financieel participanten (maar geen organisatie vormen). Deze omvatten dus ook de projecten van de crowdfunding platforms.

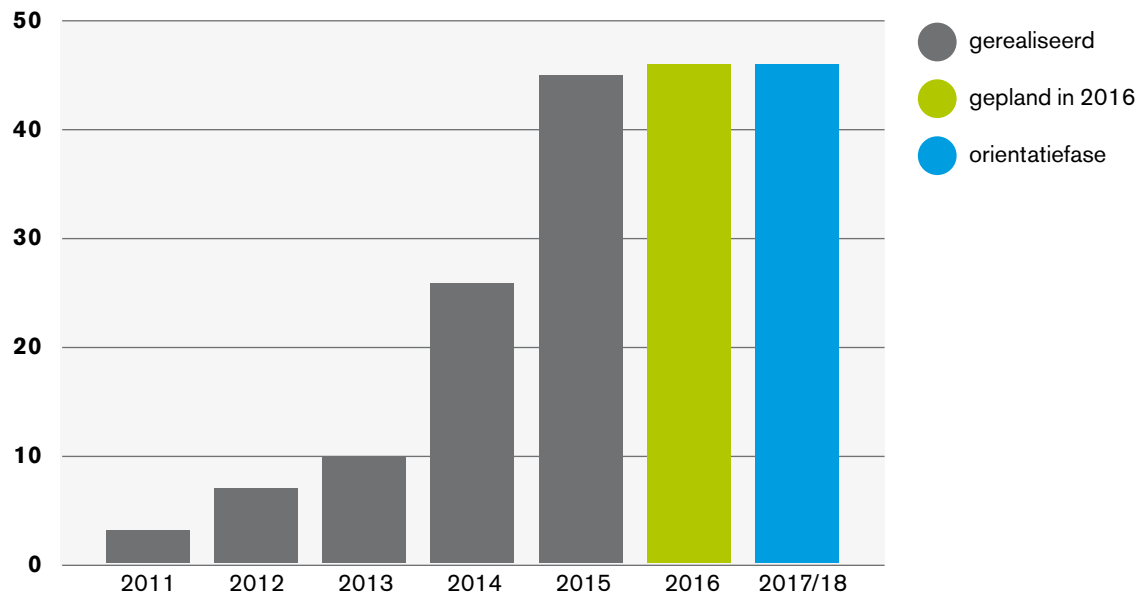
In de bijlage zijn alle bekende collectieve zonprojecten opgenomen. De informatie over deze projecten is openbaar (online). Er is naar buiten toe over gecommuniceerd via websites, persberichten e.d. We zijn ze op het spoor gekomen via melding in de enquête en door online research. Waar nodig is de informatie geverifieerd door direct contact met de initiatiefnemers.

Het projectenoverzicht bevat:

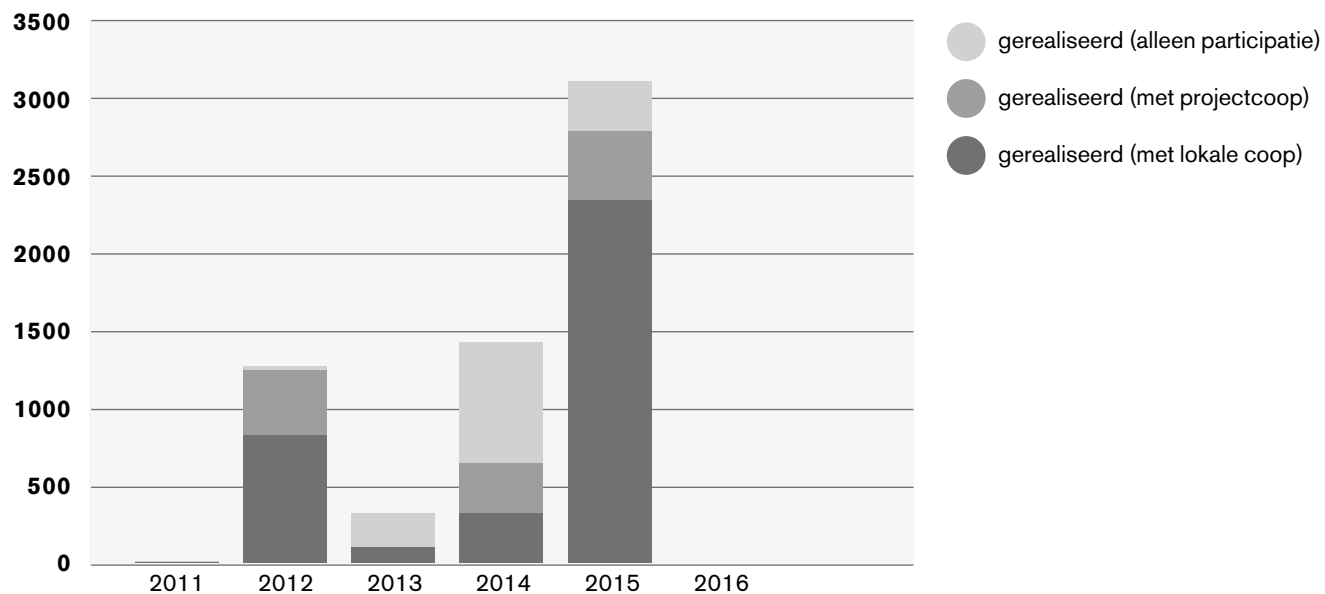
- *gerealiseerde projecten*: dit zijn projecten van na 2012 tot eind 2015 (eind oktober start in de bouwfase).
- *geplande projecten*: deze hebben een SDE beschikking, de procedures voor een omgevingsvergunning of bestemmingsplanwijziging afgerond. Ze hebben grote kans om gerealiseerd te worden in 2016.
- Er is al wel over naar buiten toe gecommuniceerd via nieuwsberichten of online uitingen.

SNELLE GROEI: 6 MWP GEREALISEERD, 26 MWP IN DE PIJPLIJN

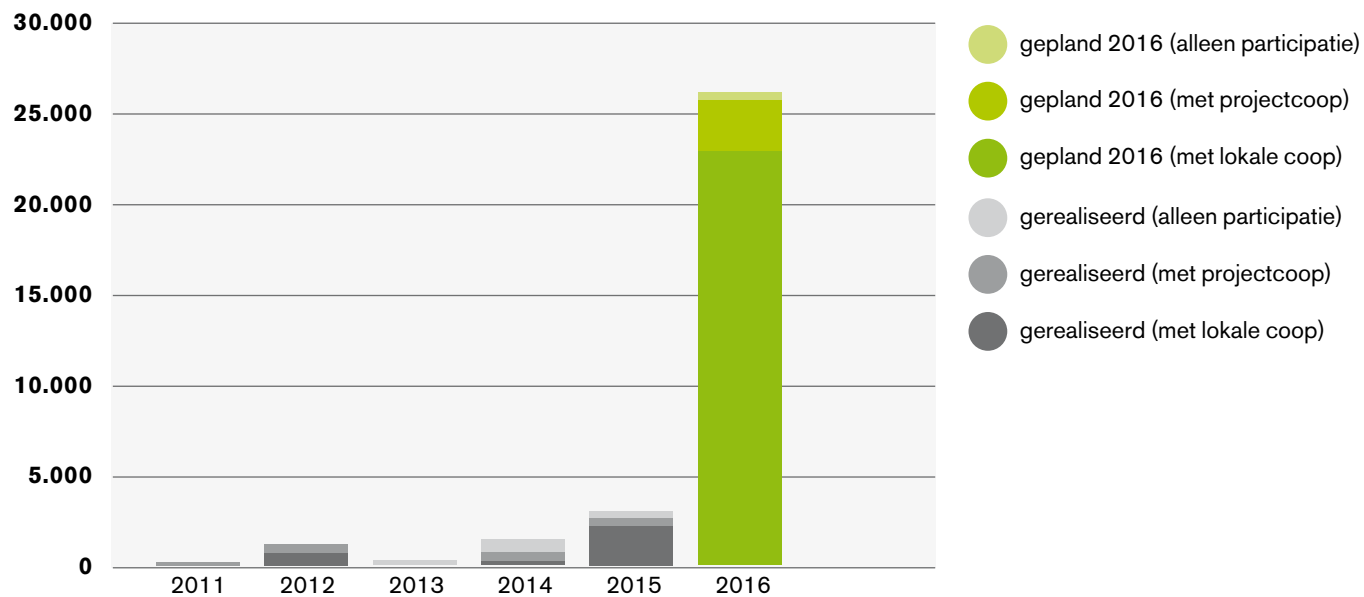
Collectieve zon: aantal projecten per jaar

**Collectieve zon: gerealiseerd vermogen per jaar
totaal 6 MWP (2012-2015)**

Zon Collectieven: totaal gepland 2016: 25,8 MWp

Sinds 2010 zijn minstens 90 collectieve zonprojecten gerealiseerd, waarvan het merendeel in 2014 (26) en 2015 (45). Hiermee is in totaal 6,3 MWp aan extra zonvermogen bijgeplaatst, oftewel 25.000 zonnepanelen.

Er zitten nog minstens 46 projecten in de pijplijn; deze staan gepland voor realisatie in 2016. Dit zijn relatief grote projecten waarmee naar verwachting in 2016 voor ruim 25,8 MW gerealiseerd gaat worden. Deze projecten hebben (indien nodig) een SDE beschikking en vergunningen en staan min of meer klaar voor de start van de bouw.

Daarnaast zijn er nog minstens 46 projecten die zich in een oriëntatie- of vroege planfase bevinden. Van deze projecten is hun omvang niet altijd bekend; het gaat om minstens 16 MW in voorbereiding. Er liggen meer plannen op de plank maar daarover is nog niet naar buiten toe gecommuniceerd.

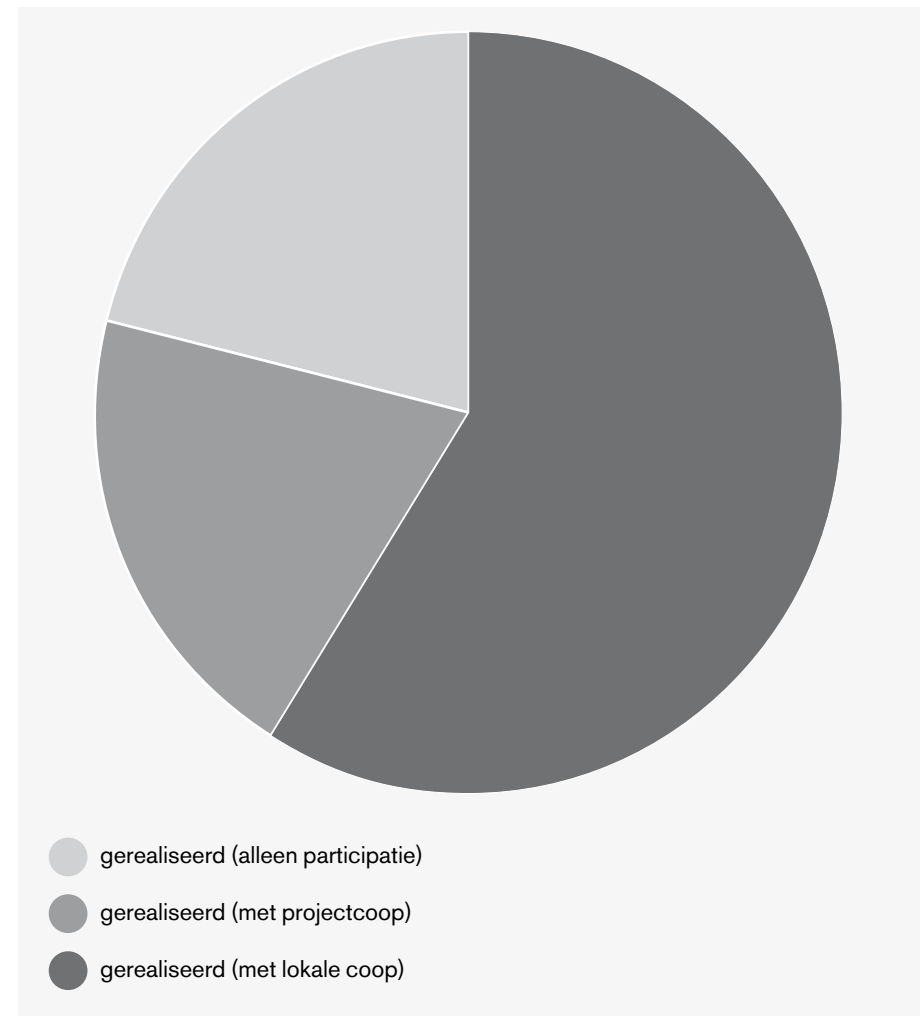
DRIEKWART IN COÖPERATIEF VERBAND

Van de gerealiseerde collectieve zonprojecten is driekwart in coöperatief verband georganiseerd; er is een lokale energiecoöperatie bij betrokken of een projectcoöperatie voor opgericht.

- Bij 51 van de projecten zijn 36 lokale energiecoöperaties betrokken.
- Bij 21 projecten gaat het om projectcoöperaties van andere initiatiefnemers, vaak (met) een ontwikkelaar. De participanten vormen samen een 'coöperatie' en zijn mede-eigenaar van de installatie.
- Bij 18 projecten gaat het om financiële participatie via één van de crowdfundingplatforms. De deelnemers vormen geen aparte organisatie en hebben verder geen zeggenschap over het project.

In een aantal gevallen is een coöperatie (of stichting) de initiatiefnemer en aanjager van een project, maar neemt een andere partij

Gerealiseerde projecten tot eind 2015: % van 6,3 MWp

de financiering en exploitatie voor zijn rekening. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een bedrijfsverzamelgebouw in Amsterdam (XPositron in 2009) en in Leiden (Nieuwe Energie in 2015). We hebben deze projecten nu niet meegerekend als collectief zonproject.

BIJNA 10 MILJOEN EURO GEÏNVESTEERD, WAARVAN 5 MILJOEN EURO DOOR BURGERS

Er is bijna 10 miljoen euro geïnvesteerd in de collectieve zonprojecten sinds 2012, waarvan minstens 5-6 miljoen euro is ingebracht door burgers. Ongeveer 4700 deelnemers hebben direct in een project geïnvesteerd. In een aantal gevallen is via de coöperatie geïnvesteerd en kan niet direct over deelnemers gesproken worden (de leden investeren namelijk gezamenlijk in alle projecten).

Uit wat bekend is van de directe participaties wordt zichtbaar dat het gemiddelde investeringsbedrag per deelnemer sterk varieert per project: van kleine bedragen van circa 100 euro (vaak bij scholen) tot 3000 euro per deelnemer. Gemiddeld gaat het om een bedrag van ongeveer 1200-1500 euro per deelnemer.

Het investeringsbedrag van 10 miljoen is redelijk betrouwbaar en direct gekoppeld aan het aantal zonnepanelen (ongeveer 300-500 euro per paneel). We hebben onvoldoende inzicht in hoeverre alle kosten zijn meegerekend in dit investeringsbedrag. Dit geldt met name voor de projectvoorbereidingskosten en de campagne- en wervingskosten om deelnemers te werven. In de enquête geven de initiatiefnemers aan minstens 500 uur in de voorbereiding te hebben gestoken en dat dit bedrag niet of maar gedeeltelijk als investeringskosten is opgevoerd. Met een bescheiden tarief van 50 euro per uur zou dit betekenen dat er minstens 25.000 euro per project aan vrijwilligersuren in is gestoken. De 100 gerealiseerde projecten hebben daarmee 2,5 miljoen euro sociaal kapitaal ingebracht (vrijwilligersuren). Vermoedelijk is dit veel hoger, zoals blijkt uit het antwoord van één coöperatie op de vraag hoeveel uren ze

besteed hebben: “Heel veel! We zijn er 2,5 jaar mee bezig geweest met acht mensen.”

Over het aandeel dat door burgers is ingebracht (hier 5 miljoen euro) bestaat meer onzekerheid. Van niet alle projecten is bekend op welke manier ze precies zijn gefinancierd, welk deel via participatie of de coöperatie en welk deel door andere (bank, subsidie, fonds) is ingebracht. De inbreng van eigen vermogen via de coöperatie varieert van 10 tot 100%. De provincie Gelderland heeft bij 14 Gelderse projecten 25% van de investeringskosten ingebracht (totaal bedrag 300-350.000 euro).

De meeste projecten werken met certificaten die corresponderen met de prijs per paneel. Die varieert tussen 225 euro en 550 euro. Het verwachte rendement ligt gemiddeld rond de 2-3% (met uitschieters naar 9%). In sommige gevallen zoals bij een aantal scholen zijn certificaten van 50 euro uitgegeven. Dit leidt tot relatief veel deelnemers.

VOLDOENDE ANIMO ONDER BURGERS

De meeste coöperaties geven aan dat ze in relatief korte tijd voldoende deelnemers weten te werven voor hun projecten.

Dit geldt niet voor een aantal grote grondgebonden projecten van ontwikkelaars: Zonnegrond in Noord Holland en Solar Campus in Purmerend. Beide projecten waren oorspronkelijk als postcoderoos project opgezet maar hebben onvoldoende deelnemers weten te werven. Zonnegrond B.V. is in de zomer 2015 failliet verklaard. Slechts 660 van de beoogde 6000 zonnepanelen zijn gefinancierd door burgers en zijn in beheer van een projectcoöperatie. Het is nog onduidelijk of de deelnemers gedupeerd zijn. DECRA, een samenwerkingsverband van gemeenten in Noord-Holland, overweegt een doorstart.

Het is ook de Solar Campus in Purmerend (23.000 panelen, 6 MW) van de Alleco Energy Group is het niet gelukt om voldoende deelnemers te werven. De ontwikkelaar heeft SDE aangevraagd en verkregen en onderzoekt nu andere financieringsopties. In hoeverre participatie daar deel van uitmaakt is niet bekend.

GEREALISEERDE PROJECTEN (2012 TOT EIND 2015), 6,3 MWP

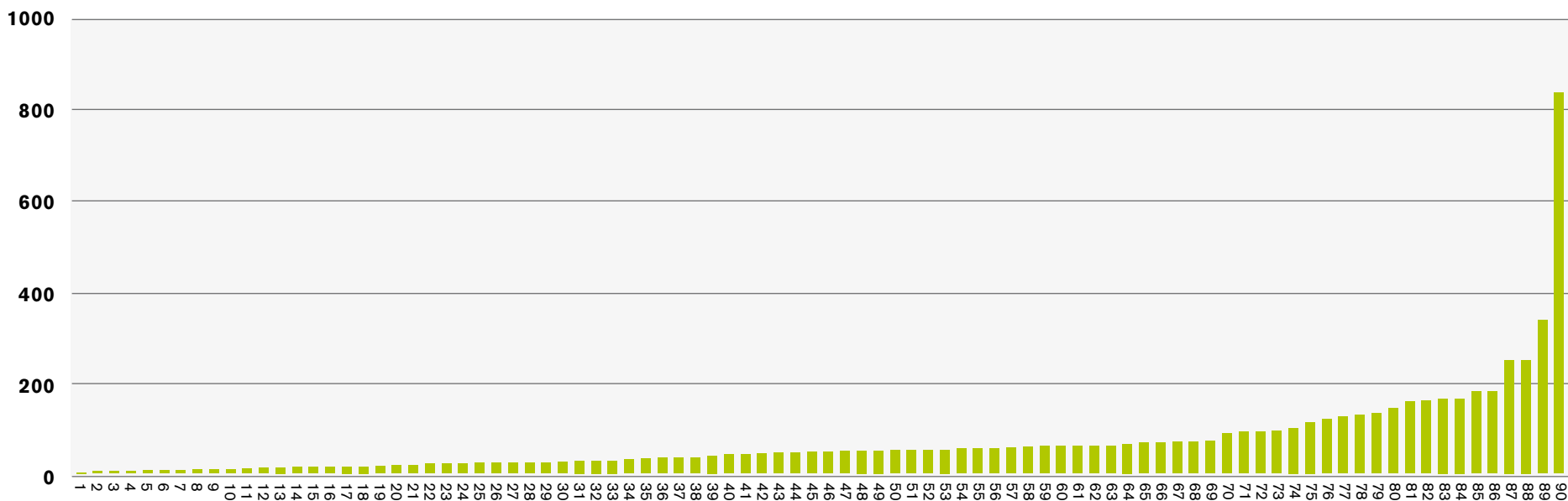
In de bovenstaande figuur zijn alle gerealiseerde projecten (vanaf 2012) gerangschikt naar omvang in kWp. In de bijlage zijn ze terug te vinden met naam, locatie, jaar van realisatie en geïnstalleerd vermogen en gebruikte regeling.

Iets meer dan de helft is kleiner dan 50 kWp (ongeveer 200 zonnepanelen), de helft is groter.

Het gaat om installaties op daken van sportinstellingen, scholen, bedrijven, brandweerkazernes en ziekenhuizen en een klein aantal grondgebonden installaties (zie verder). Er zitten drie projecten bij waarbij meerdere scholen en meerdere huurders tegelijkertijd betrokken zijn. De coöperatie neemt in deze gevallen de financiering en exploitatie van de installaties voor haar rekening (als één project opgenomen).

Totaal projecten: gerealiseerd, verdeling naar grootte in kWp

De nummers verwijzen naar de lijst met projecten op de volgende pagina's.

Totaal Projecten: gerealiseerd, verdeling naar grootte in kWp

1	Noordenwind/ Oudemirdum Infocentrum	2
2	LochemEnergie/ huurwoningen Ijsseldal Wonen	5
3	AlkmaarEnergie/ Hortus	5
4	AlkmaarEnergie/ HAL25	5
5	EnergiekHeusden/ Lambertusschool	6
6	Zuiderlicht/ MiniRondeel & begraafplaats Buitenveldert	6
7	GrunnegerPower/ ZonneDok Lewenberg	7
8	Rijn Ijssel/ Montessorischool Arnhem (met GreenCrowd)	8
9	Greencrowd/ basisschool de Achtbaan	9
10	EC Dongen/ zonnepanelen woningcorporatie	9
11	CWW Stichting Duurzaam Waterland/ stadskantoor	11
12	Zon op Heemstede 3	12
13	WattNu/ zonnecentrale gemeentehuis Bussum (fase 1)	13
14	Zeeuwwind/Basisschool	14
15	Zon op Heemstede 1	14
16	Greencrowd/ brandweerkazernes Ochten	14
17	Zon op landelijk Noord	15
18	Duurzaam Soesterkwartier/ Zon op de Kubus	15
19	Calorie/ Zon op Akersloot	16
20	Opgewekt Maas en Waal/ basisschool Octopus	18
21	Zon op Waternet	18
22	Greencrowd/ gemeentehuis Opheusden	21
23	WattNu/ zonnecentrale gemeentehuis Bussum (fase 2)	21
24	LochemEnergie/ Zon op school (Vullerschool)	21
25	Zon op Stadhoeve	23
26	Wattsnext/ Coöperatie SpoorZon basisschool	23
27	Zonnevogel / Eerste NLse Montessorischool (met SolarGreenPoint)	23
28	Greencrowd/ brandweer kazernes Kesteren	23
29	Greencrowd/ basisschool Potmarge	24
30	Opgewekt in Culemborg/ Zon op KWC Coöperatie	25
31	Zon op Garenkokerkwartier/ Zonnestroomdak Seinwesen	28
32	Calorie/ Zon op Schulpstet	28
33	Zon op Heemstede 2	28
34	Groene Reus/ zonnestroomcentrale Almeerse Poort	30
35	LochemEnergie/ dak WILA	33
36	EBEM/ Zon op school	34
37	Zon op Ons Dorp	34
38	SolarGreenPoint/Batensteinbad	34
39	ZonnepanelenDelen/ BioRomio	39
40	ZonnepanelenDelen/ Zonnedak RoyalMatic	41
41	Eigenwijkse EC/ Revius Lyceum (met GreenCrowd)	41
42	ZonnepanelenDelen/ Tennispark Kralingen	43
43	Zuiderlicht/ ASV Arsenal	45
44	Zon op Stadshoeve Tinteltuin (Zunderdorp)	45
45	BergenEnergie/ Zonnedak Van der Oord (fase 1)	48

46	EVHB/Tiel dak waterschap Rivierenland Blomboogerd	48
47	Zon op Heemstede 4/ Sportplaza Groenendaal	49
48	LochemEnergie/ gemeentehuis	50
49	Zon op Zeeburg (voor en door huurders)	50
50	Zonnevogel/ Zonnevogel Europeschool (Solar Greenpoint)	51
51	Zon op Museon	51
52	LochemEnergie/ Safan	51
53	SpijkerEnergie/ VVE Nieuwe Land (met GreenCrowd)	52
54	SolarGreenPoint/Tennisvereniging de Bataaf	54
55	Rijn Ijssel/ Zuivelboerderij Ijsseloord	55
56	Drechtse Stroom/ Zon op Zwijndrecht	55
57	MorgenGroeneEnergie/ Blixembosch	57
58	Greencrowd/ Brede Zorgschool	58
59	Zonnecoöperatie WestFriesland/ brandweerkazerne Stedebroek	60
60	Groen regentes/ De Zon der Gaslaan (sporthal)	60
61	SolarGreenPoint/ De Gruyter Fabriek (fase 1)	60
62	Zaanse Energie Koöperatie/ Zonneveldt	61
63	deA Zon op school (3 scholen)	61
64	Zonnepark Nijmegen/ De Ster	65
65	Greencrowd/ drie basisscholen Opheusden	68
66	Zon op Marken	68
67	Zon op De Meije	69
68	ZonnepanelenDelen/ Zonnedak Uit je Eigen Stad	69
69	ZonnepanelenDelen/ Amstelveen College	71
70	GWL Ecostrroom/ Praxis	88
71	Greencrowd/ gemeente Leeuwarden (zwembad en sporthal)	91
72	Zonnepark Nijmegen/ Jan Massinkhal	92
73	LochemEnergie/ zonnepark Aalsvoort	93
74	EnergieRijkVoorst/ Zon op gemeentehuis	100
75	Eemstroom/ Zonneberg Sporthal (met SolarGreenpoint)	113
76	Zuiderlicht/ Ijburg College	120
77	EigenWijkse EC/ De Stroomfabriek	125
78	deA Zon op School (7 scholen)	128
79	Greencrowd/ sporthallen Nederbetuwe	133
80	ZonnepanelenDelen/ Zonne-Energieborg (fase 1)	143
81	ZonnepanelenDelen/ Zonne-Energieborg (fase 2)	159
82	Greencrowd/ gemeente Leeuwarden (sportzalen)	161
83	Zonnegrond / Breekland	165
84	Greencrowd/ Ziekenhuis Rijnstate	165
85	ValleiEnergie/ Keltenwoud/ Coöperatie ZECK UA	180
86	Coöperatie Wageningen op Zon-MARIN	181
87	deA Zon voor Huur (150 huurwoningen)	250
88	SolarGreenPoint/ Caballerofabriek	250
89	DE Ramplaan/ Zonneproject Fablohal	338
90	Deltawind/ zonnepark Ouddorp aan zee	840

Projecten: gepland verdeling naar grootte

1	Opgewekt Purmerend/ Zon op Stadhuis Purmerend	25
2	Hilverzon/ Bethlehem zonnefabriek (kerk)	28
3	GroeneHartEnergie/ Zonstad Alphen Mozaïek basisschool	28
4	11 Duurzaam/ TrichtDuurzaam dorps huis	29
5	BergenEnergie/ Zonedak Van der Oord (fase 2)	30
6	DEZo/ Zonnepark Pelgrimshoeve	30
7	RijnIJssel/ Bakker van Otterloo	32
8	deA/ Zon op scholen (2 scholen)	34
9	Blijstroom/ Sporthal Noorderhavenkade	48
10	BerkellandEnergie/ Zon Delen in Berkelland (met AGEM)	50
11	EC Leur/ Zonneakker Leur	50
12	Drechtse Stroom/ Zon op Heerjansdam	50
13	AGEM/ Zuwent (dak bedrijf)	50
14	SolarGreenPoint/ Basisschool de Caegh Obdam	59
15	Zuiderlicht/ Antony Fokkerweg (bedrijfsverzamelgebouw)	53
16	Zuiderlicht/ Planetarium	58
17	PEK Ecostrroom/ Solardak Noord	60
18	Zuiderlicht/ Steigereiland (bedrijfsverzamelgebouw)	63
19	Zon op Tuindorp Oostzaan	65
20	AGEM/ Wichmond -Vierakker (sporthal, basisschool)	78
21	AmsterdamEnergie/ Zonstation metrostation reigerbos	79
22	Zuiderlicht/ Amstelhome (studenten)	100
23	ValleiEnergie/ Energiekazerne Ede	100
24	SEC/ Zon op Wennekerpand	125
25	Greencrowd/ VVE AQUARadius	133
26	ECLOZ/ boerderij Kaatsheuvel Plantloonseweg	150
27	Calorie/ Zonnecentrale De Woude	163
28	SolarGreenPoint/ ErasmusCollege	165
29	SolarGreenPoint/ De Gruyter (fase 2)	171
30	BergenEnergie/ Zonneweide Bergerweg (fase 1)	160
31	BENG!/ zonnepark rwzi waterschap	250
32	ZonnepanelenDelen/ Zonedak Volendam	265
33	EKON/ zonedak EKONZON	301
34	Lingewaard Energie/ Drijvend Zonnepark Bergerden (fase 1)	375
35	Groene Reus/ Oostvaarderscollege	375
36	EC Dongeraldeel/ zonedak Van Kammen	438
37	SolarGreenPoint/ A20 Nieuw-Terbregge	500
38	deA/ Zonnepark Ecofactorij	625
39	SolarGreenPoint/ A4 Rijsenhout, Hoofddorp	650
40	Zonnepark Harlingen	935
41	BergenEnergie/ Zonneweide Bergerweg (fase 2)	1.238
42	BredaDuurSaam/ ZonneWIJde Breda (met ZonnepanelenDelen)	1.777
43	GrunnegerPower/ Zonneweide Hoogkerk (participatie)	2.000
44	EC Westeinde/ Zonnepark Westeinde	2.500
45	Zonnepark Garyp (Easterein)	5.625

46	AEC/ Ameland zonnepark	5.750
----	------------------------	-------

Het grootste project is het zonnepark Ouddorp aan Zee van wind-coöperatie Deltawind. Dit is het eerste en (nu nog) grootste grondgebonden zonnepark van Nederland (2900 zonnepanelen, 840 kWp). Het is in 2012 gerealiseerd en levert bijna 800.000 kWh zonnestroom aan het recreatiepark Kleesterlee.

In het najaar van 2015 zijn opvallend veel grote projecten van rond de 100 kWp in gebruik genomen.

In september 2015 is het grootste coöperatief gefinancierde zonnedak en tevens het grootste postcoderoosproject feestelijk van start gegaan. Het gaat om een zonnedak met 1350 zonnepanelen op een tennishal in Haarlem. Coöperatie Duurzame Energie Ramplaan uit Haarlem heeft dit na een langjarig traject gerealiseerd.

Andere voorbeelden zijn:

- *Coöperatie Wageningen op Zon MARIN in Wageningen, 722 zonnepanelen op het dak van een diepwaterbassin van maritiem onderzoeksinstituut MARIN (180kWp).*
- *Coöperatie ValleiEnergie met projectcoöperatie ZECK in Bennekom met Keltenwoudcentrale van 720 zonnepanelen op een tennishal (180kWp).*
- *De Eigenwijkse Energiecoöperatie met De Stroomfabriek in Wijk bij Duurstede met 500 panelen op het dak van een oude steenfabriek (125kWp).*
- *Coöperatie Zuiderlicht uit Amsterdam met 480 zonnepanelen op het IJburg College (120kWp).*
- *Eemstroom met de Zonneberg 450 zonnepanelen op een sporthal (113 kWp).*
- *Energierijk Voorst met 400 zonnepanelen op het dak van het gemeentehuis (113kWp).*
- *Zonnepark Aalsvoort van LochemEnergie met 370 panelen op bedrijventerrein Aalsvoort (93kWp).*

Andere grote projecten zijn gerealiseerd met gespecialiseerde dienstverleners en crowdfundingplatforms. We noemen: de Cabalero fabriek met Solar Green Point (Den Haag, 1000 panelen, 2012), stadion van FC Groningen Euroborg met Zonnepanelen-Delen (1100 panelen, 2014) en op ziekenhuis Rijnstate in Arnhem met Greencrowd (660 panelen, 2013).

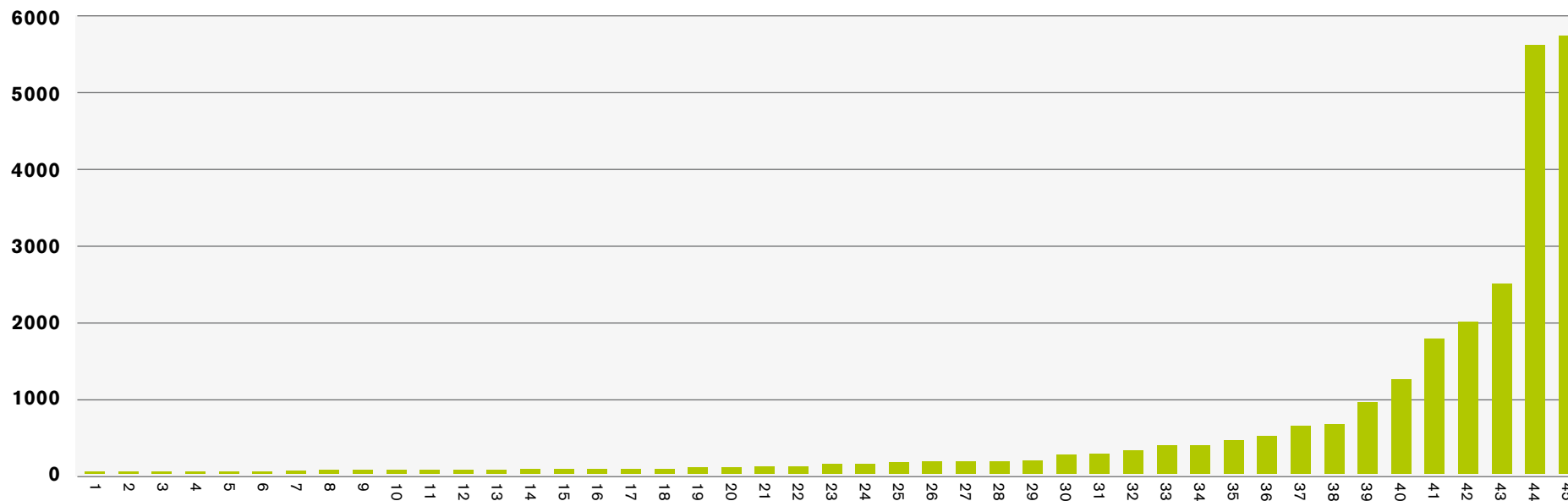
Bijzonder zijn de BoerzoektBuur-projecten waarvan de eerste al in 2008 van start is gegaan. Zonnepanelen zijn op 45 boerderijen geplaatst met geld van klanten van de boer. In ruil voor de investering kregen de klanten tegoedbonnen voor producten van de boer. Dit project loopt nog steeds. Helaas is onvoldoende bekend hoeveel panelen zijn geplaatst en hoeveel de 'buren' hebben ingebracht (we hebben ze niet meegerekend). Het project heeft een vervolg gekregen in een ander project (geldGroenWassen). Hiermee zijn de zonnepanelen op de daken van Ekoplaza in Amsterdam en Delft gefinancierd door klanten, in ruil voor waardebonnen. In Arnhem heeft RijnIJssel ene vergelijkbaar project gerealiseerd op een boerderij (en een coöperatiekaart).

FEESTELIJKE OPENING: TIJD VOOR EEN FEESTJE

De start van een collectief zonproject gaat meestal gepaard met een openingsfeest. Dit trekt deelnemers, leden van de coöperatie, maar ook andere geïnteresseerden uit de regio en lokale media. De feestelijke opening door de wethouder van de Nieuwe Energie zonnecentrale op een pand van woningbouwcorporatie Portaal in Leiden op 20 oktober trok bijvoorbeeld bijna 150 mensen uit de regio. Bij de opening van de zonnecentrale van DE Ramplaan waren minstens 250 mensen aanwezig en bij de Stroomfabriek kwamen honderden belangstellenden een kijkje nemen. Het is lastig om de spin-off van dit soort aandacht te kwantificeren.

GEPLAND VOOR 2016: GROOT EN GRONDGEBONDEN (25,8 MWP)

Projecten gepland: verdeling naar grootte

Voor 2016 zit een aantal grote coöperatieve projecten in de pijplijn, waaronder veel grondgebonden zonneparken. In totaal staat er 25,8 MWp klaar. Friesland is de absolute koploper met plannen voor grote zonneparken op Ameland, in Leeuwarden (Westeinde) en in Garyp. In totaal gaat het dan om bijna 15 MWp. Daarnaast zijn er zonneweides gepland in Breda, Bergen, Groningen en Harlingen van ieder bijna 1-2 MWp.

Het is nog onduidelijk op welke wijze de projecten gefinancierd worden, welk aandeel burgers daarin krijgen en in welke mate zij zeggenschap over de parken krijgen. Van het zonnepark in Ameland met 23.000 panelen (5,7 MW) is al wel bekend dat de Amelandse

Energie Coöperatie (AEC) met de gemeente en Eneco, ieder voor een derde eigenaar worden van het zonnepark.

Er is een duidelijke trend van klein naar groter, en van dak naar grond en zelfs water. Tot eind 2015 zijn er vooral zonnedaken gerealiseerd. Er zijn drie grondgebonden projecten waaronder één grote: het zonnepark Ouddorp van Deltawind. Grondgebonden vermogen is 18% van het totale gerealiseerde vermogen. Deze verhouding is anders voor de geplande projecten. Van de 46 geplande projecten zijn er twaalf grondgebonden. Dit zijn echter ook meteen grote projecten waardoor het nieuw geplande zonnvermogen na 2016 vooral op de grond wordt opgewekt (80% van

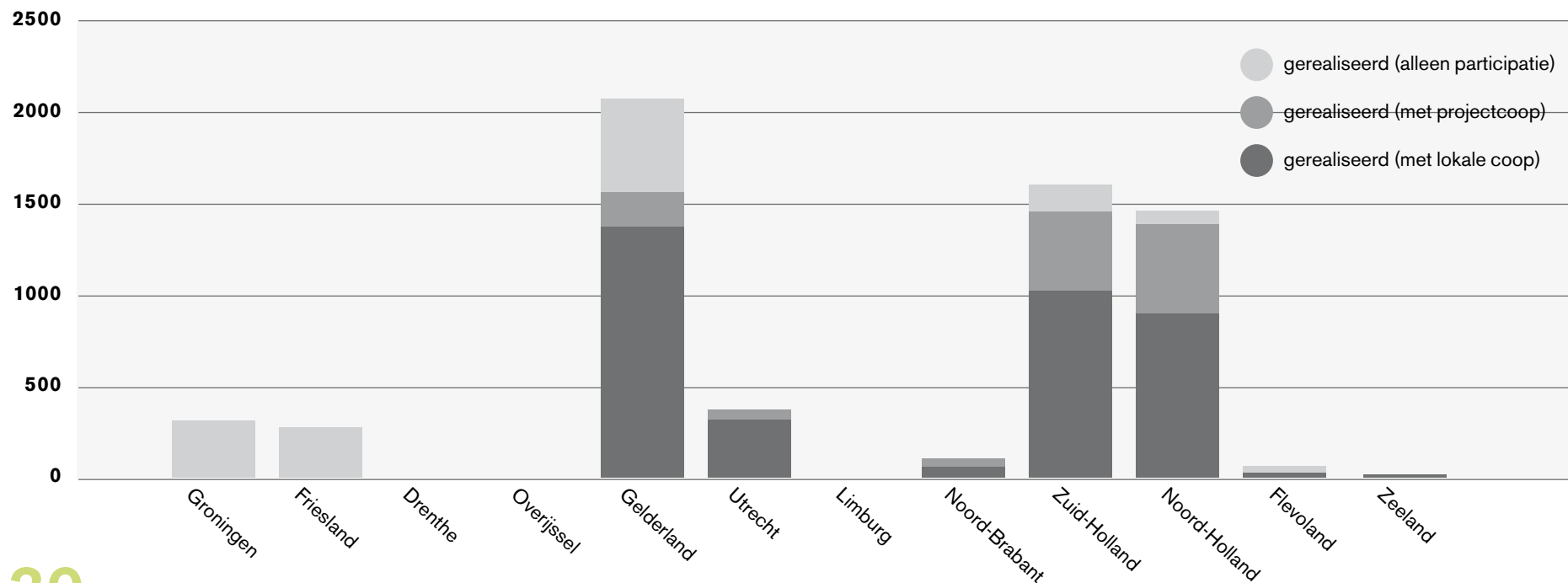
totaal geplande vermogen). In Bergerden Gelderland wordt een drijvend zonnepark gerealiseerd op een gietwaterbassin van een glastuinbouwcollectief. Het idee is om dit met de postcoderoos regeling te realiseren samen met de lokale energiecoöperatie Lingewaard Energie. Ook in Texel zijn plannen om drijvende parken te realiseren, samen met het waterschap.

Er zijn nog meer grote zonneparken in een oriëntatie- of vroege planfase, waaronder twee zonneparken in Overijssel (Heeten, Lemerlerveld). Zonnepark Hengelo ZonKwekerij in Gelderland is redelijk vergevorderd.

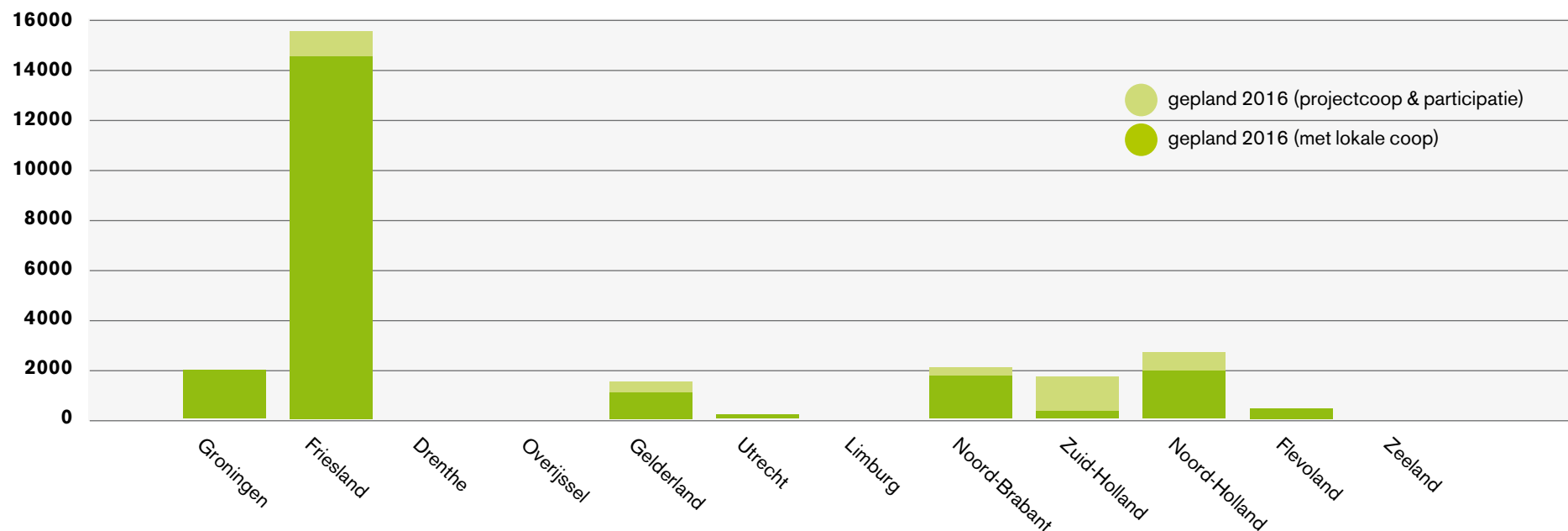
AANZIENLIJKE VERSCHILLEN TUSSEN DE PROVINCIES

De collectieve zonprojecten zijn ongelijkmatig over provincies verspreid. Noord-Holland en Gelderland springen er qua aantallen gerealiseerde projecten sterk uit (28, respectievelijk 29 projecten). Als we naar de verdeling van het gerealiseerde vermogen (in kWp) over de provincies bekijken, dan valt ook Zuid-Holland op. Dit beeld wordt vooral bepaald door het grote zonnepark van Deltawind. Het ziet ernaar uit dat deze verhouding sterk gaat veranderen als de geplande Friese projecten doorgaan in 2016. Dan is Friesland onder provincies zondermeer de koploper wat collectieve zon betreft.

Collectieve zon: gerealiseerd vermogen per provincie (in kWp) Totaal 6,3 MWP

Collectieve zon: gepland vermogen per provincie (in kWp) totaal 25,8 MWP

- In **Noord Holland** zijn 10 van de 28 projecten samen met Zon op Nederland ontwikkelt Dit is een dienstverlener die lokale groepen begeleidt in het opzetten van een projectcoöperaties (waaronder veel postcoderoos-projecten). Zon op Nederland is zelf ontstaan uit een van de eerste collectieve projecten in Amsterdam-Noord (Zon op Noord, 2011). Het tweede project, een zonnedak op het gemeentehuis van Castricum, is samen met de energie-coöperatie Calorie ontwikkeld. In Noord-Holland is het grootste postcoderoos project van Nederland dit jaar van start gegaan (Duurzame Energie Ramplaan). In Bergen is een tweede postcoderoosproject gerealiseerd. In beide gevallen zijn relatief ervaren coöperaties betrokken (gestart rond 2011). In Amsterdam zijn grote zonnedaken op bedrijven en scholen ontwikkeld.
- In **Gelderland** zijn opvallend veel collectieve zonprojecten gerealiseerd. Vóór 2014 ging het om relatief kleine projecten (tot 200 panelen), maar in 2015 is een aantal grotere projecten van de grond gekomen, waaronder Wageningen op Zon op het dak van onderzoeksinstituut MARIN en het zonnedak Keltenwoud op een sportschool (beide circa 700 panelen). De ruime investerings- en participatiesubsidie van de provincie hebben hieraan bijgedragen (25% van de investeringskosten). Daarnaast is deze provincie de thuisbasis van een gespecialiseerde dienstverlener (ontwikkelaar Greenspread en crowdfundingplatform Greencrowd).

- Het grootste en eerste zonnepark van Deltawind is gevestigd in **Zuid-Holland**. Dit is direct in de grafieken terug te zien. Daarnaast zijn er in 2015 projecten gerealiseerd in Den Haag, Dordrecht en Rotterdam.
- **Noord-Brabant** is koploper wat betreft aantallen lokale energiecoöperaties, maar dit heeft zich nog niet vertaald naar een groot aantal collectieve zonprojecten. Mogelijk zijn ze in deze monitor onvoldoende in beeld gekomen. Veel activiteit in deze provincie is gericht op energiebesparing en wind en daar staat tegenover dat een van de grotere geplande zonneparken in Noord-Brabant gevestigd is: De ZonneWijde van de lokale coöperatie BredaDuurSaam. Dit park gaat naar verwachting begin 2016 van start.
- De meeste coöperaties in **Friesland, Groningen** en **Drenthe** zijn nog jong en zijn zich nog aan het oriënteren op de mogelijkheden voor lokale opwekking. Ze hebben zich kortgeleden aangesloten bij de coöperatieve leverancier NLD Energie en een provinciale koepelorganisatie. Het aantal gerealiseerde zonprojecten is dan ook nog beperkt. Dit gaat volgend jaar veranderen want in deze regio staat een aantal zeer grote grondgebonden projecten in de startblokken. Deze zullen naar verwachting in 2016 gerealiseerd zijn: op Ameland, in Harlingen, Leeuwarden en Garyp.
- **Overijssel** is vooralsnog opvallend afwezig. Mogelijk zijn de initiatieven onvoldoende zichtbaar geworden in deze monitoringronde (de coöperaties of andere initiatiefnemers hebben zich niet gemeld via de enquête en de plannen zijn ook online niet goed zichtbaar). Eén van de actieve oudere coöperaties uit Hellendoorn heeft zich gericht op collectieve

acties voor particulieren en is daar succesvol in gebleken (zie: Activiteiten). Ook in deze regio is een aantal grondgebonden projecten in voorbereiding: in Heeten met een nieuwe coöperatie Endona u.a (7000 panelen) en in Lemelerveld (3200 panelen).

- In **Drenthe, Limburg** en **Zeeland** zijn voor zover bekend geen collectieve zonprojecten gerealiseerd. We hebben niet kunnen achterhalen of hiervoor plannen zijn.

STIMULERINGSREGELINGEN

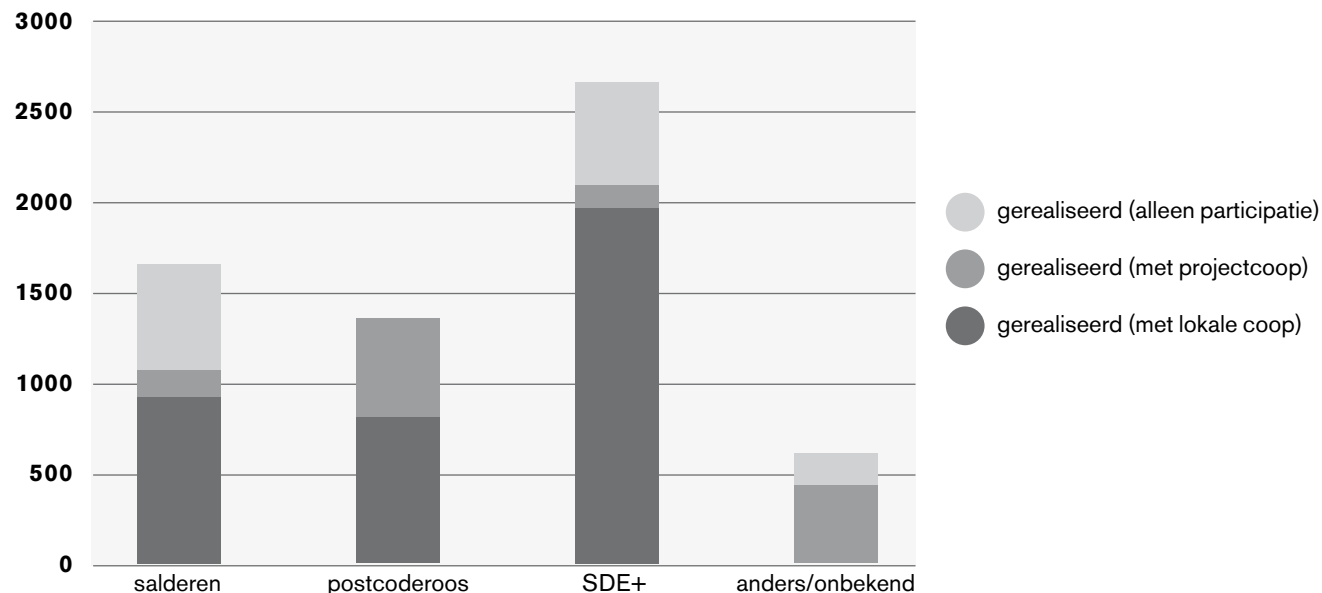
		Fiscaal	Subsidie
	< 3-6 KWH	Salderen	Subsidie (provincie, gemeente)
	< 15 KWH	Sinds 2014 verlaagd tarief ('postcoderoos')	SDE (zon > 15 KWH)
	> 15 KWH		SDE wind op land

Voor collectieve zon zijn drie stimuleringsregelingen van belang. Zonder deze regelingen is de business case niet rond te krijgen. Het gaat om:

1. de salderingsregeling
2. de regeling verlaagd tarief ('postcoderoos')
3. de stimuleringsregeling Duurzame Energie (SDE+)

Van welke regelingen is gebruikt gemaakt en wil men gebruik maken?

Zon collectieven: gerealiseerd vermogen per type regeling (in kWp)

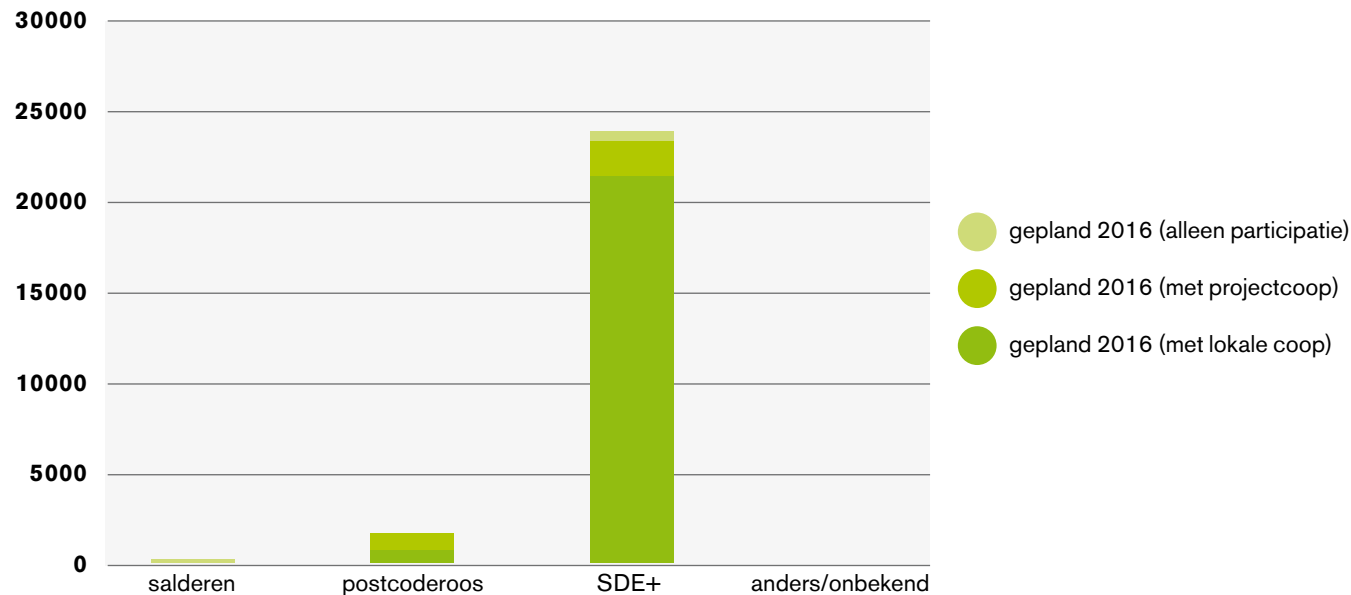

Van de gerealiseerde projecten maken 43 gebruik van de salderingsregeling, 19 van de postcoderoos en 22 van de SDE+.

- De **salderingsprojecten** zijn relatief klein (tot 200 panelen). Het aantal projecten zegt in dit geval niet zoveel. Eén project bestaat bijvoorbeeld uit meerdere scholen. In die gevallen investeert de coöperatie in de zonnepanelen op meerdere locaties en maakt de school gebruik van de salderingsregeling. In totaal is voor 1,6 MW gerealiseerd via de salderingsregeling.

- Eind 2015 zijn 20 **postcoderoos** projecten gerealiseerd (1,4 MW). Qua omvang variëren deze van 7 kWp (klein) tot 330 kWp in Haarlem (groot). Voor 2016 hebben 17 initiatiefnemers aangekondigd gebruik te willen maken van de postcoderoosregeling. Meestal houden ze beide opties open en wordt voor de zekerheid ook SDE aangevraagd.
- De SDE regeling is voor de collectieve zonprojecten de belangrijkste regeling; bijna de helft van het vermogen (in kWp) is gerealiseerd met de SDE+ regeling (2,7 MW). Voor 2016 staan 26 projecten klaar voor realisatie met een SDE beschikking uit 2014 of eerder (samen 24 MW).

Zon collectieven: gepland vermogen 2016 per type regeling (in kWp)

In 2012 is in drie projecten geëxperimenteerd met virtueel salderen, hiermee vooruitlopend op de regeling verlaagd tarief (postcoderoos): twee zonneparken in Nijmegen en de Caballero fabriek in Den Haag. De projecten in Nijmegen bleken niet te voldoen aan de voorwaarden van de nieuwe postcoderoosregeling; de gemeente heeft besloten om financieel bij te springen (in de figuur als 'anders/ onbekend').

SUBSIDIES LOKALE OVERHEDEN

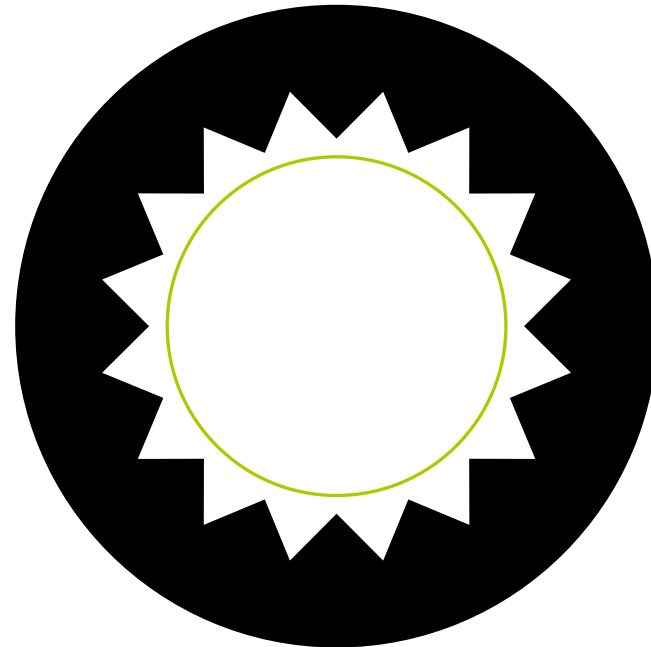
Een aantal provincies en gemeenten heeft aanvullende regelingen in werking gesteld om lokale hernieuwbare projecten te stimuleren.

In Gelderland is veel gebruik gemaakt van de zogenaamde burgerparticipatieregeling voor lokale hernieuwbare energieprojecten (voluit: *subsidieparagraaf 'lokale hernieuwbare energieprojecten en participatie door natuurlijke personen'*). Dit is een investeringssubsidie die 25% van de investeringskosten dekt. Voorwaarde is dat er minimaal 50 personen financieel deelnemen.

Deze regeling bestaat vanaf 2013 en wordt waarschijnlijk verlengd. Sinds 2013 is totaal 900.000 euro beschikbaar gemaakt (volgens opgave van de provincie Gelderland). Dit bedrag is deels al toegelend. Of het ook besteed wordt hangt af van de daadwerkelijke realisatie. Voor zover bekend is inmiddels ruim 300.000 euro besteed aan de gerealiseerde projecten in Gelderland.

Andere regionale/ lokale regelingen:

- Het zonnepark op Ameland maakt gebruik van een investeringssubsidie van het Waddenfonds (2,6 miljoen euro), de gemeente Ameland en provincie Friesland (samen 330.000 euro).
- In de provincie Groningen is in de zomer van 2015 een speciale postcoderoospremiereregeling van kracht geworden. Hiermee worden postcoderoosprojecten ondersteund. De provincie heeft 200.000 euro beschikbaar gesteld.

4

Productie:

Collectieve wind

De Nederlandse windsector kent een lange coöperatieve traditie die bijna 25 jaar geleden in gang is gezet door ondernemende burgers. De windcoöperaties zijn nog steeds volop actief. Onder invloed van de nationale windambities ontstaan nieuwe mogelijkheden voor opschaling en uitbreiding. De wens om burgerparticipatie stevig te verankeren in de planvorming, bij de ontwikkeling en de exploitatie heeft het coöperatieve model recent meer onder de aandacht gebracht. Ondertussen zijn ook nieuwe energiecoöperaties windprojecten aan het ontwikkelen en zijn ook andere niet-coöperatieve participatiemodellen in de maak. Het doel is dat burgers kunnen profiteren van de nieuwe windontwikkeling.

In dit deel gaat het om collectieve wind. Dat wil zeggen, alle windprojecten die burgers in collectief verband ontwikkelen, beheren, in eigendom hebben en/of waarin ze financieel participeren. We kijken in het bijzonder naar de activiteiten van de windcoöperaties en de lokale energiecoöperaties. Vragen die we beantwoorden, zijn:

- Hoeveel wind(vermogen) is op dit moment in coöperatief eigendom?
- In welke mate participeren burgers in windprojecten (met tijd, geld, expertise)?
- In welke mate lukt het burgers om positie te verwerven in de (harde) windmarkt?

PARTICIPEREN KAN OP MEERDERE MANIEREN: VIA DE COÖPERATIE EN FINANCIËLE PARTICIPATIE

Er zijn meerdere manieren om te participeren in een windproject. De term burgerparticipatie verwijst in eerste instantie naar inspraak in de planvormingprocedures rond dit soort projecten. Hier hebben we het over vormen van participatie die verder gaan: zelf ontwikkelen, financieren, exploiteren en/of in eigendom hebben. In geval van eigendom heeft de burger ook zeggenschap, oftewel invloed. Bijvoorbeeld over wat er met de windopbrengsten en met de winst gebeurt. Zeggenschap is een belangrijk onderscheidend criterium tussen verschillende participatievormen.

Grote windparken van ontwikkelaars worden steeds vaker opengesteld voor financiële participatie. Dit wordt in sommige gevallen zelfs al als voorwaarde gesteld door gemeenten. In dit geval investeren burgers als particulier in een windproject: ze profiteren individueel van het rendement op hun investering, maar hebben verder weinig over de bestemming van de winst te zeggen. Dat bepalen de eigenaars. Deze kunnen een deel van de winst vrijmaken voor een gebiedsfonds waar (andere) burgers en omwonenden van profiteren.

Bij de windcoöperaties betekent collectief investeren ook zeggenschap. Dat wil zeggen: de leden van de coöperatie zijn samen eigenaar van de windturbines en hebben direct invloed op de winstbestemming, nieuwe investeringen, e.d. Het basismodel is eenvoudig: de leden verstrekken een lening aan de coöperatie en de coöperatie investeert vervolgens in een of meerdere (wind)projecten. De leden krijgen een jaarlijkse rente uitgekeerd en krijgen de lening na een vooraf afgesproken looptijd terug. De leden beslissen over de hoogte van de winstuitkering aan de leden (rente) en over de bestemming van de resterende winst. In principe geldt: ieder lid heeft één stem, ongeacht de inleg. Dit betekent dat minder kapitaalachtige investeerders evenveel invloed hebben. De winst kan worden gereserveerd voor investeringen in nieuwe projecten, maar ook vrijgemaakt worden voor een fonds van waaruit duurzame of sociale projecten in de eigen gemeenschap gesteund worden. Dit gebeurt al jaren.

Jaarlijkse geldstromen van een coöperatieve dorpsmolen

Voorbeeld:

1 dorpsmolen van 2,3 MW. De masthoogte van deze windmolen is 60 meter, en de diameter van de rotorbladen is 70 meter.

Investeringen in het eerste jaar zijn bouwkosten:

De bouwkosten bestaan uit geld van de leden, en een hypothecaire lening van de bank.

Eigen vermogen (leningen leden)
€700.000 (±25%) *

Lening van de bank
€2.000.000

De jaarlijkse netto opbrengst van de windmolen:

Uit de jaarlijkse stroom-opbrengsten van een 2,3 MW windmolen worden de bank, de rente op leningen van leden en dorpsprojecten betaald.

3.600 MWh =
stroom voor 1200
huishoudens**

Rendement over leningen (±4%):
€30.000 per jaar
verdeeld over de leden

€35.000 opbrengst
voor dorpsprojecten

* de landelijke coöperaties kunnen lokale coöperaties helpen met inzamelen van het eigen vermogen bij de leden.

** de opbrengst is afhankelijk van de wind en eventueel stilstand voor onderhoud.

Duurzame beleggingsfondsen zoals Meewind of het Triodos Groenfonds bieden ook mogelijkheden voor burgers om te investeren en profiteren van duurzame energieprojecten. Burgers staan hier op een zodanige afstand van het project en van elkaar dat we hier niet echt meer kunnen spreken van een *georganiseerd burgercollectief*. We laten ze hier buiten beschouwing.

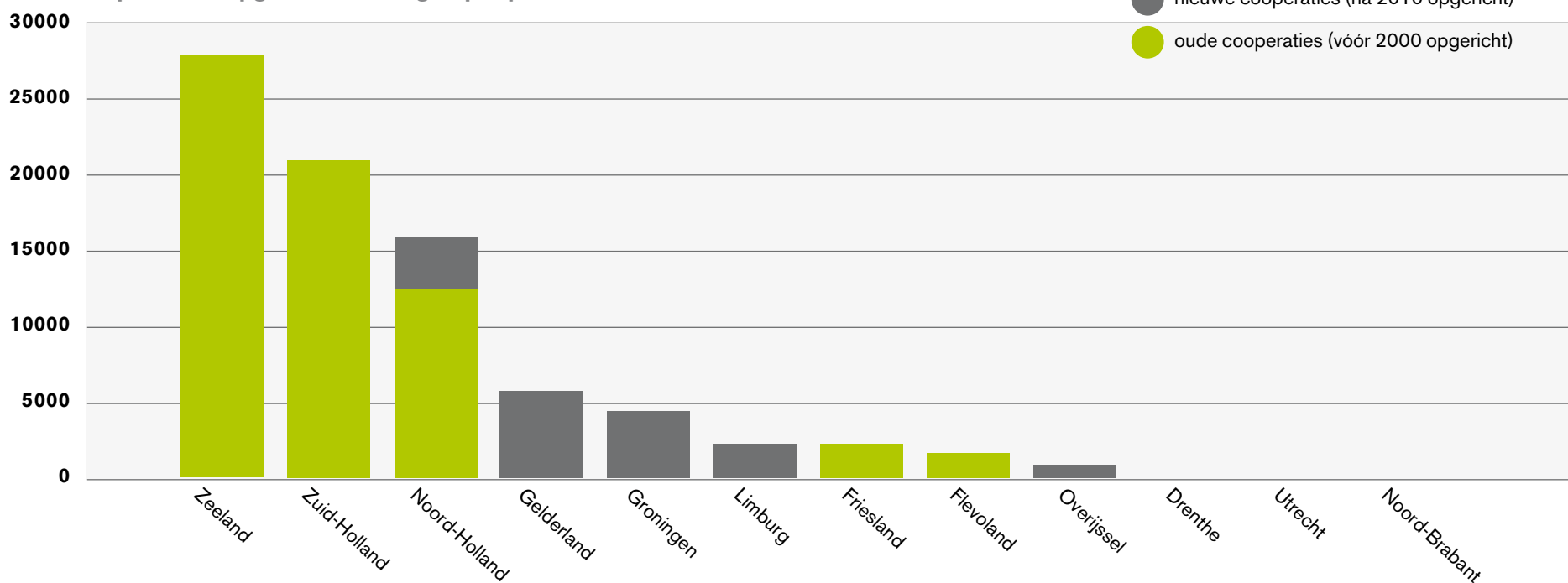
STAND 2015: 3% COÖPERATIEF EIGENDOM

Eind 2015 hebben de windcoöperaties in totaal 83 MW aan windvermogen opgesteld staan. Het grootste gedeelte daarvan bestaat

uit de 88 deels vernieuwde windturbines van de oudere windcoöperaties (65 MW). Een deel van de windturbines is ontwikkeld door nieuwe coöperaties die rond 2011/2012 zijn ontstaan (18 MW). In totaal is 3% van het totale gerealiseerde windvermogen op land in coöperatief eigendom (CBS 2015: 2700 MW).

Het meeste vermogen staat opgesteld in Zeeland bij Zeeuwind (28 MW) en in Zuid-Holland bij Deltawind (16 MW op het eiland Goeree-Overflakkee) en Meerwind (5 MW), gevolgd door Noord-Holland bij vijf coöperaties (samen 11 MW). De grote

Windcoöperaties: opgesteld vermogen per provincie in kW

oudere windcoöperaties Deltawind, Zeeuwind hebben bijna helft van het coöperatieve windvermogen in handen, Meerwind en de andere Noord-Hollandse coöperaties samen 13%. De Windcentrale heeft 17% van het coöperatief vermogen gerealiseerd (14 MW). Dit zijn bestaande molens die in coöperatief beheer zijn gebracht.

Notabene: we rekenen alleen het vermogen dat in eigendom is van deze coöperaties.

GEREALISEERD NA 2012: NIEUWE WINDPROJECTEN MET WINDCOÖPERATIES

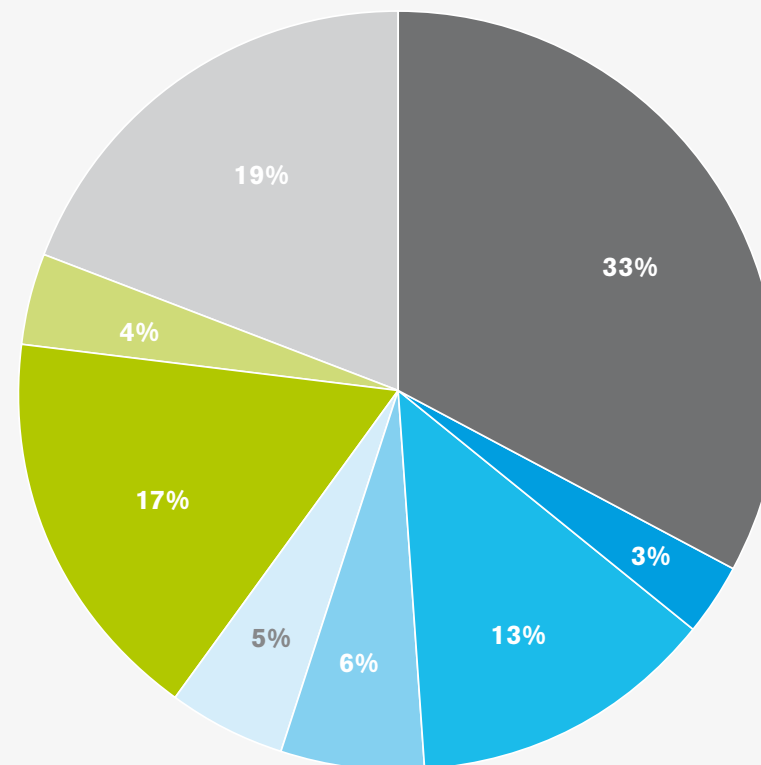
De windparken van de oudere windcoöperaties zijn in de loop der tijd vernieuwd, opgeschaald en uitgebreid.

Voorbeeld:

De grote windcoöperaties zoals Zeeuwind en Deltawind hebben hun parken opgeschaald en vernieuwd. In 2009 zijn in Friesland een aantal oudere dorpsmolens uit gebruik genomen. Noordenwind en de Stichting Dorpsmolen van Pingjum hebben nu aandelen in het windpark A7 bij Witmarsum. In Nieuw-Vennep in Zuid-Holland heeft Meerwind haar oude windturbines in 2013 vervangen door twee nieuwe met klinkende namen: de Nieuwe Polderjongen en de Pionier.

Rond 2011/ 2012 ontstaan nieuwe coöperaties. Deze hebben inmiddels al nieuwe windprojecten gerealiseerd. De molens zijn in eigendom van de coöperaties.

Windcoöperaties: verdeling opgesteld vermogen (situatie 2015) in coöperatief eigendom

- Deltawind
- Zeeuwind
- Meerwind
- 5 coöperaties Noord-Holland
- Noordenwind
- De Windvogel
- De Windcentrale
- Nieuw: Deventer, Neer

- De **Windcentrale**, een besloten vennootschap, heeft sinds 2012 negen bestaande windmolens aangekocht met financiering van particulieren (via Winddelen). Deze windturbines zijn ondergebracht in negen projectcoöperaties waar de financierende deelnemers lid van zijn. De coöperaties zijn eigenaar, beheerder en financier van één molen en de leden hebben zeggenschap. Deze windturbines zijn niet nieuw en voegen dus geen extra vermogen toe aan het landelijke park. Ze zijn wel in coöperatief beheer gebracht. In totaal hebben burgers 15 miljoen euro geïnvesteerd.
- **Zuidenwind** (2011) uit het Limburgse Neer heeft in 2015 één windturbine ontwikkeld: de vijfde molen van windpark Neer. Uniek in dit project is dat de oudere windcoöperaties Meerwind en De Windvogel medefinancier en mede-eigenaar zijn. Beide hebben ieder 25% van de aandelen, Zuidenwind 50%. Samen hebben ze 1 miljoen euro, een derde van de financiering bijeengebracht (bron: website).
- **Deventer Energie**, een lokale coöperatie, is voor 25% mede-eigenaar van Windpark Kloosterlanden (twee turbines). Ontwikkelaar Raedthuys heeft de overige aandelen in handen. Ruim 90 leden van Deventer Energie hebben in korte tijd hun aandeel in de investering bij elkaar gebracht (ca 400.000 euro; website).

In Houten en Hazeldonk zijn de coöperaties actief betrokken bij de ontwikkeling van het park en/of financiële participatie, maar geen mede-eigenaar van het park. We rekenen ze niet mee als coöperatief beheer zoals hierboven.

- Eind 2013 is **windpark Houten** in gebruik genomen. De drie turbines van 2 MW langs het Amsterdam-Rijnkanaal zijn

eigendom van Eneco. Er is een langdurig traject aan vooraf gegaan waar de windcoöperatie U-Wind nauw bij betrokken was (vanaf 1996). Zij hebben er mede op aangedrongen dat burgers financieel konden participeren in het park. Inwoners van Houten en leden van UWind krijgen daarbij een hoger rendement op hun obligaties. Daarnaast stort Eneco jaarlijks 50.000 euro van de opbrengst in het Duurzaamheidsfonds Houten (bron: PBL 2014)

- Het Windpark **Hazeldonk-Breda** op een industrieterrein in Hazeldonk bij Breda is in aanbouw en zal begin volgend jaar worden geopend. De Bredase energiecoöperatie BRES heeft een actieve rol gespeeld in het organiseren van participatie. Inmiddels is ruim één miljoen euro, ongeveer 10% van de financiering, met participaties opgehaald. Net als in Houten is BRES geen mede-eigenaar. Bovenop de uitgekeerde rente aan de participanten (6%) krijgt BRES 1% per certificaat uitgekeerd om nieuwe ontwikkelingen te stimuleren. Het park zelf is in eigendom van Windpark Breda-Hazeldonk BV (van Greentrust en Dunoair).

INVESTERINGEN EN PARTICIPATIE

Hoeveel geld hebben de coöperaties en hun leden vrijgemaakt voor de windontwikkeling? Wat betreft het bestaande parken van oudere windcoöperaties is dit niet bekend. Van de nieuwe projecten – van na 2012 – hebben we wel een beeld. De coöperaties en hun leden hebben bijna 20 miljoen euro geïnvesteerd in de nieuwe projecten, waarvan 16,5 miljoen in windturbines die in coöperatief eigendom zijn via de Windcentrale, Zuidenwind en Deventer Energie.

De meeste windcoöperaties hebben fondsen ingericht waarin ze een deel van hun winst onderbrengen. Dit geld is bedoeld voor duurzame en sociale projecten in de eigen gemeenschap. Op deze

manier zijn dorpshuizen, scholen en sportinstellingen gesubsidiëerd. Stichting Duurzaam Waterland, het fonds van Coöperatie Windenergie Waterland (CWW), heeft subsidies verleend voor zonnepanelen op het stadskantoor van de gemeente, een zwembad en een collectief gefinancierd zonedak op een agrarisch bedrijf in Marken.

We hebben onvoldoende zicht op de geldstromen die door de windcoöperaties voor dit soort maatschappelijke projecten wordt vrijgemaakt. Dat het om aanzienlijke bedragen gaat, blijkt uit de opgave van een coöperatie die de afgelopen jaren bijna 20.000 euro heeft vrijgemaakt voor duurzame maatschappelijke projecten. Ook windparken van andere ontwikkelaars reserveren geldstromen voor de omgeving in de vorm van gebiedsfondsen. In Houten wordt 50.000 euro per jaar bestemd voor het Duurzaamheidsfonds Houten.

We hopen deze geldstromen in de volgende monitor nog beter in beeld te krijgen.

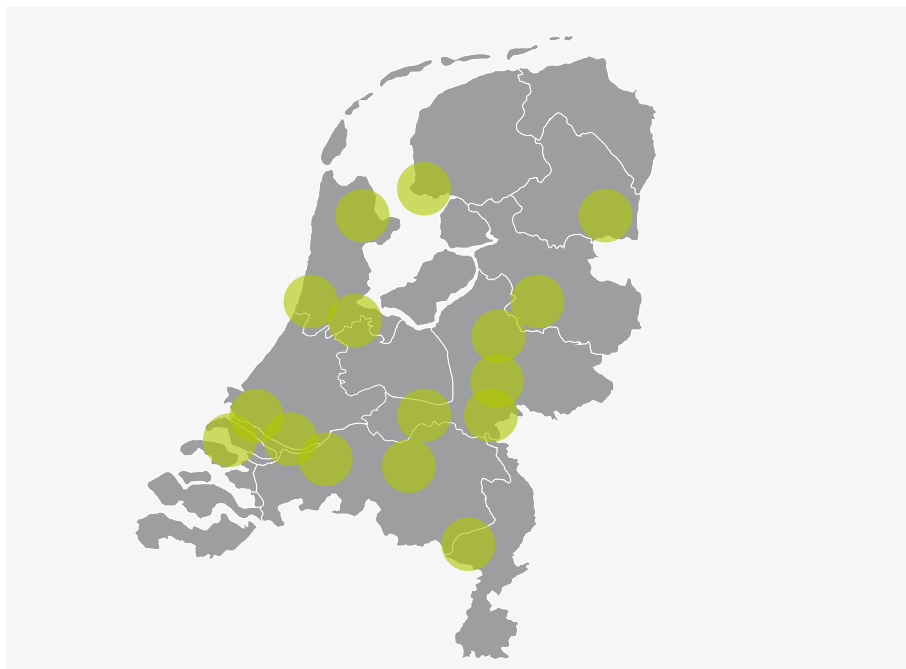
GEPLAND: NIEUWE WINDPROJECTEN MET GEVORDERDE PLANNEN

Coöperaties zijn actief betrokken bij meerdere windprojecten in verschillende delen van het land. In totaal zit 150 MW nieuwe wind in de pijplijn (in procedure, of bijna bouwfase).

- De twee grootste windcoöperaties Zeewind en Deltawind zijn een 106 MW windpark aan het ontwikkelen op de **Krammersluizen** tussen Goeree-Overflakkee en Zeeland. Dit grootste burgerinitiatief van Nederland bestaat uit 35 turbines en is volledig op risico van de coöperaties ontwikkeld en zal na de bouw voor 51% in eigendom van de coöperaties zijn (via aandelen in Windpark Kramer BV). Het wordt waarschijnlijk ook opengesteld voor participaties voor anderen. Beide coöperaties hebben daarnaast opschalingprojecten en kleinere projecten lopen (samen 24 MW).

- In Nijmegen staat **Windpark Nijmegen-Betuwe** in de steigers, naar eigen zeggen het grootste burgerwindpark van Nederland (12 MW, verwachte realisatie 2016). Via Coöperatie Windpower Nijmegen is deze zomer twee miljoen euro bijeengebracht door meer dan 1000 deelnemers (8000 windaandelen van 250 euro). De coöperatie heeft 95-100% van de aandelen in handen en is daarmee eigenaar van het park. Het Innovatie en Energiefonds Gelderland (IEG) is medefinancier en mede-aandeelhouder in het project. Dit project wordt samen met de gemeente Nijmegen ontwikkeld. Voor de ontwikkeling is Stichting Wiek-II opgericht, waarin de Gelderse Natuur en Milieufederatie en Izzi Projects een belangrijke rol spelen.
- Energiebedrijf Current start in 2016 met de bouw van het nieuwe **Windpark Hellegatsplein** (12 MW) op Goeree-Overflakkee en nodigt haar klanten uit om te participeren. De deelnemers worden lid van de Coöperatie Current ua. Hoe de zeggenschap precies geregeld is niet duidelijk.
- In de Achterhoek wordt in 2016 gestart met de bouw van **Windpark Netterden**. Het park met zes molens is in september 2015 opengesteld voor participatie voor omwonenden (en anderen). AGEM, een coöperatie van gemeenten in de Achterhoek, en het crowdfundingplatform Duurzaam Investeren faciliteren de participatie. Dit park komt niet in coöperatief eigendom.

In voorbereiding, coöperatie betrokken bij minstens 20 locaties

Veel coöperaties zijn actief betrokken (of willen dat) bij de windplannen in hun omgeving. Ze organiseren informatiebijeenkomsten, volgen het proces en dragen daar actief aan bij. Een aantal neemt zelf initiatieven om een project te ontwikkelen. Dat dit niet meevalt blijkt uit een voorbeeld van Utrecht (Lage Weide). Opvallend is dat coöperaties regionaal samen met andere coöperaties optrekken. Hiermee verstevigen ze hun posities. Dat is nodig want het spel om de windposities is hard; het wordt gedomineerd door ervaren projectontwikkelaars en er zijn grote belangen in het spel.

Op landelijk niveau hebben de windcoöperaties en de nieuwe

coöperaties zich verenigd onder de vlag van REScoopNL (ontstaan uit ODE). De Windvogel en Meerwind spelen hierin een voortrekkersrol. Hiermee is een landelijk netwerk ontstaan dat nieuwe ontwikkelingen ondersteunt, zowel met kennis, als kapitaal. Het Limburgse Zuidenwind heeft daar al van geprofiteerd.

De windplannen in Arnhem, Nijmegen, de Betuwe, Schiedam en Dordrecht zijn verbonden via Project A15, een initiatief van Stichting Natuur en Milieu en Milieudefensie en mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij. De A15 moet de eerste duurzame snelweg ter wereld worden.

De volgende plannen zijn bekend:

- In **Noord-Holland** zijn coöperaties bij meerdere windinitiatieven betrokken. Deze plannen liggen stil door het voorlopige moratorium op nieuwe windontwikkeling van de provincie Noord-Holland. In Amsterdam-Noord liggen uitgewerkte plannen voor zes windturbines in het havengebied. NDSM Energie, een coöperatie van bedrijven van NDSM-werf en de Amsterdamse burgercoöperatie Onze Energie werken samen, met steun van de gemeente. Recent hebben andere Amsterdamse burgercoöperaties zich hierbij aangesloten onder de vlag van Amsterdamse Wind (Onze Energie, Zuiderlicht, Amsterdam Energie). Elders in de provincie wordt gewerkt aan burgerwindmolens in windpark Haarlemmermeer-Zuid, een windmolen op industrieterrein De Boekelermeer in Alkmaar (HVC, samenwerking lokale coöperaties) en een molen in Windpark Windkracht Wieringermeer (de Poldermolen Alliantie met NHEC). Realisatie hangt af van de provincie Noord-Holland.

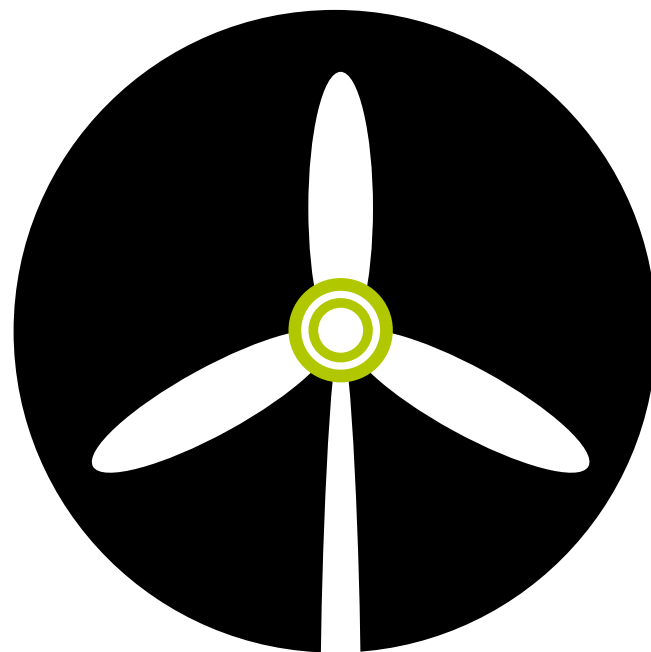
- Ook in **Friesland** ligt de windontwikkeling nagenoeg stil. De windcoöperatie Noordewind en de dorpsmolenstichtingen waren actief betrokken bij de plannen in het kader van *Fryslan foar de Wyn*, maar dit is stopgezet (tot frustratie van de coöperaties). Op het moment wordt er gekeken naar deelname in een groot windpark, onder andere op het IJsselmeer Windpark Fryslân. Dit windpark wil een 'windpark van, en voor Friesland' worden door Friese bewoners de mogelijkheid te geven financieel te participeren. Bezitters van oudere windturbines worden uitgenodigd om deze in te ruilen voor een participatie. Er zijn echter nog geen concrete plannen (bron: website).
- In **Groningen** mag de ontwikkeling alleen plaatsvinden in industrieel gebied. Voor zover ons bekend zijn hier geen burgercollectieven bij betrokken.
- In het Noordoosten van **Drenthe** lopen de gemoederen hoog op over de plannen voor een 150 MW windpark in het gebied van de Drentse Monden en Oostermoer (Drentse Veenkoloniën). Er is weinig animo onder Drentse coöperaties om in deze parken te participeren. De Windvogel houdt een positie voor burgerwindmolens vrij en heeft een samenwerkingsovereenkomst gesloten met een van de initiatiefnemers, de Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond. De Windvogel zorgt ervoor dat minstens 10% in handen van burgers komt. Een lokale coöperatie kan later weer met De Windvogel samenwerken om zo deel te nemen in het park.
- In **Noord-Brabant** zijn meerdere coöperaties actief betrokken bij windplannen. In deze provincie is nog geen coöperatieve wind gerealiseerd; het is dus nieuw.
- In Tilburg zijn plannen voor een windpark van vijf turbines op industrieterrein De Spinder. De initiatiefnemers zijn de gemeente Tilburg, afvalverwerker Attero en Waterschap De Dommel, ondersteund door Stichting MOED. De gemeente Tilburg wil haar derde deel samen met burgers en energiecoöperaties ontwikkelen. Vijf coöperaties uit de regio Tilburg werken samen in de in 2015 opgerichte coöperatie T-Wind (drie coöperaties uit Tilburg, één uit Berkel-Enschot en één uit Udenhout). Eind september hebben vijf andere coöperaties uit midden-Brabant zich verenigd in de Coöperatie Hart van Brabant i.o (Oisterwijk, Gilze Rijen, Loon op Zand, Dongen en Hilvarenbeek).
- In Den Bosch is eind 2014 een initiatief gestart door de Energie Coöperatie 073 voor participatie in een windpark in ontwikkeling. Leden en omwonenden konden zich inschrijven voor Bosche WindmolenDelen. Het is onduidelijk wat de stand van zaken is op dit moment.
- Coöperaties uit Drimmelen, Moerdijk en Breda hebben samen met de gemeenten en provincie een windconcept Sociaal Levende Wind uitgewerkt in het kader van de Revival van de Dorpsmolen. De aandacht gaat uit naar locaties langs de A16. Het is onduidelijk wat de stand van zaken is op dit moment. In Breda heeft BRES de participatie georganiseerd rond het Windpark Breda-Hazeldonk (zie hierboven).
- In **Gelderland** bestaan coöperatieve plannen in de Betuwe, de Achterhoek, rond Apeldoorn en Arnhem.
- In de Betuwe werken lokale coöperaties sinds 2014 samen onder de vlag van de burgerwindcoöperatie Geldermalsen-Neerijnen. Zij hebben inmiddels een stevige positie verworven; ze worden mede-eigenaar van twee windparken van Betuwewind B.V bij Geldermalsen en

Deil (25-30% eigendom van 3 turbines bij Avri en 9-11 turbines bij knooppunt Deil).

- In de Achterhoek werken vier coöperaties uit Brummen, Zutphen, Lochem en Voorst aan een plan voor ontwikkeling van vier molens op een gezamenlijke windlocatie in het gebied rond het Twentekanaal en de IJssel. Dit gebeurt onder de vlag van IJsselwind B.V. Dit traject komt voort uit het project Frisse Wind dat ondersteund is door de gemeentelijke samenwerking De Stedendriehoek.
- Het windpark Netterden is dit jaar van start gegaan (zie hierboven).
- Energiecoöperatie RijnIJssel ziet kansen voor enkele windmolens in de omgeving van Arnhem en werkt samen met ontwikkelaar Pleij B.V. Energiecoöperatie deA werkt met andere initiatiefnemers aan een energielandschap op de locatie Beekbergsebroek waar wind, recreatie en natuur samengaan. Deze plannen zijn nog volop in ontwikkeling.
- In **Overijssel** is energiecoöperatie Reggestroom uit Hellendoorn, mede-initiatiefnemer van Windpark Lochter, een windpark van drie turbines in Nijverdalen (Hellendoorn). Eigenaar is ReggeWind B.V. het dochterbedrijf van Reggestroom, het lokale energiebedrijf van de Coöperatieve Duurzame Energie vereniging Hellendoorn. Reggestroom wordt voor 33% eigenaar van dit windpark.
- In **Zuid-Holland** zijn Deltawind en Zeeuwind bezig windplannen en de opschaling van hun bestaande parken. Inwoners van de Drechtsteden hebben zich verenigd in de nieuwe coöperatie Drechtse Wind. Ze zijn ontevreden over het trage tempo waarmee gemeenten een besluit nemen over de locaties voor windmolens. De energiecoöperatie Drechtse Stroom, een van de trekkers, maakt zich hard

voor burgerwindmolens. In Schiedam is het Schiedams Energiecollectief bezig met één of twee molens in het havengebied Vijfsluizen. De Windvogel en ProjectA15 zijn een burgerinitiatief gestart in de gemeente Lansingerland.

- In **Utrecht** is één windpark gerealiseerd met hulp van een coöperatie (Houten: zie hierboven). In Vianen is overeengekomen dat de Coöperatieve Energiewinkel Vijfheerlanden één van de drie molens in windpark Vianen overkoopt van Eneco. Dit wordt een coöperatieve molen. In de gemeente Utrecht is een project rond industrieterrein Lage Weide niet van de grond gekomen. De burgercoöperatie wilde het op zich nemen om zes windmolens op het industrieterrein Lage Weide in de gemeente Utrecht realiseren. Dit is uiteindelijk niet van de grond gekomen door weerstand in de stad, waarna de gemeenteraad haar steun heeft ingetrokken (zie case beschrijving PBL 2014).
- In **Limburg** is resultaat bereikt met de 100% burgerwindmolen van Zuidwind (zie hierboven). Er zijn plannen in Eghel in Coöperatie Windpark De Eghelse Heide waar energiecoöperatie PeelEnergie één van de initiatiefnemers is (met drie agrariërs en ontwikkelaars).
- In **Flevoland** zijn twee coöperaties actief in Almere. Er zijn meerdere locaties in beeld, waaronder Pampus. De Windvogel heeft in deze provincie twee molens staan en is lid van de Windvereniging Zeewolde, een samenwerkingsverband van initiatiefnemers van windenergie in Flevoland. Deze vereniging is nauw betrokken bij de ontwikkeling van het 300 MW Windpark Zeewolde. Hiervan heeft de overheid als voorwaarde gesteld dat 2,5% als burgerparticipatie wordt aangeboden aan de omliggende gemeenten (Zeewolde, Almere).

5

Activiteiten: levering, collectieve inkoop en energiebesparing

In dit deel focussen we op collectieve inkoopacties van zonnepanelen, energiebesparing en -levering. Met levering doelen we op de mogelijkheid om via een coöperatie stroom (en gas) in te kopen. Interessant is het ontstaan van twee coöperatieve energieleveranciers: Noordelijk Lokaal Duurzaam (NLD Energie) en de Duurzame Energie Unie (DE Unie). Dit zijn *coöperaties van coöperaties* en nieuwe spelers op de Nederlandse energiemarkt.

ENERGIEBESPARING: VEEL ACTIVITEIT, LASTIG METEN

Veel energiecoöperaties houden zich bezig met energiebesparing; volgens de opgave van de enquête minstens 70%. Ze organiseren informatiebijeenkomsten, energiecafés, energiemarkten, bieden energie- en warmtescans en feedback op de energienota aan voor woningeigenaren, verzorgen energieloketten, cursussen, ontwikkelen leskisten voor scholen, organiseren wedstrijden en eerste hulpacties bij energielekken voor huiseigenaren. Ze treden actief

naar buiten, halen regelmatig de lokale media en hebben een bereik dat hun eigen ledenaantallen overschrijdt.

Ze werken vaak samen met de gemeente, soms in een regionale alliantie (VNG-energieprogramma gebouwde omgeving). In de enquête wordt de samenwerking met de gemeente in het algemeen positief gewaardeerd (gemiddeld een 7). Daarnaast is er samenwerking met projecten als Buurkracht van netbeheerder Enexis, HOOM, Natuur en Milieufederaties, programma's zoals Slim Wonen, Energie-

ambassadeurs, Blok voor Blok, MeermetMinder, Energiesprong Koop en Nul-op-de Meter woningen.

In Lochem hebben verschillende bedrijven uit de Lochemse bouw- en installatieketen zich verenigd in een samenwerkingscollectief Opgewekt Lochem. De energiecoöperatie LochemEnergie werkt met hen samen. In de Achterhoek is de Stichting Achterhoek Duurzaam Verbouwen opgericht door (en voor) ondernemers. Soms zijn het de coöperaties die de samenwerking met plaatselijke aannemers organiseren, bijvoorbeeld voor een collectieve inkoopactie.

Het is lastig om het resultaat van deze activiteiten te kwantificeren. De meeste coöperaties houden het zelf (nog) niet systematisch bij. In de enquête geven circa 25 coöperaties informatie over het aantal woning(eigenaren) dat deelneemt aan de acties en uiteindelijk overgaan tot een investering. Hieruit ontstaat echter geen duidelijk beeld. Dit vraagt om meer aandacht.

Een voorbeeld:

In een specifiek geval werkte een coöperatie samen met de gemeente in tien acties van een Blok voor Blok programma en organiseerde zij zelf twee acties: Eerste hulp bij energielekken en een met een Passief Huis. In totaal waren 625 woningeigenaren actief betrokken, van wie er 213 tot investeren zijn over gaan (conversie 0,3). Het is onbekend hoeveel geld geïnvesteerd is.

COLLECTIEVE INKOOPACTIES: ZON OP EIGEN DAK

Ongeveer 30% van de coöperaties houdt zich met collectieve inkoop van zonnepanelen bezig. Ze organiseren acties voor particulieren met een eigen koop (of huur)woning, het zogenaamde 'zon op eigen dak'.

We weten van 21 coöperaties hoeveel zonnepanelen zij hebben verkocht. Dit is onvoldoende om een volledig beeld te krijgen van de impact van de collectieve inkoopacties, maar het geeft wel een indicatie. Deze beperkte groep heeft namelijk de afgelopen jaren minstens 60.000 panelen verkocht met hun acties. Dit komt overeen met 15 MW zonPV. Gaan we uit van ongeveer 400 euro per paneel dan hebben de burgers met hulp van de coöperatie 20-23 miljoen euro geïnvesteerd. Uit de volgende voorbeelden blijkt bovendien dat sommige coöperaties soms flink hebben bijgedragen aan de toename van het zonvermogen in hun werkingsgebied (5-30%).

Voorbeelden:

De windcoöperatie Zeeuwind meldt op haar website dat de actie Het Zon Effect al jaren erg goed loopt en ervoor gezorgd heeft dat er in drie jaar tijd 18.000 zonnepanelen op 1600 daken zijn geïnstalleerd (4,5 MW). Ze werken samen met de Natuur en Milieufederatie Zeeland. Als we dit vergelijken met het totale vermogen aan PV-panelen in Zeeland (43 MW) dan hebben de Zon Effect acties daar voor meer dan 10% aan bijgedragen (bron: Klimaatmonitor).

Een Overijsselse coöperatie meldt dat particulieren ruim 4000 panelen via de collectieve inkoopacties hebben geplaatst (bijna 1,25 MW). Dit is bijna 30% van het vermogen in de betreffende gemeente (bron: Natuur en Milieu 2015/ Klimaatmonitor).

In een andere gemeente waar een coöperatie al jaren zonnepanelenacties voor particulieren organiseert, zijn minstens 10.000 panelen verkocht (2,5 MW). Dit komt eveneens overeen met bijna 30% van het geïnstalleerde zonvermogen van de betreffende gemeente.

ENERGIELEVERING VIA DE COÖPERATIE

Van de energiecoöperaties biedt 55% de mogelijkheid om via een coöperatie stroom (en gas) in te kopen. Minstens 5% overweegt dit. Omdat een leveranciersvergunning nodig is voor de handel in energie, werken de coöperaties samen met een bestaande energieleverancier.

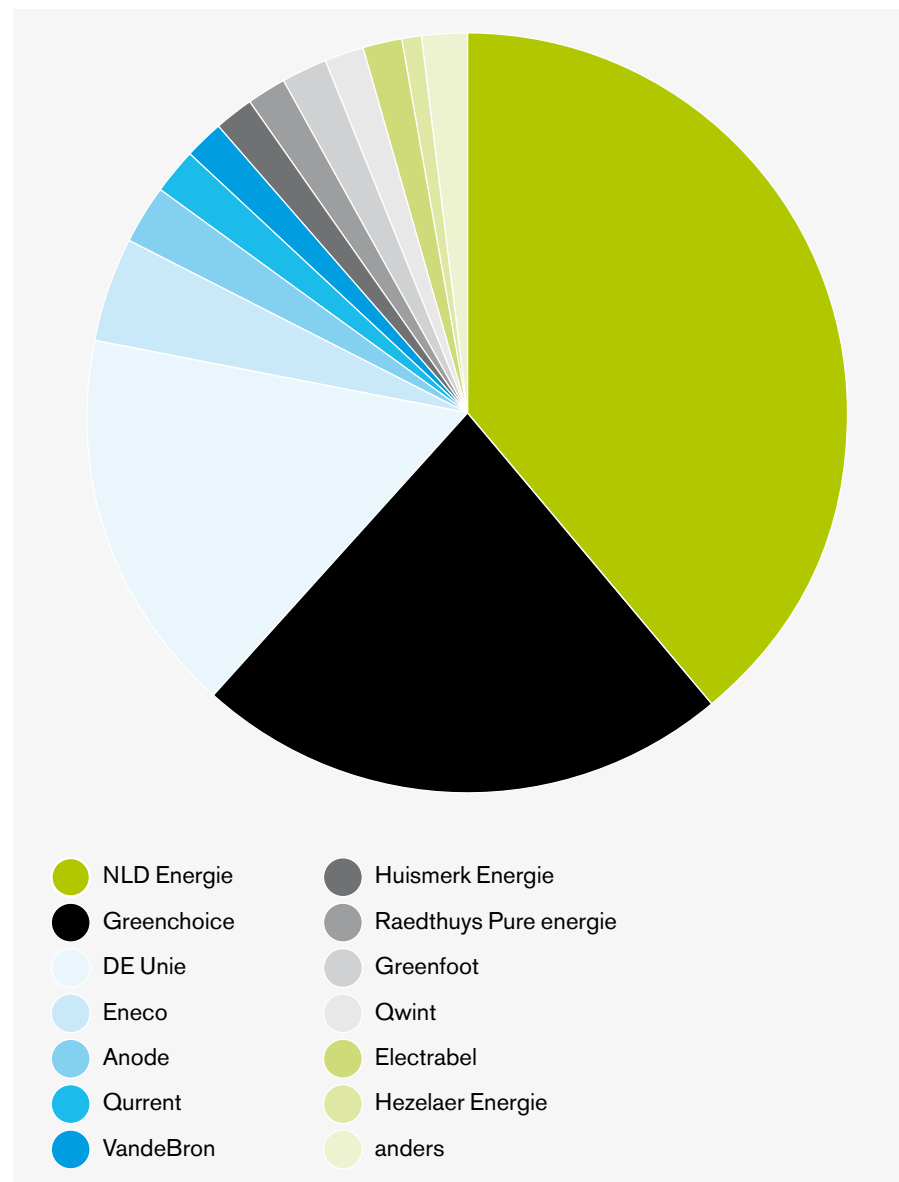
Hun belangrijkste partners zijn: Noordelijk Lokaal Duurzaam NLD Energie (45 in de Noordelijke provincies), Greenchoice (26), DE Unie (19) en Eneco (3). Current, VandeBron en een aantal andere leveranciers werken samen met een of twee coöperaties.

Coöperaties met eigen productie kunnen op deze manier eigen stroom aanbieden aan hun leden ('zelflevering') of anderen. De Windvogel en de Eendragt doen dat al jaren (via HVC en Anode), sinds kort gevolgd door andere wind- en energiecoöperaties. Hiermee komen nieuwe lokale energieproducten op de markt zoals Deventer Windstroom, Zeeuwindstroom, Zaanse Energie en Kenemmerwindstroom.

De levering zorgt voor inkomsten voor een coöperatie. Het basismodel is als volgt: de klanten die zich via de coöperatie aanmelden krijgen een korting en de coöperatie ontvangt een vergoeding per klant per jaar van ergens tussen de 25 en 75 euro (met een uitschieter naar 100 euro) of een vergoeding per kWh stroom of m3 gas.

Het totaal aantal klanten dat op deze manier geworven wordt, is niet volledig bekend. Klanten hoeven geen lid te zijn van de coöperatie; het aantal klanten is vaak groter dan het aantal leden. Zo heeft Ameland Energie, een van de weinigen die er online informatie over geeft, bijvoorbeeld 1500 klanten en 200 leden. Op basis van de enquête zien we dat de ervaren coöperaties (ouder dan 3-4 jaar) een paar honderd klanten hebben, met een uitschieter naar een

Collectieve inkoop energie: aantal energiecoöperaties per energieleverancier

paar duizend (4500 klanten). De beginnende coöperaties hebben enkele tientallen klanten. Met 500 klanten en een vergoeding van 50 euro per klant, is sprake van een inkomstenstroom van 25.000 euro per jaar.

Er is geen zicht op de totale hoeveelheid stroom en gas die via bemiddeling van de coöperatie geleverd wordt (coöperaties weten dat vaak zelf niet omdat dit via de boeken van de leveranciers loopt).

COÖPERATIEVE ENERGIELEVERANCIERS

De energiecoöperaties hebben twee coöperatieve energieleveranciers voortgebracht: de Duurzame Energie Unie (DE Unie) en Noordelijk Lokaal Duurzaam (NLD Energie). Dit zijn coöperaties van samenwerkende energiecoöperaties die sinds 2013 en 2014 over een eigen leveranciersvergunning beschikken. Dit coöperatieve leveranciersmodel is uniek in Nederland.

- De Unie is voortgekomen uit een samenwerking tussen TexelEnergie, Urgenda en de WindUnie (een coöperatieve vereniging van windmoleneigenaars). DE Unie werkt landelijk en levert meerdere energiediensten aan de aangesloten lokale energiecoöperaties (najaar 2015: 22 coöperaties).
- NLD Energie is ontstaan uit een provinciale samenwerking van Friese, Groningse en Drentse energiecoöperaties (via de koepels Us Kooperaasje, Drentse Kei en de Groninger Energie Koepel GrEK). NLD Energie werkt voornamelijk in Noord-Nederland. Meer dan 50 lokale coöperaties uit de drie provincies hebben zich aangesloten bij NLD Energie.

Deze leveranciers handelen direct op de groothandelsmarkt en houden hiervan een marge binnen de coöperatie. De aangesloten coöperaties profiteren van een hogere vergoeding per klant per jaar. Zij kunnen dit investeren in lokale duurzame productie of in maatschappelijke projecten voor verbetering van de dorpsvoorzieningen (bibliotheek, dorpsschool of winkel).

Deze markt voor lokale duurzame stroom is flink in beweging. Greenchoice, Eneco en nieuwe leveranciers als VandeBron, HuismerkEnergie bieden de mogelijkheid om eigen stroom door te leveren. Ze zijn vaak actieve partners in productieprojecten (met name bij postcoderoos-projecten).

Een andere speler in dit veld is het energiebedrijf Current. Het bedrijf is een actieve partner van een aantal energiecoöperaties, met name bij het ontwikkelen van postcoderoos-projecten. Het bedrijf, 100% dochter van Stichting DOEN, profileert zich daarnaast ook als *de grootste energiecoöperatie van Nederland*. De 25.000 klanten van Current zijn namelijk ook lid van de Coöperatie Current ua.

LOKALE PRODUCTIE: CROWDSOURCEN VAN ONBENUT POTENTIEEL

De overgrote meerderheid van de energiecoöperaties heeft de ambitie om zelf, lokaal energie te produceren. Een klein aantal houdt het bij besparingsacties of collectieve inkoop. De jonge coöperaties zijn zich nog aan het beraden op hun activiteiten. Bij productie gaat het voornamelijk om collectieve zon- en windprojecten en die behandelen we uitgebreid in de volgende delen (zie: collectieve zon en wind). Er zijn daarnaast – op beperktere schaal – initiatieven met productie uit andere bronnen. De collectieven zijn behalve crowdfunders, vaak ook goede crowdsourcers van verborgen en onbenut potentieel. Vanuit de focus op lokale kansen, ontstaan soms verrassende productie-initiatieven.

Voorbeelden zijn: kleine waterkrachtcentrales bij Lochem, Houten, een sluis bij Haghorst in Noord-Brabant, en een stuw in Sint-Michiëlsgestel, biomassa kachels voor buurtverwarming in Hoonhorst, Overijssel en op Texel, een elektriciteitleverende oude Hollandse windmolen in Nijverdal.

Een voorbeeld:

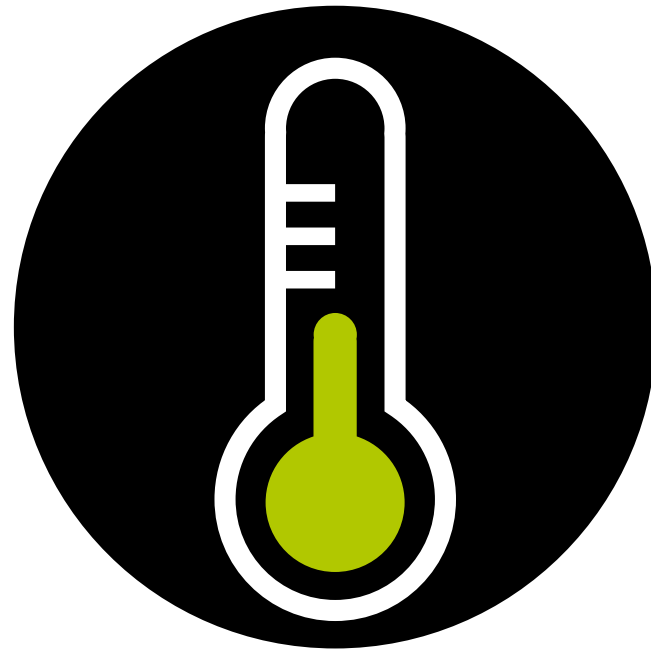
De waterkrachtcentrale bij de stuw in Sint-Michielsgestel is een initiatief van twee particulieren, vader en zoon Taks. Het project wordt naar verwachting in 2016 gerealiseerd. Het is opengesteld voor participatie via het crowdfunding platform Duurzaam Investeren. Deelnemers met Dommelstroomdelen worden lid van de Duurzame Energie Coöperatie Dommelstroom ua. (voorbeeld van een projectcoöperatie) en krijgen gratis Dommelstroom geleverd door HuiskamerEnergie.

AANDACHT VOOR WARMTECOLLECTIEVEN

Er ontstaat meer aandacht voor lokale warmtekansen:

- Thermobello uit Culemborg, Utrecht is het eerste en enige coöperatieve warmtebedrijf in Nederland dat zowel de warmteproductie, -levering en distributie in handen heeft. De bewoners van de wijk EVA-Lanxmeer hebben in 2009 het bestaande warmtenet van het drinkwaterbedrijf Vitens overgenomen. De wijk wordt verwarmd met een warmtepomp die warmte uit het drinkwater onttrekt.
- In Amsterdam onderzoeken of ze een lokaal warmtenet kunnen exploiteren met restwarmte van de Jaap Eden IJbaan. In oktober 2015 is een coöperatie opgericht die dit plan verder uitwerkt (met Alliander DGO).
- Energiecoöperatie ValleiEnergie uit Wageningen heeft haalbaarheidsonderzoek gedaan naar de overname van een lokaal warmtenet. Uiteindelijk is besloten om daar vanaf te zien.

- TexelEnergie is eigenaar van een biomassakachel die met lokaal snijafval een wijk van 93 sociale huurwoningen van warmte voorziet. TexelEnergie produceert en levert de warmte. De woningcorporatie is eigenaar van het warmtenet.
- Duurzaam Hoonhorst heeft een 'dorpskachel' gerealiseerd. Een biomassaketel gevoed met lokaal snoeiafval voorziet de warmte van het gemeenschapshuis en een school. Duurzaam Hoonhorst is een 100% burgerinitiatief gericht op verduurzaming van het dorp Hoonhorst. Behalve met energie houdt het zich ook bezig met glasvezelprojecten, e.d.

bijlage

Collectieve windprojecten

De gegevens zijn gebaseerd op openbare bronnen (websites, persberichten), geverifieerd op basis van de enquête of direct contact met de initiatiefnemers (indien nodig).

Indien je project niet is opgenomen of als er fouten in de tabel staan, neem dan contact op met: info@hieropgewekt.nl.

Tabel: Collectieve wind: gerealiseerde projecten met/door wind- en lokale coöperaties

	Windcoöperatie	Naam project	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in MW (in eigendom)
1	Deltawind	Oud Tonge (Suyderlandt), Piet de Wit, Battenoord (tot najaar 2015; daarna opschaling),	meerdere locaties Goerree Overflakkee	Zuid-Holland	1993-2015	15,5
2	Zeeuwind	Meerdere turbines. Deelname in Windurbinepark Kats II, Windpark Noordpolder	meerdere locaties	Zeeland	1991-2010	27,8
3	Meerwind	3 windturbines: Meermin, (Nieuwe) Polderjongen, Pionier	Nieuw Vennep	Zuid-Holland	1993-2013	4,8
4	Kennemerwind	Burgervlotbrug (50% van windpark 9 turbines), Windpark Zijpe	Burgervlotbrug, Zijpe	Noord-Holland	<2012	4,5
5	CW Waterland	2 windturbines	Marken	Noord-Holland	<2012	4,6
6	De Eendragt u.a./ Helderse Cooperatieve Windmolenvereniging	Eigen molen Deelname 11% Windpark Westeinde Anna Paulowna Deelname 20% VOF Oosterwind	Den Helder	Noord-Holland	2002-2012	1,0
7	Westfrieze Windmolen Coöperatie	Eigen windturbine	Hoorn/ Andijk/ Enkhuizen	Noord-Holland	1986	0,4
8	Zaanse Energie Coöperatie	Eigen windturbine	Zaandam/ Assendelt	Noord-Holland	<2012	0,1
9	De Coöperatie Win Duurzame Energie	Kleine eigen windturbine	Wilnis	Utrecht	<2012	-
10	De Windvogel	6 windturbines (diverse locaties)	Oudekerk a/d Amstel, Zeewolde,	Nederland	<2012	4,6

			Goude, Halsteren, Bodegraven			
11	Noordenwind	6 kleine windturbines (diverse locaties) Deelname 12% Windpark A7	diverse locaties Witmarsum	Friesland	2009	1,0
12	U Wind	Windpark Houten (eigenaar Eneco) (participatie leden en anderen, geen eigendom)	Houten	Utrecht	2014	geen eigendom
12	Stichting Dorpsmolen Pingjum/	Deelname 7,75% Windpark A7	Witmarsum	Friesland	2009	0,6
13	Stichting Doarpsmune Reahus	Eigen windturbine	Pingjum	Friesland	<2012	onbekend
14	Wynmole Reduzum	Eigen windturbine	Reduzum	Friesland	<2012	onbekend
15	Dorpsmolen Tzum	Eigen windturbine	Tzum	Friesland	<2012	onbekend
16	Stichting WIEK (Windenergie Kubaard)	Eigen windturbine	Kubaard	Friesland	1993	0,7
17	VogelwijkEnergiek	Bestaande molen overgekocht van Eneco; inmiddels buiten bedrijf	Den Haag	Zuid-Holland		
18	De Windcentrale	9 windturbines (bestaande turbines overgekocht)	Burgervlotbrug, Culemborg, Meedhuizen	Noord-Holland Gelderland Groningen	2012- 2015	14
19	Zuidenwind	Windturbine 2,5 MW Windpark Neer Samenwerking met Meerwind, De Windvogel (ieder 25% eigenaar)	Neer	Limburg	2015	2,5
20	Deventer Energie	Windpark Kloosterlanden (participatie, 25% eigendom)	Deventer	Overijssel	2015	1,0 (in eigendom)
21	BRES Bredase energiecoöperatie	Windpark Hazeldonk-Breda (participatie, geen eigendom)	Breda	Noord-Brabant	2015	geen eigendom

Tabel: Collectieve wind: gepland > 2017. Plannen vergaand ontwikkeld, vrijwel zeker.

	Windcoöperatie	Naam project	Plaats	Provincie	Vermogen in MW
	Deltawind en Zeeuwind	Windpark Krammer B.V. (35 turbines)	Krammersluizen	Zuid-Holland/ Zeeland	106
	Deltawind	Opschaling bestaande parken	Divers	Zuid-Holland	
	Zeeuwind	Uitbreiding/ opschaling bestaande parken	Divers	Zeeland	
	Coöperatie Windpower Nijmegen	Windpark Nijmegen-Betuwwe BV (3 turbines)	Nijmegen	Gelderland	12
	Qurrent	Windpark Hellegatsplein B.V (3 turbines)	Goeree-Overflakkee	Zuid-Holland	12

bijlage

Collectieve zonprojecten

De gegevens zijn gebaseerd op openbare bronnen (websites, persberichten), geverifieerd op basis van de enquête of direct contact met de initiatiefnemers (indien nodig).

Indien je project niet is opgenomen of als er fouten in de tabel staan, neem dan contact op met: info@hieropgewekt.nl.

Het geïnstalleerde vermogen in kWp is berekend aan de hand van het aantal zonnepanelen (250 Wp per paneel). In de praktijk is het vermogen per paneel inmiddels 260 Wp (en hoger) per paneel.

Tabel: Collectieve zon: gerealiseerde projecten met een lokale coöperatie (2012 tot eind 2015)

	Naam lokale coöperatie	Naam project	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in kWp	Regeling
1	Noordenwind	Informatiecentrum Mar&Klif Oudemirdum	Oudemirdum	Friesland	2012	2	salderen
2	Grunneger Power	ZonneDok Lewenborg	Groningen	Groningen	2015	7	postcoderoos
3	Zaanse Energie Kooperatie	Zonneveldt	Wormer	Noord-Holland	2015	61	SDE
4	CWW Waterland	Zonnepanelen stadskantoor	Waterland	Noord-Holland		11	salderen
5	Stichting DE Ramplaan	Zonneproject Fablohal	Haarlem	Noord-Holland	2015	338	postcoderoos
6	BergenEnergie	Zonnedak Van der Oord (fase 1)	Egmond aan den Hoef	Noord-Holland	2015	48	postcoderoos
7	Zuiderlicht	MiniRondeel & begraafplaats Buitenveldert	Amsterdam	Noord-Holland	2014	6	salderen
8	Zuiderlicht	ASV Arsenal	Amsterdam	Noord-Holland	2015	45	SDE
9	Zuiderlicht	IJburg College	Amsterdam	Noord-Holland	2015	120	SDE
10	GWL Ecostrroom	Praxis	Amsterdam	Noord-Holland	2015	88	SDE
11	Calorie met Zon op Nederland	Zon op Schulpstet (projectcoöperatie)	Castricum	Noord-Holland	2013	28	salderen
12	Calorie	Zon op Akersloot	Akersloot	Noord-Holland	2015	16	salderen
13	AlkmaarEnergie	HAL25	Alkmaar	Noord-Holland	2014	5	salderen
14	AlkmaarEnergie	Hortus	Alkmaar	Noord-Holland	2014	5	salderen
15	WattNu	Zonnecentrale gemeentehuis Bussum (fase 1)	Bussum	Noord-Holland	2014	13	salderen
16	WattNu	Zonnecentrale gemeentehuis Bussum (fase 2)	Bussum	Noord-Holland	2015	21	salderen
	Zonnecoöperatie	Brandweerkazerne Stedebroek	Bovenkarspel	Noord-Holland	2015	60	postcoderoos

	WestFriesland/						
17	Zon op Garenkokerkwartier met Zon op Nederland	Zonnestroomdak op Seinwesen (projectcoöperatie)	Haarlem	Noord-Holland	2015	28	postcoderoos
18	Rijn IJssel	Montessorischool Arnhem (met Greencrowd)	Arnhem	Gelderland	2014	8	salderen
19	Rijn IJssel	Zuivelboerderij IJsseloord	Arnhem	Gelderland	2014	55	salderen
20	deA	Zon voor Huur (150 huurwoningen)	Apeldoorn	Gelderland	2015	250	salderen
21	deA	Zon op school (3 scholen)	Apeldoorn	Gelderland	2014	61	salderen
22	deA	Zon op School (7 scholen)	Apeldoorn	Gelderland	2015	128	salderen
23	LochemEnergie	Zon op school Vullerschool	Lochem	Gelderland	2015	21	salderen
24	LochemEnergie	Gemeentehuis (fase 1 en 2)	Lochem	Gelderland	2013	50	salderen
25	LochemEnergie	Dak Safan	Lochem	Gelderland	2015	51	postcoderoos
26	LochemEnergie	Dak WILA	Lochem	Gelderland	2014	33	salderen
27	LochemEnergie	zonnepark Aalsvoort	Lochem	Gelderland	2015	93	SDE
28	LochemEnergie	huurwoningen Ijsseldal Wonen	Lochem	Gelderland	2015		salderen
29	EBEM BrummenEnergie	Zon op school	Eerbeek/ Brummen	Gelderland	2015	34	salderen
30	Opgewekt Maas en Waal	Vasisschool Octopus	Horsssen	Gelderland	2015	18	salderen
31	SpijkerEnergie met GreenCrowd	VVE Nieuwe Land	Arnhem	Gelderland	2015	52	salderen
32	ValleiEnergie	Keltenwoud/ Coöperatie ZECK UA	Bennekom	Gelderland	2015	180	SDE
33	EnergieRijkVoorst	Zon op gemeentehuis	Voorst	Gelderland	2015	100	postcoderoos
34	Opgewekt in Culemborg (met Zon op Nederland)	Zon op KWC Coöperatie (projectcoöperatie)	Culemborg	Gelderland	2014	25	SDE
35	Coöperatie Wageningen op Zon	MARIN	Wageningen	Gelderland	2015	181	SDE
36	MorgenGroeneEnergie	Blixembosch	Eindhoven	Noord-Brabant	2014	57	postcoderoos
37	EnergiekHeusden	Lambertusschool	Heusden	Noord-Brabant	2015	6	salderen
38	EC Dongen	Zonnepanelen huur woningcorporatie Vieya (Cascade)	Dongen	Noord-Brabant		9	salderen
39	Eemstroom (met SolarGreenpoint)	Zonneberg Sporthal Juliana van Stolberg	Amersfoort	Utrecht	2015	113	SDE
40	EigenWijkse EC	De Stroomfabriek	Wijk bij Duurstede	Utrecht	2015	125	SDE
41	Eigenwijkse EC (met GreenCrowd)	Revius Lyceum	Wijk bij Duurstede	Utrecht	2015	41	SDE
42	Wattsnext	Coöperatie SpoorZon school	Zeist	Utrecht	2013	23	salderen
43	Duurzaam Soesterkwartier	Zon op de Kubus	Amersfoort	Utrecht	2013	15	salderen
44	Deltawind	Zonnepark Ouddorp aan zee	Ouddorp	Zuid-Holland	2012	725	SDE
45	Drechtse Stroom (met Zon op Nederland)	Zon op Zwijndrecht (projectcoöperatie)	Zwijndrecht	Zuid-Holland	2015	55	postcoderoos

46	Groen Regentes	De Zon der Gaslaan (sporthal)	Den Haag	Zuid-Holland	2015	60	SDE
47	Zonnevogel (met SolarGreenPoint)	Eerste NLse Montessorischool	Den Haag	Zuid-Holland	2014	23	postcoderoos
48	Zonnevogel (met Solar Greenpoint)	Zonnevogel Europeseschool	Den Haag	Zuid-Holland	2014	51	postcoderoos
49	Groene Reus	Zonnestroomcentrale Almeerse Poort	Almere	Flevoland	2015	30	saldering
50	Zeeuwwind	Basisschool de Wegwijzer	Heinkenszand	Zeeland	2011	14	salderen

Tabel: Collectieve zon: gerealiseerde projecten met projectcoöperatie (niet verbonden aan een lokale coöperatie)

	Dienstverlener	Naam project (coöperatie)	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in kWp	Regeling
52	Zonnepark Nijmegen	De Ster	Nijmegen	Gelderland	2012	65	anders
53	Zonnepark Nijmegen	Jan Massinkhal	Nijmegen	Gelderland	2012	92	anders
54	SolarGreenPoint	De Gruyter Fabriek (fase 1)	Den Bosch	Noord-Brabant	2014	60	SDE
55	SolarGreenPoint	Caballerofabriek	Den Haag	Zuid-Holland	2012	250	anders
56	SolarGreenPoint	Batensteinbad	Woerden	Utrecht	2014	34	postcoderoos
57	SolarGreenPoint	Tennisvereniging de Bataaf	Den Haag	Zuid-Holland	2015	54	SDE
58	Zon op Nederland	Zon op landelijk Noord	Amsterdam	Noord-Holland	2011	15	salderen
59	Zon op Nederland	Zon op Stadhoeve	Amsterdam	Noord-Holland	2012	23	salderen
60	Zon op Nederland	Zon op Waternet	Mijdrecht	Utrecht	2014	18	salderen
61	Zon op Nederland	Zon op Heemstede 1	Heemstede	Noord-Holland	2014	14	salderen
62	Zon op Nederland	Zon op Heemstede 2	Heemstede	Noord-Holland	2014	28	salderen
63	Zon op Nederland	Zon op Heemstede 3	Heemstede	Noord-Holland	2014	12	salderen
64	Zon op Nederland	Zon op Heemstede 4/ Sportplaze Groenendaal	Heemstede	Noord-Holland	2015	49	postcoderoos
65	Zon op Nederland	Zon op Marken	Marken	Noord-Holland	2015	68	postcoderoos
66	Zon op Nederland	Zon op Stadshoeve Tinteltuin (Zunderdorp)	Amsterdam	Noord-Holland	2015	45	salderen
67	Zon op Nederland	Zon op De Meije	Bodegraven	Zuid-Holland	2015	69	postcoderoos
68	Zon op Nederland	Zon op Museon	Den Haag	Zuid-Holland	2015	51	postcoderoos
69	Zon op Nederland	Zon op Zeeburg (voor en door huurders)	Amsterdam	Noord-Holland	2015	50	postcoderoos
70	Zon op Nederland	Zon op Ons Dorp	Amsterdam	Noord-Holland	2015	34	postcoderoos
71	EVHB (Energie van Hollandse Bodem)	Tiel dak waterschap Rivierenland Blomboogerd	Tiel	Gelderland	2015	48	postcoderoos
72	Zonnegrond	Zonnepark Breekland (failliet)	Langedijk/ Oudkarspel	Noord-Holland	2014	165	postcoderoos (of SDE)

Tabel: Collectieve zon: gerealiseerde projecten met *crowdfunding* (niet coöperatief)

	Dienstverleners	Naam project (coöperatie)	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in kWp	Regeling
73	ZonnepanelenDelen	Zonne-Energieborg VOF (B.V.) (fase 1)	Groningen	Groningen	2014	143	SDE
74	ZonnepanelenDelen	Zonne-Energieborg VOF (B.V.) (fase 2)	Groningen	Groningen	2014	159	SDE
75	ZonnepanelenDelen	Zonnedak Uit je Eigen Stad	Rotterdam	Zuid-Holland	2015	69	SDE
76	ZonnepanelenDelen	Amstelveen College	Amstelveen	Noord-Holland	2015	71	SDE
77	ZonnepanelenDelen	Tennispark Kralingen	Rotterdam	Zuid-Holland	2015	43	SDE
78	ZonnepanelenDelen	BioRomio	Ens	Flevoland	2015	39	SDE
79	ZonnepanelenDelen	Zonnedak RoyalMatic	Den Haag	Zuid-Holland	2015	41	salderen
80	Greencrowd	Ziekenhuis Rijnstate	Arnhem	Gelderland	2013	165	onbekend
81	Greencrowd	Gemeente Leeuwarden sportzalen (fase 1 en 2: herfinanciering)	Leeuwarden	Friesland	2014	161	salderen
82	Greencrowd	Gemeente Leeuwarden zwembad en sporthal (herfinanciering)	Leeuwarden	Friesland	2014	91	salderen
83	Greencrowd	Basisschool Potmarge	Leeuwarden	Friesland	2013	24	salderen
84	Greencrowd	Drie basisscholen Opheusden	Neder-Betuwe	Gelderland	2014	67	salderen
85	Greencrowd	Basisschool de Achtbaan	Tiel	Gelderland	2013	8	salderen
86	Greencrowd	Gemeentehuis Opheusden	Neder-Betuwe	Gelderland	2012	20	salderen
87	Greencrowd	Sporthallen Nederbetuwe	Dodewaard, Kesteren en Ochten	Gelderland	2013	133	salderen
88	Greencrowd	Brandweer kazernes Ochten	Ochten	Gelderland	2013	14	salderen
89	Greencrowd	Brandweer kazernes Kesteren	Kesteren	Gelderland	2013	23	salderen
90	Greencrowd	Brede Zorgschool	Tiel	Gelderland	2015	58	SDE
91	BoerzoekBuur	Zonnepanelen 45 boerderijen (inleg door klanten ruil voor producten)	28 locaties Nederland/ Zeeland	Nederland (divers)	2008-2015	330 (schatting)	salderen
92	GeldGroenwassen	EKOPLAZA/ Amsterdam en Delft (inleg door klanten in ruil voor producten) Aantal kleinere projecten.	Amsterdam/ Delft	Nederland (divers)	2014-2015	onbekend	salderen

Tabel: Collectieve zon: geplande projecten met lokale coöperaties in 2016

Gepland: verwachte realisatie in 2016. Het gaat om projecten met een SDE beschikking en de nodige vergunningen (indien van toepassing).

Bij deze projecten is de financiering vaak nog niet rond. Er is ook nog niet bekend hoeveel via participaties of coöperatief wordt gefinancierd of hoeveel in beheer, eigendom is van een coöperatie. Het vermogen in kWp is berekend op basis van het aantal zonnepanelen (250 Wp per paneel).

	Naam lokale coöperatie	Naam project	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in kWp	Regeling
1	Amelander Energie Coöperatie (AEC)	Ameland zonnepark (33% in eigendom)	Ballum	Friesland	2016	5750 (hele park)	SDE
2	Energzy Kooperaasje Garyp	Zonnepark Garyp (Easterein)	Garyp	Friesland	2016	5625	SDE
3	EC Westeinde	Zonnepark Westeinde	Leeuwarden	Friesland	2016	2500	SDE (nog niet zeker)
4	Energzi Kooperasje Om (de) Noorderpolder (EKON)	Zonnedak EKONZON	Slappeterp	Friesland	2016	300	SDE
5	EC Dongeraldeel	Zonnedak Van Kammen (bedrijf)	Oosternijkerk	Friesland	2016	438	SDE
6	GrunnegerPower	Zonneweide Hoogkerk (participatie)	Groningen	Groningen	2016	2000	SDE
7	BergenEnergie	Zonnedak Van der Oord (fase 2 april 2016)	Egmond aan den Hoef	Noord-Holland	2016	30	postcoderoos/ SDE
8	BergenEnergie	Zonneweide Bergerweg (fase 1)	Bergen	Noord-Holland	2016	160	postcoderoos
9	BergenEnergie	Zonneweide Bergerweg (fase 2)	Bergen	Noord-Holland	2016	1240	SDE
10	Calorie	Zonnecentrale De Woude	De Woude	Noord-Holland	2016	162	SDE
11	Opgewekt Purmerend (met Zon op Nederland)	Zon op Stadshuis Purmerend (projectcoöperatie)	Purmerend	Noord-Holland	2016	25	postcoderoos
12	PEK Ecostrroom	Solardak Noord	Amsterdam	Noord-Holland	2016	60	postcoderoos/ SDE
13	Zuiderlicht	Antony Fokkerweg (bedrijfsverzamelgebouw)	Amsterdam	Noord-Holland	2016	53	SDE
14	Zuiderlicht	Steigereiland (bedrijfsverzamelgebouw)	Amsterdam	Noord-Holland	2016	63	SDE
15	Zuiderlicht	Amstelhome (studenten)	Amsterdam	Noord-Holland	2016	100	SDE

16	Zuiderlicht	Planetarium	Amsterdam	Noord-Holland	2016	58	SDE
17	AmsterdamEnergie	Zonstation metrostation reigerbos	Amsterdam	Noord-Holland	2106		
18	Duurzame Energiecoöperatie Hilversum	Bethlehem zonnefabriek (kerk)	Hilversum	Noord-Holland	2016	27	postcoderoos
19	BerkellandEnergie	Zon Delen in Berkelland (met AGEM)	Borculo	Gelderland	2016	50	postcoderoos
20	Coöperatie Lingewaard Energie	Drijvend Zonnepark Bergerden (fase 1)	Lingewaard	Gelderland	2016	375	Postcoderoos/ SDE
21	RijnIJssel	Bakker van Otterloo	de Steeg	Gelderland	2016	32	salderen
22	deA	Zon op scholen (2 scholen)	Apeldoorn	Gelderland	2016	33	salderen
23	deA	Zonnepark Ecofactorij	Apeldoorn	Gelderland	2016	625	SDE
24	ValleiEnergie	Energiekazerne Ede	Ede	Gelderland	2016	100	postcoderoos
25	11 Duurzaam	Tricht Duurzaam dorps huis	Tricht	Gelderland	2016	28	postcoderoos
26	EC Leur	Zonneakker Leur	Wijchen	Gelderland	2016	50	SDE
27	BredaDuurSaam (met ZonnepanelenDelen)	ZonneWIJde Breda	Breda	Noord-Brabant	2016	1777	SDE
30	EC Loon op Zand (ECLOZ)	Boerderij Kaatsheuvel Plantloonseweg	Kaatsheuvel	Noord-Brabant	2016	150	SDE
29	BENG!	Zonnepark rwzi waterschap	De Bilt	Utrecht	2016	250	SDE
30	Drechtse Stroom (met ZonopNederland)	Zon op Heerjansdam	Heerjansdam	Zuid-Holland	2016	50	postcoderoos
31	Duurzame energiecoöperatie Zoetermeer (DEZo)	Zonnepark Pelgrimshoeve	Zoetermeer	Zuid-Holland	2016	30	SDE
32	GroeneHartEnergie	Zonstad Alphen Mozaïek basisschool	Alphen ad Rijn	Zuid-Holland	2016	28	postcoderoos
33	Schiedams Energie Collectief (SEC)	Zon op Wennekerpand	Schiedam	Zuid-Holland	2016	125	SDE
34	Blijstroom	Sporthal Noorderhavenkade	Rotterdam	Zuid-Holland	2016	48	postcoderoos
35	Groene Reus	Oostvaarderscollege	Almere	Flevoland	2016	375	SDE

Tabel: Collectieve zon: geplande projecten in 2016 met een projectcoöperatie (niet verbonden aan een lokale coöperatie)

Gepland: verwachte realisatie in 2016. Het gaat om projecten met een SDE beschikking, met de nodige vergunningen. Bij deze projecten is de financiering vaak nog niet rond. Er is ook nog niet bekend hoeveel via participaties of coöperatief wordt

gefinancierd of hoeveel in beheer, eigendom is van de projectcoöperatie.

Het vermogen in kWp is berekend op basis van het aantal zonnepanelen (250 Wp per paneel).

	Dienstverlener	Naam project	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in kWp	Regeling
36	Coöperatie Zonnepark Harlingen	Zonnepark Harlingen (projectcoöperatie)	Harlingen	Friesland	2016	935	SDE
37	AGEM/ Wichmond -Vierakker	Zonnepanelen sporthal, basisschool	Wichmond	Gelderland	2016	77	postcoderoos
38	AGEM/ Zuwent	Zonnepanelen op bedrijf	Zuwent	Gelderland	2016	50	postcoderoos
39	Zon op Nederland	Zon op Tuindorp Oostzaan	Amsterdam	Noord-Holland	2016	65	postcoderoos
40	SolarGreenPoint	Basisschool de Caegh Obdam (projectcoop)	Obdam	Noord-Holland	2016	59	postcoderoos
41	SolarGreenPoint	De Gruyter fase 2 (projectcoop)	Den Bosch	Noord-Brabant	2016	171	SDE
42	SolarGreenPoint	ErasmusCollege (projectcoop)	Zoetermeer	Zuid-Holland	2016	165	SDE
43	SolarGreenPoint	A20 Nieuw-Terbregge (projectcoop)	Terbregge	Zuid-Holland	2016	500	postcoderoos/ SDE
44	SolarGreenPoint	A4 Rijsenhout, Hoofddorp (projectcoop)	Hoofddorp	Zuid-Holland	2016	650	SDE

Tabel: Collectieve zon: geplande projecten 2016 met crowdfunding (niet coöperatief)

	Dienstverlener	Naam project	Plaats	Provincie	Jaar	Vermogen in kWp	Regeling
45	Greencrowd	VVE AQUARadius	Hoofddorp	Noord-Holland	2016	133	salderen
46	ZonnepanelenDelen	Zonnedak Volendam	Volendam	Noord-Holland	2016	265	SDE

Tabel: Collectieve zon: projecten in voorbereiding met lokale coöperaties

In voorbereiding: deze projecten zijn in de oriëntatie/ ideefase. Er is al wel naar buiten over gecommuniceerd via de eigen website, persberichten, e.d.

	Naam lokale coöperatie	Naam project	Plaats	Provincie
1	EC Dongeraldeel	2 PCR projecten (HZPC, Sinnegreide Dokkum)		Friesland
2	EC Duurzaam Woudsend	Zonnedak dorps huis	Woudsend	Friesland
3	GrunnegerPower	Alfa-postcoderoos	Groningen	Groningen
4	Dorpsvereniging Garnwerd	Zonnecollectief	Groningen	Groningen
5	Hogelandtster EC	Zonneveld (onderzoek)	Groningen	Groningen
6	Hogelandtster EC	Collectieve daken postcoderoos (onderzoek)	Groningen	Groningen
7	TexelEnergie	RWZI Everstekeog	De Koog	Noord-Holland
8	Haarlem Noorderlicht	Zonnepark (of park) Waarderpolder	Haarlem	Noord-Holland
9	NHEC	Dorps huis Moriaan,	Wijk aan Zee	Noord-Holland
10	NHEC	Bedrijfsverzamelgebouwen		Noord-Holland
11	Opgewekt Purmerend	Zon op Jan vEgmond College	Purmerend	Noord-Holland
12	Zon op Garenkokerkwartier	Zon op Garenkokerkwartier	Haarlem	Noord-Holland
13	GWL Ecostrroom	Bedrijvencentrum Osdorp	Amsterdam	Noord-Holland
14	GWL Ecostrroom	Houthavens	Amsterdam	Noord-Holland
15	EBEM	Solarpark Eerbeek	Brummen/ Eerbeek	Gelderland
16	EnergierijkVoorst	Energiecentrale Teuge	Voorst	Gelderland
17	LochemEnergie	Huurwoningen Viverion	Lochem	Gelderland
18	LochemEnergie	Huurcomplex IJsseldal Wonen	Lochem	Gelderland
19	ValleiEnergie	MFC Renkum, 2016	Renkum	Gelderland
20	ValleiEnergie	Cultura	Ede	Gelderland
21	SpijkerEnergie	De Lommerd	Arnhem	Gelderland
22	EC Anneville	Zon op Jeugdland	Ulvenhout	Noord-Brabant
23	Heuvelrug Energie	FC Driebergen	Driebergen	Utrecht

24	Heuvelrug Energie	Scholen, sportverenigingen	divers	Utrecht
25	EigenWijkse EC	Marienhoeve	Wijk bij Duurstede	Utrecht
26	EigenWijkse EC	Volksbelang	Wijk bij Duurstede	Utrecht
27	BENG!	5 zonprojecten in voorbereiding	divers	Utrecht
28	Endona	Zonnepark Heeten	Heeten	Overijssel
29	Duurzaam Leefbaar Lemelerveld	Zonnepark Lemelerveld	Dalfsen	Overijssel
30	EnergiekAlphen	GC Zeegersloot, VV Alphense Boys/ SWA	Alphen ad Rijn	Zuid-Holland
31	GroeneHartEnergie	Zonstad Alphen Ekodorp melkveehouderij	Alphen ad Rijn	Zuid-Holland

Tabel: Collectieve zon: projecten in voorbereiding met projectcoöperaties/ alleen participatie

	Initiatiefnemer	Naam project	Plaats	Provincie
32	GroenerGroningen	Ulrum	Ulrum	Groningen
33	GroenerGroningen	Oldehove Electra (zwembad)	Odehove	Groningen
34	SolarGreenpoint	Zonneveld Groot Bronswijk	Wagenborgen	Groningen
35	Belangenvereniging schoolkring Zeijen (met Greenspread)	Zonnepark Zijen (Ubbena)	Zeijen	Drenthe
36	Zon op Nederland	Zon Heemstede	Heemstede	Noord-Holland
37	Zon op Nederland	Zon Heemstede	Heemstede	Noord-Holland
38	EVHB	Zonnepark Veghel	Veghel	Noord-Brabant
39	EVHB	Zonneschermb langs A15 bij Tiel	Tiel	Gelderland
40	EVHB	Duiven Gansenvoirt (projectcoop)	Duiven	Gelderland
41	EVHB	Hal 12 BAT Zevenaer (projectcoop)	Zevenaar	Gelderland
42	AGEM	Zon op erf (boerderijen)	Achterhoek	Gelderland
43	ZonnepanelenDelen	Zon op Benring	Voorts	Gelderland
44		Wageningse studentenroeivereniging/ Artema Helios		
45		Zonnepark Hengelo ZonKwekerij	Hengelo/ Bonckhorst	Gelderland
46	SolarGreenPoint	A15 Vaanplein	Barendrecht	Zuid-Holland

Tabel: Zonneparken (geen financiële participatie of onbekend)

	Initiatiefnemer	Naam project	Plaats	Provincie
1		Zonnepark Den Helder	Den Helder	Noord-Holland
2		Zonnepark Deventer-Oost	Deventer	Overijssel
3		Zonnepark Nieuwe energie voor Hugeman	Moerdijk	Noord-Brabant
4		Solarpark BiZON (met Greenspread)	Hengelo	Overijssel
5	AGEM	Zon op erf	Bronckhorst	Gelderland
6		Solarpark Laarberg (met Greenspread)	Bronckhorst	Gelderland
7		Zonnepark Emmen	Emmen	Drenthe
8		Zonnepark Wierden (bedrijventerrein Weuste-Noord)	Wierden	Overijssel
9		Zonnepark De Scheg	Deventer	Overijssel
10		Zonnepark Solar Campus Purmerend (oorspronkelijke opzet als postcoderoosproject maar wegens onvoldoende aanmeldingen omgezet naar SDE)	Purmerend	Noord-Holland

bijlage

Energiecoöperaties

(burgerinitiatieven)

Tabel: windcoöperaties

Windcoöperaties zijn coöperatieve verenigingen die primair gericht zijn op windproductie, ontwikkeling, exploitatie en/of eigendom. In de meeste gevallen organiseren de coöperaties ook nevenactiviteiten op het gebied van energiebesparing, collectieve inkoop van zonnepanelen en in toenemende mate energielevering. Straks is het onderscheid helemaal niet meer te maken omdat deze coöperaties ook steeds vaker collectieve zonproductieprojecten ontwikkelen.

De eerste lichte windcoöperatie is al 25 jaar actief. Vanaf 2010 komt een nieuwe lichte op.

Meerdere windcoöperaties hebben fondsen ingericht (in een aparte stichting) waarin een deel van de winsten wordt ondergebracht en van waaruit duurzame projecten in de directe leefomgeving gefinancierd worden (met schenking, subsidie of lening).

	Windcoöperatie	Plaats	Provincie	Jaar van oprichting	Website
1	Noordenwind	Drachten	Friesland	1986	www.noordenwind.org
2	Kennemerwind	Heerhugowaard	Noord-Holland	1986	www.kennemerwind.nl
3	Westfriese Windmolen Coöperatie	Hoorn/ Andijk/ Enkhuizen	Noord-Holland	1986	www.wfr-wind.nl
4	Zeeuwind	Vlissingen	Zeeland	1987	www.zeeuwind.nl
5	Coöperatie Deltawind	Oude Tonge	Zuid-Holland	1989	www.deltawind.nl
6	Coöperatie Windenergie Waterland (CWW) Fonds: Stichting Duurzaam Waterland	Marken	Noord-Holland	1989	www.cwwaterland.nl/
7	Uwind	Utrecht	Utrecht	1989	www.uwind.nl
8	Meerwind	Hoofddorp	Zuid-Holland	1989	www.meerwind.nl
9	De Eendragt, De Helderse Coöperatieve windmolenvereniging Fonds: H.C.W.V. De Eendragt in de samenleving	Den Helder	Noord-Holland	1990	www.eendragt-duurzame-energie.nl , www.eendragtig.nl
10	De Coöperatie Win Duurzame Energie	Wilnis	Utrecht	1990	
11	De Windvogel	Gouda	Nederland	1991	www.windvogel.nl
12	Zaanse Energie Koöperatie (ZEK)	Zaandam/ Assendelt	Noord-Holland	1991	www.zaanse-energie-kooperatie.nl

Stichtingen Dorpsmolens					
1	Stichting Wynmole Reduzum	Reduzum	Friesland	1992	www.dorpsmolen-reduzum.nl
2	Stichting WIEK/ Windenergie Kubaard	Kubaard	Friesland	1993	kubaarddorp.nl/bedrijven/stichting-wiek
3	Stichting Doarpsmune Reahus	Reahus/Littenseradiel	Friesland	1993	
4	Stichting Dorpsmolen Pingjum	Pingjum	Friesland	1994	www.dorppingjum.nl/
5	Dorpsmolen Tzum/ Stichting MAST (dorpsfonds voor duurzame projecten)	Tzum	Friesland	1994	
Nieuwe lichting na 2010					
1	Coöperatieve Vereniging Zuidenwind	Thorn/ Neer	Limburg	2011	www.zuidewind.org
2	De Windcentrale (aparte projectcoöperaties)	Amsterdam	Nederland	2012	www.windcentrale.nl
3	Coöperatie Windpower Nijmegen (Stichting WIEK-II, Windpark Nijmegen-Betuwe)	Nijmegen	Gelderland	2013	www.windparknijmegenbetuwe.nl
4	Burgerwindcoöperatie Geldermalsen en Neerijnen (Betuwewind)	Geldermalsen	Gelderland	2014	www.betuwewind.nl
5	Almeerse Wind	Almere	Flevoland	2015	www.almeersewind.nl
6	Coöperatie Windpark Egchelse Heide	Eghel	Limburg		

Tabel: overzicht lokale energiecoöperaties

In de tabel zijn alleen collectieven opgenomen die een rechtspersoon zijn, Dit is meestal een coöperatie u.a., maar het kan ook een stichting of vereniging zijn.

Burgers – particulieren – zijn de belangrijkste dragers. Buurt en wijkinitiatieven die geen formele organisatie vormen, zijn niet in deze overzichten opgenomen.

	Lokale energiecoöperatie	Plaats	Provincie	Jaar van oprichting	Website
1	Amelander Energie Coöperatie	Buren/ Ameland	Friesland	2009	www.amelandenergie.nl
2	Leefbaar met Energie Feanwalden (LEF)	Feanwâlden	Friesland	2011	www.lefeanwalden.nl
3	Energiecoöperatie de Eendracht (makkinga ooststellingswerf)	Makkinga	Friesland	2012	www.eendracht-ooststellingwerf.nl
4	Energiecoöperatie Achter de Hoven	Leeuwarden	Friesland	2012	www.ecachterdehoven.nl
5	LECO Energie (Lokale Energiecoöperatie Opsterland)	Lippenhuizen	Friesland	2013	leco-energie.nl
6	Coöperatie Duurzaam Koudum	Koudum	Friesland	2013	
7	Doniawerstal Energie	St. Nicolaasga, Langweer, Idskenhuisen, Tjerkgaast	Friesland	2013	www.doniawerstal-energie.nl
8	Coöperatie Ús Aengwirden	Tjalleberd	Friesland	2013	www.usaengwirden.nl
9	Energiecoöperatie Vlieland	Vlieland	Friesland	2013	
10	Energiecoöperatie Gaasterland	Balk	Friesland	2014	www.energiecooperatiegaasterland.fi
11	Coöperatie DAN (Duurzaam Akkrum Nes)	Akkrum, Nes	Friesland	2014	www.duurzaamakkrumnes.nl
12	Energzy Kooperasje Trynergie	Trynwalden/ Oentsjerk	Friesland	2014	www.trynergie.nl
13	Energiecoöperatie Dongeradeel ECODON	Ee	Friesland	2014	
14	Coöperatie Pingjum	Pingjum	Friesland	2014	www.cooperatiepingjum.nl
15	EKON (Energzy Kooperasje Om (de) Noorderpolder	Slappeterp	Friesland	2014	http://kooperaasje.nl/ekon/
16	Terhernster Energzy Kooperasje De Poask	Terherne	Friesland	2014	
17	Coöperatie Energie Kûbaard	Kûbaard	Friesland	2014	www.energiekubaard.nl
18	Bildtse Stroom, De Bildste Energiecoöperatie	Annaparochie	Friesland	2014	www.bildtsestroom.nl
19	Coöperatie Duurzaam Heeg	Heeg	Friesland	2014	
20	Griene Energzy Koöperaasje Easterein (GEKE)	Easterein	Friesland	2014	

21	Energiecoöperatie Duurzaam Woudsend	Woudsend	Friesland	2014	www.duurzaamwoudsend.nl
22	Energiecoöperatie Westeinde	Leeuwarden	Friesland	2014	www.ecwleeuwarden.nl
23	Energiecoöperatie 'Energzy Kooperaasje Garyp u.a	Garyp	Friesland	2014	www.ekgaryp.nl
24	Energzy Kooperaasje Easterwierrum (EKE)	Easterwierrum	Friesland	2014	www.kooperaasje.nl/eke
25	Energzy Koöperaasje Westergeast	Westergeest	Friesland	2015	www.geke-easterein.nl
26	vereniging Dorpsbelang Boksum	Boksum	Friesland	2015	
27	Energiecoöperatie Weststellingwerf (encowe)	Noordwolde	Friesland	2015	www.encowe.nl
28	Dorp Centraal - Energie Coöperatie Buitendorpen Lemsterland i.o.	Batenga	Friesland	2015	-
29	GrienEko	Baard	Friesland	2015	www.grieneko.frl
30	Poppenwier Energie		Friesland	2015	
31	Krigel Nij Beets	Nij Beets	Friesland	2015	
32	Grunneger Power	Groningen	Groningen	2011	
33	Coöperatie Duurzame energie Veenkoloniën/ Veenstroom	Veendam	Groningen	2012	www.veenstroom.nl
34	Coöperatieve vereniging Duurzaam Menterwolde	Meeden	Groningen	2013	www.duurzaammenterwolde.nl
35	Coöperatie Pekela Duurzaam	Nieuwe Pekela	Groningen	2013	www.pekeladuurzaam.nl
36	Dorpsvereniging Garnwerd	Garnwerd	Groningen	2014	www.garnwerd.eu
37	Dorpsvereniging Feerwerd, Aduarderzijl e.o.	Feerwerd	Groningen	2014	
38	Dorpsvereniging Midwolde-Pasop	Midwolde	Groningen	2014	www.midwolde.info
39	Hogelandster Energie Cooperatie/ Vereniging Dorpsbelangen Mensingeweer	Mensingeweer	Groningen	2015	
40	LOPEC (Loppersum energie coöperatie i.o)	Loppersum	Groningen	2015	-
41	Energiecoöperatie Zonnedorpen	Zijldijk	Groningen	2015	www.zonnedorpen.nl
42	Den Andel en Saaxumhuizen energie neutraal!	Den Andel	Groningen	2015	www.denandel.nu
43	Vereniging Dorpsbelangen Schouwerzijl	Schouwerzijl	Groningen	2015	
44	Vereniging Duurzaam Balinge	Balinge	Drenthe	2008	www.duurzaambalinge.nl
45	Energiecoöperatie NoordseVeld	Roden	Drenthe	2011	www.ecnoordseveld.nl
46	Reestdal Energie	Zuidwolde	Drenthe	2012	
47	ECO Oostermoer	Oostmoer/ Eexterzandvoort	Drenthe	2012	www.eco-oostermoer.nl
48	Energiecoöperatie Coevorden	Coevorden	Drenthe	2013	http://energiecooperatiecoevorden.nl

49	Stichting Hoogeveen Energie	Hoogeveen	Drenthe	2013	www.hoogeveenenergie.nl
50	Energie Coöperatie Hooghalen	Hooghalen	Drenthe	2014	hooghalenduurzaam.nl
51	Energie Coöperatie Broekstreek (in oprichting?)	Broekstreek (Balinge, Garminge, Mantinge)	Drenthe	2014	www.ecdebroekstreek.nl
52	Energie Coöperatie Drentse Aa	Eelde	Drenthe	2014	www.ecdrentseaa.nl
53	Energie Coöperatie Duurzaam Bovensmilde	Bovensmilde	Drenthe	2015	
54	Vereniging Dorpsbelangen RAS	Roderesch	Drenthe	2015	
55	Buurtcoöperatie SunShares/ WattPiek (in oprichting)	Assen	Drenthe	2015	
56	Coöperatie Zonnige Toekomst (in oprichting)	Barger Compasum	Drenthe	2015	
57	Energie coöperatie Kloosterveste (in oprichting)	Assen	Drenthe	2015	
58	Coöperatie Energie(k)Ansen	Ansen	Drenthe	2015	
59	Dorpsbelangen Zeijen	Zeijen	Drenthe	2015	
60	TexelEnergie	Den Burg/ Texel	Noord-Holland	2007	
61	Onze (Amsterdam Noord) Energie	Amsterdam	Noord-Holland	2009	www.onzeenergie.dds.nl
62	NHEC/ Noord Hollandse Energie Coöperatie	Alkmaar	Noord-Holland	2010	www.nhec.nl
63	CALorie	Castricum	Noord-Holland	2010	www.calorieenergie.nl
64	Amsterdam Energie	Amsterdam	Noord-Holland	2011	www.amsterdamenergie.nl
65	Coöperatie Bergen Energie	Egmond aan den Hoef/ Bergen	Noord-Holland	2011	www.bergenenergie.nl
66	Duurzame Energie DE Ramplaan	Haarlem	Noord-Holland	2011	www.deramplaan.nl/
67	Heiloo Energie	Heiloo	Noord-Holland	2012	www.heilooenergie.nl
68	Energiecoöperatie West-Friesland (bedrijven)	Hoorn	Noord-Holland	2012	www.ecwf.nl
69	Alkmaar Energie	Alkmaar	Noord-Holland	2013	www.alkmaar-energie.nl
70	NDSM Energie	Amsterdam	Noord-Holland	2013	www.ndsmenergie.nl
71	EnergiekVelsen	Velsen	Noord-Holland	2013	www.energiekvelsen.nl
72	WattNU	Bussum	Noord-Holland	2013	www.wattnu.org
73	Zuiderlicht	Amsterdam	Noord-Holland	2013	www.zuiderlicht.nu
74	Energie coöperatie Opgewekt in Purmerend	Purmerend	Noord-Holland	2013	www.opgewektinpurmerend.nl
75	GWL Ecostrroom/ PEK Ecostrroom (projectcoöperaties met meerdere projecten)	Amsterdam	Noord-Holland	2014	www.gwl.ecostrroom.nu
76	Energie coöperatie Garenkokerkwartier	Haarlem	Noord-Holland	2014	www.garenkokerskwartier.nl/buurtcooper

	(gestart als projectcoöperaties met meerdere projecten)				atie
77	EC Haarlem Noorderlicht i.o	Haarlem	Noord-Holland	2015	www.haarlemnoorderlicht.nl
78	Groen Waterland Energie Coöperatie	Waterland	Noord-Holland	2015	http://groenwaterland.nl/
79	Zonnecoöperatie West-Friesland	Stede Broec	Noord-Holland	2015	www.zonnecooperatiewestfriesland.nl
80	Duurzame Energiecoöperatie Hilversum (DECH)/ Hilverzon	Hilversum	Noord-Holland	2015	<u>nog geen website</u>
81	EnergiekLangedijk	Broek op Langedijk	Noord-Holland	2015	<u>nog geen website</u>
82	Thermobello	Culemborg	Gelderland	2008	www.thermobello.nl
83	LochemEnergie	Lochem	Gelderland	2011	www.lochemenergie.nl
84	deA Coöperatieve vereniging	Apeldoorn	Gelderland	2012	www.de-a.nl
85	Zutphense Energie Transitie (ZET)	Zutphen	Gelderland	2012	www.zetenergie.nl
86	RijnIJssel Energie	Arnhem	Gelderland	2012	www.rijnenijsselenergie.nl
87	ValleiEnergie (gelieerd: ZECK u.a)	Wageningen/ Gelderse en Utrechtse Vallei	Gelderland	2012	www.valleienergie.nl
88	EnergieRijkVoorst	Voorst	Gelderland	2012	www.energierijkvoorst.nl
89	Eerste Brummense Energie Maatschappij (EBEM), Coöperatie Brummen Energie u.a	Eerbeek	Gelderland	2013	www.brummenenergie.nl
90	11Duurzaam	Geldermalsen	Gelderland	2013	www.11duurzaam.nl/
91	Novio Volta	Nijmegen	Gelderland	2013	www.noviovolta.nl
92	Coöperatie Berkelland Energie	Borculo/ Berkelland	Gelderland	2013	www.berkellandenergie.nl/
93	Lingewaard Energie	Huissen/ Lingewaard	Gelderland	2013	www.lingewaardenergie.nl
94	DirkIII	Maurik	Gelderland	2013	www.dirkdederde.nl
95	Coöperatie Wageningen op Zon u.a	Wageningen	Gelderland	2014	www.wageningenopzon.nl
96	Opgewekt Maas en Waal u.a	Horssen	Gelderland	2014	www.opgewektmaasenwaal.nl
97	Vragender Coöperatief Energieneutraal	Vragender	Gelderland	2014	nog geen website
98	Opgewekt in Culemborg (projectcoöperatie: Zon op KWC)	Culemborg	Gelderland	2015	www.opgewektinculemborg.nl
99	SpijkerEnergie	Arnhem	Gelderland	2015	www.spijkerenergie.nl
100	Energiecoöperatie Leur e.o (EnergieLeur)	Leur	Gelderland	2015	www.energiecooperatieleur.nl
101	Energiecoöperatie BOEN (Bronckhorst en Omgeving Energie Neutraal)	Bronckhorst en omgeving	Gelderland	2015	nog geen website

102	Duurzaam Hoonhorst	Hoonhorst	Overijssel	2010	www.duurzaamhoonhorst.nl
103	Reggestroom (Coöperatieve Duurzame Energievereniging Hellendoorn)	Hellendoorn	Overijssel	2011	www.regge-stroom.nl
104	Coöperatie Nieuw Leusen	Nieuw Leusen	Overijssel	2012	www.nieuwleusensynergie.nl
105	Deventer Energie (aparte project BV voor windpark Kloosterlanden)	Deventer	Overijssel	2012	www.deventerenergie.nl
106	IJsselEnergie	Kampen	Overijssel	2012	www.ijsselenergie.nl
107	Coöperatie Duurzaam Leefbaar Lemelerveld	Lemelerveld	Overijssel	2013	www.duurzaamleefbaarlemelerveld.nl/
108	EnergiekVasse	Vasse	Overijssel	2013	www.energiekvasse.nl
109	Blauwvinger Energie	Zwolle	Overijssel	2013	www.blauwvingerenergie.nl
110	ECHT Energie Coöperatie Hof van Twente	Goor	Overijssel	2013	www.echtvoor.nl
111	Borne Energie (in oprichting)	Borne	Overijssel	2015	www.borneduurzaam.nl
112	Endona u.a	Heeten	Overijssel	2015	www.endona.nl
113	Morgen Groene Energie	Eindhoven/ Helmond/ Nuenen/ Geldrop-Mierlo	Noord-Brabant	2011	www.morgengroeneenergie.nl
114	BredaDuurSaam (projectcoöperatie Zonnewijde)	Breda	Noord-Brabant	2011	www.bredaduursaam.nl
115	Energie Dongen	Dongen	Noord-Brabant	2012	www.energiedongen.nl
116	Waalre Energie Lokaal	Waalre	Noord-Brabant	2012	www.waalreenergielokaal.nl
117	Energiecoöperatie Hilverstroom & Gas	Hilvarenbeek	Noord-Brabant	2012	www.hilverstroom.nl
118	Duurzame Energie Haaren	Haaren	Noord-Brabant	2012	www.deh-energie.nl
119	Energiecoöperatie Boxtel	Boxtel	Noord-Brabant	2012	www.deh-energie.nl
120	Duurzame energie coöperatief Altena Biesbosch (DeCab)	Almkerk	Noord-Brabant	2012	www.decab.org
121	Energiek Moerdijk	Moerdijk	Noord-Brabant	2013	www.energiekmoerdijk.nl
122	BECO Bernhezer Energie	Heesch/ Bernheze	Noord-Brabant	2013	www.bernhezerenergie.nl
123	Oosterhout Nieuwe Energie (ONE)	Oosterhout	Noord-Brabant	2013	www.oosterhoutnieuweenergie.nl
124	EnergyPort Peelland	Deurne	Noord-Brabant	2013	www.energyportpeelland.nl
125	Kempen Energie	Eersel/ Kempen gemeenten	Noord-Brabant	2013	www.kempenenergie.nl
126	Duurzame energiecoöperatie Oisterwijk	Oisterwijk	Noord-Brabant	2013	www.dec-oisterwijk.nl
127	Energiecoöperatie Udenhout	Udenhout	Noord-Brabant	2013	www.ecudenhout.nl
128	Energiefabriek 013	Tilburg	Noord-Brabant	2013	www.energiefabriek013.nl

129	SON Energie	Son en Breugel	Noord-Brabant	2013	www.sonenergie.nl
130	Zummere Power	Someren	Noord-Brabant	2013	www.zummerepower.nl
131	Energiecoöperatie Schijndel	Schijndel	Noord-Brabant	2013	www.energieschijndel.nl
132	EnergieUden	Uden	Noord-Brabant	2013	www.energieuden.nl
133	Best Duurzaam	Best	Noord-Brabant	2013	www.bestduurzaam.nl
134	EnergiekHalderberge	Oudenbosch/ Halderberge	Noord-Brabant	2013	www.energiekhalderberge.nl
135	Berkel-Enschot energiecoöperatie (BEC)	Berkel-Enschot	Noord-Brabant	2013	www.b-ec.nl
136	040Energie	Eindhoven	Noord-Brabant	2013	www.040energie.nl
137	Coöperatie Boekel energie	Boekel	Noord-Brabant	2014	www.boekelenergie.nl
138	Energie Collectief Loon op Zand	Loon op Zand, Kaatsheuvel, De Moer	Noord-Brabant	2014	www.ecloz.nl
139	Energie Gilze Rijen	Gilze-Rijen	Noord-Brabant	2014	www.energiegilzerijen.nl
140	EnergiekHeusden	Drunen	Noord-Brabant	2014	www.energiekheusden.nl
141	Energiecoöperatie Oss	Oss	Noord-Brabant	2014	www.energiecooperatieoss.nl
142	VET Vught (Vughtse Energie Transitie)	Vught	Noord-Brabant	2014	www.vet-vught.nl
143	Coöperatie Duurzame Energie Reeshof (CDER)	Reeshof/ Tilburg	Noord-Brabant	2014	www.cder.nl
144	BRES Bredase Energie Coöperatie (Coöperatieve vereniging BRES u.a)	Breda	Noord-Brabant	2014	www.bresbreda.nl
145	De Blaakse Energiecoöperatie	Tilburg	Noord-Brabant	2014	www.energiedeblaak.nl
146	Energiecoöperatie 073	s-Hertogenbosch	Noord-Brabant	2014	www.energiecooperatie073.nl
147	Coöperatie Cranendonck	Soerendonk	Noord-Brabant	2014	www.cooperatiecranendonck.nl
148	Duurzaam Drimmelen	Drimmelen	Noord-Brabant	2014	www.duurzaamdrimmelen.nl
149	Duursaam Etten-Leur	Etten-Leur	Noord-Brabant	2015	www.duursaam-etten-leur.nl
150	Langstraat Energie Coöperatie U.A.	Waalwijk	Noord-Brabant	2015	www.langstraatenergie.n
151	Leudal Energie (DE coöperatie Leudal)	Leudal	Limburg	2013	www.leudalenergie.nl
152	Energiecoöperatie Sittard-Geleen	Geleen/ Sittard	Limburg	2013	www.ecsittardgeleen.nl
153	PeelEnergie	Panningen	Limburg	2014	www.peelenergie.nl
154	Weert Energie	Weert	Limburg	2013	www.weertenergie.nl
155	Eerste Maastrichtse Energiecoöperatie (EMEC)	Maastricht	Limburg	2014	www.emec.nu
156	Energiecoöperatie Samenstroom u.a (voormalig EC Steyl)	Steyl	Limburg	2015	www.samen-stroom.nl

157	Reindonk Energie	Sevenum/ Horst aan de Maas	Limburg	2015	www.reindonkenergie.nl
158	Coöperatieve vereniging RoerOMEnergie u.a	Roermond	Limburg	2015	www.roeromenergie.nl
159	Vereniging Duurzaam Soesterkwartier/ Zon@school	Amersfoort	Utrecht	2010	www.duurzaamsoesterkwartier.nl
160	ADEM Houten	Houten	Utrecht	2010	www.ademhouten.nl
161	EnergieU	Utrecht	Utrecht	2010	www.energie-u.nl
162	Whats Next Zeist/ Energieke Buurt Zeist (projectcoöperatie SpoorZon)	Zeist	Utrecht	2011	www.wattsnext
163	Eemstroom (Energiecoöperatie Amersfoort)	Amersfoort	Utrecht	2012	www.eemstroom.nl
164	Hé/ Heuvelrug Energie	Leersum	Utrecht	2012	www.heuvelrugenergie.nl
165	LomboxNet (bewonersinitiatief)	Utrecht	Utrecht	2012	www.lomboxnet.nl
166	EigenWijkse Energie Coöperatie	Wijk bij Duurstede	Utrecht	2013	www.eigenwijkseenergiecooperatie.nl
167	BENG! (Energiecoöperatie De Bilt)	De Bilt	Utrecht	2013	www.beng2030.nl
168	EnergiekBaarn	Baarn	Utrecht	2013	www.energiekbaarn.nl
169	Energie Oudewater	Oudewater	Utrecht	2013	www.energieoudewater.nl
170	Energiecoöperatie "De Knotwilg / Energiewinkel Vijfheerenlandschap	Everdingen	Utrecht	2013	www.energiewinkel.nl
171	Duurzaam Energiek Leusden/ Energiecoöperatie Leusder Energie	Leusend	Utrecht	2014	www.leusdersenergie.nl
172	Coöperatie E-Lekstroom	Vianen	Utrecht	2014	www.e-lekstroom.nl
173	Vogelwijk Energie(k)/ Zonnevogel u.a	Den Haag	Zuid-Holland	2009	www.vogelwijkenergiek.nl
174	Blijstroom	Rotterdam/ Blijdorp	Zuid-Holland	2012	www.blijstroom.nl
175	Buurtenergie Statenkwartier	Den Haag	Zuid-Holland	2013	www.buurtenergiestatenkwartier.nl
176	Coöperatie Groene Hart Energie	Alphen a/d Rijn	Zuid-Holland	2013	www.groenehartenergie.nl
177	Lokaal Energie Opwekken Oegsgeest (LEOO)	Oegstgeest	Zuid-Holland	2013	www.leoo.nl
178	Stichting EnergiekLeiden	Leiden	Zuid-Holland	2013	www.energiekleiden.nl
179	Schiedams Energie Collectief (SEC)	Schiedam	Zuid-Holland	2013	www.energiekschiedam.nl
180	Coöperatie Hoeksche Waard Duurzaam	Oud-Beijerland	Zuid-Holland	2013	www.hoekschewaardduurzaam.nl/
181	070Energiek	Den Haag	Zuid-Holland	2014	www.070energiek.nl
182	Stichting Drechtse Stromen	Dordrecht	Zuid-Holland	2014	www.drechtsestromen.net
183	EnergiekAlphen	Alphen a/d Rijn	Zuid-Holland	2014	www.energiekalphenaandenrijn.nl

184	Waardstroom	Haastrecht	Zuid-Holland	2014	geen website
185	Duurzame energiecoöperatie Zoetermeer (DeZo)	Zoetermeer	Zuid-Holland	2014	www.dezo.eu/
186	Groen Regentes/ Coöperatie Zon der Gaslaan	Den Haag	Zuid-Holland	2015	www.groeneregentes.nl
187	Zeenergie (Coöperatieve vereniging Duurzame Energie Zeewolde)	Zeewolde	Flevoland	2011	www.zeenergie.nl
188	De Groene Reus (Duurzame Energie coöperatie Flevoland)	Almere	Flevoland	2012	www.degroenereus.nl
189	Energiecoöperatie Noord-Beveland	Geerdijk/ Noord Beveland	Zeeland	2013	www.ecnb.nl

Tabel: gestopte lokale energiecoöperaties

1	Coöperatie De Zonvogel	Amersfoort	Utrecht	2009 Gestopt in 2013	
2	Achterhoekse Zonneenergie Coöperatie	Achterhoek	Gelderland	2010 Gestopt: ?	
3	Coöperatie Zonneenergie Oosthesselen	Oosthesselen	Overijssel	2011 Gestopt in 2013	

Tabel: overzicht lokale energiebedrijven of - coöperaties van gemeenten

	Energiecoöperatie of - bedrijf	Plaats	Provincie	Jaar van oprichting	Website
1	Energie Coöperatie Dordrecht Dordt Duurzaam, Gemeente Dordrecht en HVC	Samenwerking gemeente Dordrecht en energiebedrijf HVC	Zuid-Holland	2012	www.energiesdordrecht.nl
2	AGEM (Achterhoekse Energie maatschappij)	Lokaal energiebedrijf van samenwerkingsverband gemeenten Aalten, Berkelland, Bronckhorst, Doetinchem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk	Gelderland	2013	www.agem.nu
3	Tegenstroom (Haarlemmermeer)	Lokaal energiebedrijf gemeente Haarlemmermeer.	Noord-Holland	2014	www.tegenstroom.nl
4	Duurzame Energie Coöperatie Regio Alkmaar (DECRA)	Samenwerking gemeenten Bergen, Castricum, Heerhugowaard, Langedijk, Schermer en energiebedrijf HVC	Noord-Holland	2014	

Tabel: burgerinitiatieven, wijken, buurten, dorpsverenigingen die actief zijn met energie

Initiatieven zonder formele rechtsvorm of zonder specifieke energiedoelstelling. Dit overzicht is niet compleet.

	Burgerinitiatief	Plaats	Provincie	Jaar (start activiteiten)
1	Groenkerk	Oenstjerk	Friesland	2011
2	Duurzaam Heeg	Heeg	Friesland	2012
3	Dorpen Spannen en Eedens	Spannen/ Edens	Friesland	2011
4	Poppenwier		Friesland	
5	Andere dorpen: Netwerk Duurzame Dorpen		Friesland	
6	Stedum Energie Neutraal	Stedum	Groningen	2012
7	Buurtteam Amelterhout	Assen	Drenthe	2011
8	Stichting Duurzame Energieprovincie	Buinerveen	Drenthe	2012
9	Wetering Duurzaam	Amsterdam	Noord-Holland	2011
10	Duurzaamdorp Diemen	Diemen	Noord-Holland	2009
11	Stichting Schoonschip	Amsterdam	Noord-Holland	
12	Duurzaam Nigtvecht	Nichtevecht	Noord-Holland	2011
13	Duurzaam Zwaag	Zwaag	Noord-Holland	
14	Daken genoeg	Amsterdam	Noord-Holland	2015
15	Het Breedschap	Amsterdam	Noord-Holland	2015
16	Watermolen overtoom	Dreumel	Gelderland	2010
17	Schuytgraaf heeft Zon	Arnhem	Gelderland	2012
18	Energieneutraal Enspijk	Enspijk	Gelderland	
19	De Groene Vogel	Beesel	Limburg	
20	MetelkaarVoorMekaar	Berlicum	Noord-Brabant	2013
21	Duursaam Engelen-Bokhoven	's-Hertogenbosch	Noord-Brabant	2013

22	ACE (initiatief gemeente)	Alphen-Chaam	Noord-Brabant	2013
23	Stichting Zonnehoven (niet meer actief)	Deventer	Overijssel	2009
24	Stichting Zon Deventer	Deventer	Overijssel	
25	Buurtenergie Zwolle	Zwolle	Overijssel	2011
26	Energieneutraal Noord Deurningen		Overijssel	
27	Duurzaam Diepenveen	Diepenveen	Overijssel	2011
28	Duurzaam Fleringen	Fleringen	Overijssel	2011
29	Duurzaam Holten	Holten	Overijssel	2011
30	Duurzaam Markelo	Markelo	Overijssel	2011
31	Duurzaam Rijssen	Rijssen	Overijssel	2011
32	Bunnik ZoektdeZonOp	Bunnik/ Heuvelrug	Utrecht	2011
33	Energiegroep Bunnik	Bunnik	Utrecht	2014
34	COOL Leusden	Leusden	Utrecht	2011
35	Duurzaamheidshuis Stichtse Vecht	Stichtse Vecht	Utrecht	
36	GroenZonnig Houten	Houten	Utrecht	2011
37	Voordorp op eigen kracht/ energieteam	Utrecht	Utrecht	2011
38	Hoograven Duurzaam	Utrecht	Utrecht	
39	Samen Duurzaam Nieuwegein	Utrecht	Utrecht	
40	Vondelparc Energiepositief	Utrecht	Utrecht	
41	Energie actief Soest	Soest	Utrecht	2014
42	Bewonersvereniging Hogedennen	Zeist	Utrecht	
43	Zonnig Tuindorp	Utrecht	Utrecht	2015
44	Energiecollectief Capelle	Capelle a/d IJssel	Zuid-Holland	
45	Energiek Poelgeest	Oegstgeest	Zuid-Holland	2013
46	200 Zonnedaken Hoeksche Waard	Goudswaard	Zuid-Holland	2013
47	Vereniging dorpsbelangen Schouwerzijl			1978
48	Markebeheer			
49	Stichting Duurzame Wijken Almere	Almere	Flevoland	
50	Filmwijk Energiek	Almere	Flevoland	
51	Marknesse Duurzaam	Marknesse	Flevoland	2012
52	Stichting Duurzaam Groede	Groede	Zeeland	2011

